

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

**СУЧАСНА ЦИВІЛІСТИКА:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 28 квітня 2017 р.)

Упорядник –
кандидат юридичних наук, доцент А.В. Коваленко

Дніпро
2017

УДК 347.23 (477)
С 89

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 16 травня 2017 року)*

Упорядник: *А.В. Коваленко*, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

С 89 Сучасна цивілістика: тенденції та специфіка розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 квіт. 2017 р.) / упоряд. к.ю.н., доц. *А.В. Коваленко*. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 134 с.

У збірнику матеріалів вміщено тези доповідей учасників однойменної науково-практичної конференції. У публікаціях висвітлено актуальні питання сучасної цивілістики.

Призначено для науковців, аспірантів, здобувачів вищої освіти, юристів-практиків.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Коваленко А.В. – кандидат юридичних наук, доцент (*голова*); **Юнін О.С.** – доктор юридичних наук, доцент (*відповідальний секретар*); **Круглова О.О.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Валєєв Р.Г.** – кандидат педагогічних наук; **Савельєва М.А.** – кандидат юридичних наук.

УДК 347.23 (477)

© ДДУВС, 2017
© Автори, 2017

ЗМІСТ

Ведмідський О.В. Деякі аспекти процедури посвідчення заповіту	7
Коваленко А.В. Особливості укладання шлюбу з іноземцями	10
Зеленко І.П. Щодо оцінних понять у праві	13
Юнін О.С. Особливості створення та діяльності об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	16
Яшан Ю.Б. Порядок визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою	19
Круглова О.О., Бакало В.О. Тенденції розвитку авторського права України в умовах сьогодення	22
Саксонов В.Б. Особливості розгляду спорів між суб'єктами підприємницької діяльності у міжнародних комерційних арбітражних інститутах	26
Кошкіна О.В. Порівняльний аналіз доказування як інститут цивільного процесуального права в Україні та США	28
Валєєв Р.Г. Режим службового часу працівників Національної поліції	30
Очеретяний М.А. Оплата праці працівників Національній поліції	34
Татаренко В.А. Зняття з реєстрації місця проживання і місця перебування фізичної особи	37

Кобзар Т.С. Щодо деяких проблем спадкування в Україні.....	39
Юніна М.П. Порівняльна характеристика порядку відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, у праві України та окремих країн Європи	42
Савєльєва М.О. Особливості спадкового договору в цивільному законодавстві України: теоретичні аспекти	45
Долгополова Я.П. Правове регулювання спадкування прав на вклад у банку	50
Миронюк С.А. Застосування податкового законодавства при укладанні договору довічного утримання	53
Пазюк Н.В. Роль і місце сімейного права у системі первинної професійної підготовки дільничних офіцерів поліції	56
Фурса В.В. Деякі факти про пенсійне забезпечення у країнах з розвиненою економікою як можливість запозичення передового досвіду таких країн	59
Межевська Л.В. Відсторонення від роботи осіб, які виконують функції держави, у разі вчинення ними корупційного правопорушення	61
Коваленко К.М. Окремі аспекти цивільно-правової характеристики категорії управління	64
Зима Ю.О. Окремі аспекти визначення піратства в авторському праві і суміжних правах	66
Зима Л.Л. Цивільно-правова сутність грошей	68

Корецька А.О.

Заповіт у надзвичайних обставинах 71

Коваль О.Й.

Пріоритетні зміни до законодавства України
про депозитарну діяльність 75

Сукаркаєва Д.Р.

Проблемні питання при застосуванні суперфіцію в Україні 77

Яцків О.Я.

Генеza міжнародних комерційних
арбітражних інститутів у світі та Україні 79

Волощенко І.В.

Проблеми захисту інтелектуальної власності у сучасній Україні 82

Нетяга М.І.

Право господарського відання як речове право
суб'єкта підприємництва в Україні 84

Михайська П.В.

Спортивні організації як суб'єкти спортивного права 87

Мазенко Н. А.

Правовий статус односторонніх договорів осіб, які визнані
судом недієздатними. Визнання правочинів недійсними 90

Циб І.С.

Цивільна дієздатність, її обсяг та види 92

Мороз М.В.

Правове регулювання комерційної таємниці
суб'єктів господарювання господарської діяльності 95

Маргарян З.О.

Благодійні та інші неприбуткові організації
як учасники господарських правовідносин в Україні
та світі: порівняльно-правовий аналіз 99

Синько Є.В.

Щодо визначення черги кредиторів
при ліквідації суб'єкта господарювання 102

Бочаров В. І. Досвід Європейського Союзу в розвитку малого та середнього бізнесу	105
Іващенко А.В. Порядок закриття фізичної особи-підприємця	108
Колєсніченко Н.С. Корпоративні права держави за законодавством України	111
Савченко К.І. Загальна характеристика конкуренції між суб'єктами господарювання	114
Циганко М.О. Актуальні проблеми у сфері забезпечення інформаційної безпеки підприємства	116
Гапіч І.О. Захист авторського права в умовах глобальності мережі Інтернет	119
Балюра А.О. Юридична особа як суб'єкт цивільних правовідносин	123
Фат Д.В. Використання ГМО при виробництві продуктів харчування	126
Синько Є.В. Особливості законодавчого регулювання надурочних робіт поліцейських	128
Бакало В.О. Фінансування Збройних Сил в Україні	131

Ведмідський О.В.,
канд. юрид. наук, проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ

Інститут складання заповіту в цивільному праві явище не нове, проте своєї популярності набуває лише в останні роки. Юридична практика свідчить про значне збільшення звернень до нотаріусів з метою складання заповіту.

Порядок посвідчення нотаріусами заповітів регламентується нормами Цивільного кодексу України, Закону України «Про нотаріат», Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, та іншими нормативними актами.

У цивільному праві поняття заповіту є багатозначним, розглядається і як правочин, і як вид та підстава спадкування, і як розпорядження фізичної особи на випадок смерті.

Згідно зі ст. 1233 Цивільного кодексу України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Його значення полягає в тому, щоб визначити порядок переходу майна, майнових прав та обов'язків до певних осіб, який буде існувати після смерті заповідача.

Як правочин заповіт є одностороннім, тобто вчиняється стороною, яка зазвичай представлена однією особою, за винятком спільного заповіту подружжя, в якому спадкодавець представлений двома особами – чоловіком і дружиною. Заповіт є правочином майнового характеру, тобто його змістом є розпорядження майном і майновими правами, зроблене заповідачем. Між тим включення до заповіту різного роду немайнових розпоряджень безпосередньо не робить заповіт недійсним. Ці твердження справедливі і для сучасного цивільного права України. Має право на існування і заповіт, який містить лише розпорядження немайнового характеру.

Суб'єктом заповіту може бути тільки фізична особа з повною цивільною дієздатністю, тобто особи, обмежені в цивільній дієздатності або визнані судом недієздатними, права на заповіт не мають. Причому законодавець пов'язує право на заповіт саме із повною цивільною дієздатністю, а не з віком досягнення повноліття. Тому мають право на заповіт і неповнолітні, яким надана повна цивільна дієздатність, або ті, що вступили у шлюб до досягнення повноліття. Не має права на заповіт неповнолітній, якого суд обмежив або позбавив права самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами.

Сутність юридичної конструкції заповіту визначає, що його суб'єктом

може бути тільки фізична особа, тому неприпустимими є заповіти юридичних осіб та інших учасників цивільних відносин. Згідно з ч.1 ст.1257 ЦК, заповіт, складений особою, яка не мала на це права, є нікчемним.

Наступною особливістю заповіту є суто особистий характер його укладання, що виключає будь-яке представництво в цій сфері. Представники, які діють на підставі довіреності або на іншій підставі, не мають права укладати заповіти від імені особи, яку вони представляють. Це правило також стосується зміни і скасування заповіту.

Право на заповіт є невідчужуваним правом фізичної особи, елементом її цивільної правоздатності. Законодавство України виходить з неприпустимості будь-яких обмежень права на заповіт. Реалізуючи право на заповіт, заповідач має можливість заповідати майно будь-яким особам, на свій розсуд визначати частки спадкоємців у спадщині, позбавити спадщини одного, кількох чи усіх спадкоємців за законом, не вказуючи при цьому причин такого позбавлення, а також включити до заповіту інші розпорядження, передбачені ст. 1235 ЦК України, скасувати або змінити заповіт.

Згідно зі ст. 1237 ЦК України, заповідач має право зробити у заповіті заповідальний відказ, тобто адресоване спадкоємцю розпорядження, яким на останнього покладається обов'язок вчинити певну дію на користь однієї чи кількох осіб. Сенс заповідального відказу полягає в тому, щоб з усієї сукупності майнових прав та обов'язків, які складають спадщину, відокремити для відказоодержувача якесь право чи декілька прав, але без передачі йому пропорційної частини обов'язків.

Зі змісту ст. 1237 ЦК України випливає, що суб'єктами виконання заповідального відказу можуть бути спадкоємці як за заповітом, так і за законом, щодо яких складено заповіт. Відказоодержувачами можуть бути будь-які особи: як спадкоємці за законом, так і сторонні особи.

Як показує практика, найбільш поширеним заповідальним відказом є надання права проживання у квартирі або жилому будинку, який заповідається, певній особі.

Згідно з ч. 2 ст.1238 ЦК України, відказоодержувач отримує лише право користування майном, зазначеним у заповідальному відказі, а тому не може розпоряджатися ним – продавати, заповідати або іншим чином передавати ще якійсь особі.

Згідно зі ст. 1244 ЦК України, заповідач має право призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений в заповіті, помре до відкриття спадщини, не прийме її або відмовиться від її прийняття чи буде усунений від права на спадкування, а також у разі відсутності умов, визначених у заповіті (ст.1242 ЦК України).

Згідно зі ст. 1247 ЦК України, заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складання. При цьому час складання заповіту має бути зазначений в самому тексті заповіту (до підпису заповідача), а в посвідчувальному написі зазначається час підписання заповіту заповідачем, що

має бути пізнішим, ніж час складання.

Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Якщо особа не може особисто підписати заповіт, він підписується відповідно до частини четвертої статті 207 ЦК України. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у статтях 1251–1252 ЦК України.

При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

Нотаріус посвідчує заповіт, який написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. Нотаріус може на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем і підписаний ним. Тобто заповідач перед своїм підписом на заповіті повинен зазначити «Заповіт прочитано вголос і власноручно підписано» і це не повинно бути надруковано в тексті заповіту за допомогою технічних засобів, оскільки не узгоджується з вимогами ч. 2 ст. 1248 ЦК України.

Пункт 10 глави 9 розділу 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України передбачає, що особа, яка не володіє мовою, якою виготовлено документ, підписується тією мовою, якою вона володіє. Сам факт підписання заповідачем заповіту іноземною мовою може свідчити про те, що заповідач взагалі не володіє мовою, якою складено заповіт, а нотаріус не вжив належних заходів для перекладу заповіту на мову, якою володіє заповідач. Зазначене може призвести до визнання заповіту недійсним, оскільки заповідач не розумів значення сформульованого в заповіті волевиявлення. Таким чином, якщо заповідач власноручно написав фразу про прочитання ним заповіту іноземною мовою і зазначив своє прізвище, ім'я та по батькові, то в посвідчувальному написі необхідно зазначити про засвідчення вірності усного перекладу тексту заповіту нотаріусом або здійснити письмовий переклад тексту заповіту на іноземну мову та його засвідчити.

Якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншою фізичною особою. Деякі нотаріуси зазначають в тексті заповіту, що заповіт підписаний за дорученням заповідача.

Фізична особа, на користь якої заповідається майно, не має права підписувати заповіт за заповідача.

Нотаріус при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст статті 1241 Цивільного кодексу України про право на обов'язкову частку у спадщині та зміст статті 1307 Цивільного кодексу України щодо нікчемності заповіту на майно, яке є предметом спадкового договору.

Коваленко А.В.,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЯМИ

Сучасні сімейні відносини реєструються за різних обставин, з різних підстав, між особами з різним віросповіданням, кольором шкіри та з іншими ознаками в межах чинного вітчизняного та зарубіжного законодавства. Враховуючи євроінтеграцію, особливої уваги заслуговує реєстрація шлюбу з іноземцями, оскільки міжнародні шлюби на теперішньому етапі розвитку в Україні набувають все більшого значення. Якщо процеси підуть досить швидко, то кількість шлюбів з іноземцями значно збільшиться. Відповідно, це потребує правового і наукового переосмислення, зміни певних положень та нормативного регулювання, зміни судової практики.

Нормативною базою, яка регулює вказану сферу людського життя, є Конституція України (ст. 26), закони України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994 р. № 3929-ХІІ, «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-ІV, «Про імміграцію» від 07.06.2001 р. № 2491-ІІІ, «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. № 1382-ІV, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, міжнародні конвенції, учасником яких є Україна.

У сучасній правовій науці, в сімейному законодавстві дедалі частіше застосовується поняття «шлюби міжнародного характеру» або «шлюби за участю іноземного елемента». Такий їх статус визначається кількома чинниками: а) участю в них іноземного елемента (фізичної особи); б) регулювання відповідних відносин із застосуванням іноземного права; в) зарубіжним місцем укладення шлюбу. Наявність у відносинах іноземного елемента в різних його проявах ставить питання про визначення матеріального права певної країни, яке буде застосовуватися до регулювання цих відносин. Гострота цього питання полягає у тому, що в законодавстві різних країн щодо регулювання сімейних відносин існують значні відмінності, які ґрунтуються на культурних, етнічних, релігійних та правових традиціях [3].

У міжнародному сімейному праві в питанні укладання шлюбу, ускладненого іноземним елементом, такий іноземний елемент виявляється у двох аспектах: суб'єкт правовідносин і юридичний факт. Так, коли на території однієї держави укладається шлюб між громадянином цієї держави і іноземцем (змішаний шлюб) або між іноземцями, то іноземним елементом виступає суб'єкт правовідносин. Коли шлюб укладається між громадянами однієї дер-

жави на території іноземної держави, то іноземним елементом є юридичний факт, і такі відносини теж матимуть міжнародний характер. До того ж можливе поєднання обох іноземних елементів у випадку, коли за кордоном укладається змішаний шлюб або шлюб між особами, що є іноземцями відносно держави, в якій вирішується питання про визнання такого шлюбу [4].

Норми про визнання шлюбів є у багатьох міжнародних договорах про правову допомогу в цивільних та/чи сімейних і кримінальних справах. У них зазначається, що у справах про визнання існування шлюбу застосовується законодавство договірної держави, яке застосовувалося для реєстрації шлюбу.

Законодавче регулювання порядку укладення шлюбу з іноземцем на території України та захисту особистих і майнових прав подружжя, один з яких є іноземцем, сьогодні має чимало прогалин. Так, наприклад, Закон України «Про міжнародне приватне право», який на практиці постійно упускається, також регулює правовідносини між українцями та громадянами іноземних держав. Саме в цьому законі зазначено, що форми і порядок укладення шлюбу на території України як громадян України з іноземцями, так і іноземців з особами без громадянства, визначається виключно правом України, тобто українським сімейним законодавством. Окрім цього, ні Сімейний кодекс України, ні Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» не містять особливих вимог для іноземців, окрім загальних вимог щодо відповідності шлюбного віку (18 років для обох статей), добровільності, взаємного бажання чоловіка і жінки зареєструвати шлюб. Аналізуючи це питання, деякі експерти акцентують увагу на важливому нюансі, котрий сьогодні викликає чимало дискусій серед представників юридичної спільноти: на відміну від законодавства деяких країн ЄС, українським законодавством не передбачено одностатеві шлюби. Шлюб в Україні – це добровільний, рівноправний союз виключно між жінкою та чоловіком, спрямований на створення сім'ї. Окрім цього, вітчизняне законодавство донедавна містило норму, відповідно до якої громадяни іноземних держав, котрі бажали зареєструвати шлюб з громадянами України, повинні були підтверджувати свій сімейний статус. Це були окремі довідки, в кожній країні це були різні документи, різного типу. Нещодавно відбулися відповідні нововведення до законодавства, згідно з якими іноземці не повинні пред'являти такі документи при вступі в шлюб на території України. Тобто знято норму, якою підтверджується сімейний стан. Законодавець вирішив зняти цю норму, оскільки особа сама несе відповідальність за подання відомостей про себе. Такий принцип діє не лише стосовно іноземців, але й громадян України, які бажують зареєструвати шлюб за кордоном, де, крім закордонного паспорта громадянина України, ніяких документів не вимагається [5].

Законодавство більшості країн містить норми, що визначають матеріальні і формальні умови укладання шлюбу, а їх дотримання при укладанні шлюбу є обов'язковою умовою для подальшої його дійсності. Матеріальні умови – це умови, що стосуються шлюбної правоздатності і дієздатності. Це

такі умови, з дотриманням яких пов'язується питання дійсності шлюбу. Матеріальні умови бувають позитивні, тобто власне умови, і негативні – перешкоди. До позитивних умов укладання шлюбу відносять досягнення шлюбного віку і взаємну згоду осіб, що є вираженням їх волі. Під час реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями на території країни їх проживання вимагають такі самі документи, як і для реєстрації шлюбу іноземців на території України. Шлюб між громадянином України та іноземцем, укладений за межами України, визнається дійсним незалежно від процедури його оформлення. Якщо закон держави, в якій реєструється шлюб, допускає його релігійну форму або визнає дійсним фактичний шлюб, немає підстав для визнання такого шлюбу недійсним і в Україні [1].

Отже, реєстрація шлюбів з іноземцями повинна мати чітку регламентацію, а в нормах мають бути прописані усі нюанси щодо процедури укладання таких шлюбів. Окрім цього, у вітчизняному законодавстві мають бути усунуті всі колізії, які зазначені вище. Усе це дасть можливість захистити громадян України від «використання» їх для укладання фіктивних шлюбів іноземними громадянами з метою отримання українського громадянства та від іншого роду правопорушень, які можуть виникати на підставі укладання зазначених шлюбів.

Бібліографічні посилання

1. Данюк К.В. Регулювання укладення шлюбу, ускладненого іноземним елементом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1031/>
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 року № 2709-IV // Голос України. – 2005. – № 138.
3. Лопата Н. Особливості реєстрації шлюбу за участю іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legal.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015/19.pdf>
4. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-83-d0-ba-d0-bb-d0-b0-d0-b4-d0-b0-d0-bd-d0-bd-d1-8f-d1-88-d0-bb-d1-8e-d0-b1-d1-83-d0-b3-d1-80-d0-be-d0-bc-d0-b0-d0-b4-d1-8f-d0-bd-d0-b8-d0-bd-d0-b0-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d0-b8/>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/events/shlyubi-z-inozemcyami-osoblivosti-ukladennya-ta-pravastorin.html>.

Зеленко І.П.,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних
та приватно-правових дисциплін
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»

ЩОДО ОЦІННИХ ПОНЯТЬ У ПРАВІ

З погляду на різноманітність дискусійних питань, що стосуються оцінних понять, їх теоретичне дослідження в українській юридичній науці залишається актуальним.

Метою цієї публікації є визначення деяких теоретичних та практичних проблемних питань оцінних понять у праві.

По-перше, в юридичній науці ще не вироблено єдиного підходу до назви правового явища. Різні науковці називають по-різному один і той самий за своєю сутністю правовий феномен.

Так, О. В. Капліна, С. М. Черноус віддають перевагу словосполученню «оцінні поняття» [1; 2]; В. М. Кудрявцев використовує назву «оцінні ознаки» [3, с. 115]; А. С. Піголкін [4, с. 75], О. Ф. Черданцев послуговуються найменуванням «оцінні терміни», хоча останній застосовує і словосполучення «оцінні вирази» [5, с. 169]. В. В. Питецький також не дотримується єдиної термінології й оперує назвами «оцінні поняття» і «оцінні ознаки» [6, с. 5]. В. О. Жерьобкін, говорячи про те, що оцінні поняття – це не визначені в теорії або судовій практиці терміни правової науки, все ж застосовує словосполучення «оцінні поняття» [7, с. 7].

По-друге, відсутній єдиний погляд на питання з приводу аналога в українській мові російському терміну «оценочное понятие». В україномовній юридичній літературі можна зустріти принаймні чотири варіанти: «оціночне поняття» [2], «оцінне поняття» [8], «оцінювальне поняття» [9, с. 534] і, як вказує С. А. Резанов, деякі автори використовують «оцінкове поняття» [10, с. 164]. Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, можливим є вживання як терміна «оцінне», так і терміна «оціночне» – значення їх є ідентичним [11, с. 871].

По-третє, одним із ключових питань для дослідження оцінних понять у сфері права є дефініція розглядуваного феномена. Варто зазначити, що науковці пропонували досить різноманітні визначення, в яких увага акцентувалася на тих чи інших специфічних властивостях [12, с. 8].

Визначення, що пропонувалися вченими на початку дослідження, не були розгорнутими і відображали лише найбільш суттєві риси оцінного поняття. Так, В. М. Кудрявцев оцінними називав поняття, зміст яких визначається не тільки законом або підзаконними нормативно-правовими

актами, а й безпосередньо конкретними обставинами справи [13, с. 120].

У процесі подальшого дослідження оцінних понять загальною теорією права і галузевими науками автори виокремлювали інші характерні риси цього явища і дефініції ставали більш повними та розгорнутими.

Не можна не погодитися з поглядом І. А. Тітка, що видається хибним підхід деяких правників, котрі, прагнучи забезпечити максимальну повноту дефініції, формулювали визначення оцінного поняття шляхом наведення усіх установлених при дослідженні ознак, що притаманні таким поняттям. Зокрема, С. М. Черноус, проводячи дослідження у сфері трудового права, пропонує розуміти під оцінним поняттям «абстрактну думку про властивості, якість і цінність явищ, дій, осіб тощо, яка у формі слів загального вжитку або словосполучень використана в текстах норм трудового права, характеризує будь-який елемент трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, і в силу своїх логічних особливостей повно і остаточно не конкретизована в жодному нормативному акті як самим нормотворцем, так і уповноваженими ним суб'єктами, остаточно конкретизація якого здійснюється суб'єктом у процесі застосування норми, що містить його в кожному конкретному випадку, зумовлена об'єктивними і суб'єктивними чинниками, внаслідок чого здійснюється індивідуальне піднормативне регулювання трудових відносин» [2, с. 5]. Подібна дефініція є складною для сприйняття та запам'ятовування через переобтяження ознаками, що, будучи властивими, все ж не є визначальними для оцінного поняття.

Виникають проблеми й при застосуванні оцінних понять. Так, на стадії прийняття рішення по конкретній юридичній справі при застосуванні норми права з оцінними поняттями конкретні обставини порівнюються із стандартом оцінного поняття. Далі виробляється оцінювання того, чи співпадають ознаки досліджуваного факту, події з ознаками відповідного оцінного поняття, що складають його стандарт, чи ні. Для порівняння береться стандарт оцінного поняття, що існує на момент застосування норми права. Показово при цьому те, що стандарти більшості оцінних понять мають межі, які, хоч і вельми розпорошені та рухливі, але характеризують мірність оцінного поняття. Тому у процесі порівняння стандарту оцінного поняття із фактичною ситуацією необхідно встановити не тільки те, чи включається дана ситуація до меж стандарту, але й те, якою мірою фактична обставина відповідає стандарту оцінного поняття [14, с. 14–16].

Наступною проблемою, яка може виникнути при застосуванні оцінних понять – це питання про доведення змісту оцінного поняття при його застосуванні. Яка із сторін повинна доводити його зміст, тобто здійснювати те чи інше тлумачення поняття? У таких випадках суд, наприклад, керується загальними правилами про розподіл тягара доведення із урахуванням змагальності процесу. Зокрема, при розгляді цивільних справ щодо невиконання чи неналежного використання зобов'язань у зв'язку із простороченням виконання кожна із сторін намагатиметься довести наявність/відсутність спливу строку

для виконання. ЦК містить низку оцінних понять, що пов'язані із категорією «строк», які необхідно буде розкрити сторонам [15, с. 105].

Так, особливо привертають до себе увагу строки, визначені як «негайні» (ст.ст. 337, 340 ЦК), «розумні» (ст.ст. 680, 690, 847 ЦК), «будь-які» (ч. 2 ст. 530 ЦК) тощо. При цьому оцінне поняття «негайно», зокрема негайне виконання того чи іншого зобов'язання, передбачає здійснення передбачених законом або договором обов'язків поспішаючи, терміново, невідкладно, тобто якомога швидше. Такі вимоги закону, як правило, обумовлені змістом відповідного зобов'язання і направлені на гарантування охорони певних суб'єктивних прав учасників цивільних правовідносин [16, с. 49]. Наступним прикладом може слугувати ч. 1 ст. 337 ЦК, яка зазначає, що «особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі...», – відповідна норма намагається «негайно» відновити втрачене право володіння, користування та розпорядження загубленою річчю [16, с. 50]. Під поняттям «негайно» слід розуміти невідкладну сукупність дій особи по інформуванню уповноважених осіб: особу або власника речі.

Здійснення певної дії, передбаченої зобов'язанням, у «розумний строк» встановлює, як правило, період часу, необхідний для здійснення відповідної дії. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 690 ЦК, продавець зобов'язаний забрати (вивезти) товар, що не прийнятий покупцем (одержувачем), або розпорядитися ним у розумний строк. Вказаний період часу в кожному конкретному випадку має свої межі, які встановлюються та визначаються залежно від тих чи інших умов і особливостей відповідного зобов'язання. Виконання зобов'язання у «розумний строк» означає оперативне здійснення усіх необхідних та обумовлених зобов'язанням дій, враховуючи специфіку цивільних правовідносин (суб'єктний склад, об'єкт та зміст зобов'язання).

Вказівка закону на можливість виконання певної дії в «будь-який» час встановлює для суб'єктів цивільних правовідносин право на власний розсуд вирішувати часові межі зобов'язання залежно від тих чи інших життєвих обставин. Прикладом законодавчого закріплення відповідної норми є ч. 2 ст. 530 ЦК, згідно з якою «якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час» [15, с. 106].

Таким чином, і дотепер як в загальній теорії права, так і в галузевих науках залишається дискусійним питання щодо сутності, значення та застосування оцінних понять.

Бібліографічні посилання

1. Капліна О. Оцінні поняття в кримінальному судочинстві / О. Капліна // Вісн. Акад. правов. наук України. – 2004. – № 2. – С. 160–167.
2. Черноус С. М. Оціночні поняття у трудовому праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / С.М. Черноус. – Х., 2008. – 20 с.
3. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. –

2-е изд. – М. : Юристь, 2004. – 304 с.

4. Пиголкин А. С. Язык закона / А. С. Пиголкин. – М. : Юрид. лит., 1990. – 190 с.
5. Черданцев А. Ф. Вопросы толкования советского права : учеб. пособие / А. Ф. Черданцев. – Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1972. – 193 с.
6. Питецкий В. В. Оценочные понятия в советском уголовном праве : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В. В. Питецкий. – Свердловск, 1979. – 16 с.
7. Жеребкин В. Е. Оценочные понятия права : текст лекции / В. Е. Жеребкин. – Х. : Харк. юрид. ін-т, 1976. – 16 с.
8. Грошевой Ю. М. Проблеми підвищення ефективності застосування норм кримінально-процесуального права / Ю. М. Грошевой // Універ. наук. зап. – Хмельницький, 2008. – № 3. – С. 276–281.
9. Нор В. Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України: суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії / В. Т. Нор // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. ІХ регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 13–14 лют. 2003 р.). – Львів, 2003. – С. 533–536.
10. Резанов С. А. Оціночні поняття як нормативне закріплення адміністративного розсуду / С. А. Резанов // Вісн. Нац. ун-та внутр. справ. – 2004. – Вип. 28. – С. 163–169.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
12. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – 216 с.
13. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1963. – 324 с.
14. Кашанина Т. В. Оценочные понятия в советском праве : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Т. В. Кашанина. – Свердловск, 1974. – С. 14–16.
15. Веренкіотова О. Проблеми прийняття рішень по справах при застосуванні норм з оціночними поняттями / О. Веренкіотова // Матеріали між народ. наук.-практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (23 травня 2009 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – 436 с.
16. Вахнонева Т. В. Строки (терміни) у цивільному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Вахнонева. – К., 2005. – 223 с.

Юнін О.С.,

д-р юрид. наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Суттєві зміни у порядку управління житлово-комунальним господарством, що є характерними для сучасних соціально-економічних умов, призвели до виникнення нових форм та способів управління житловим фондом.

Стаття 9 Закону України «Про особливості здійснення права власності

у багатоквартирному будинку» визначає, що управління багатоквартирним будинком може здійснюватися у таких формах: у формі безпосереднього управління будинком його співвласниками без створення об'єднання співвласників багатоквартирного будинку шляхом проведення загальних зборів, на яких приймаються рішення щодо управління та утримання спільного майна, що розташоване у багатоквартирному будинку та на прибудинковій території; у формі передання співвласниками усіх або частини функцій з управління багатоквартирним будинком управителеві та у формі управління будинком його співвласниками шляхом створення об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ).

Стаття 1 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» визначає, що ОСББ є юридичною особою, яка створюється власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна й управління, утримання та використання спільного майна.

Метою створення об'єднання є забезпечення і захист прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати усіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами. Тобто мета створення об'єднання не пов'язана з отриманням прибутку, що підтверджується статтею 4 Закону, згідно з якою об'єднання має статус неприбуткової організації [1].

Основна діяльність об'єднання полягає у здійсненні функцій, що забезпечують реалізацію прав співвласників на володіння та користування спільним їх майном, належне утримання багатоквартирного будинку та прибудинкової території, сприяння співвласникам в отриманні житлово-комунальних й інших послуг належної якості за обґрунтованими цінами та виконання ними своїх зобов'язань, пов'язаних із діяльністю об'єднання [4]. Тобто об'єднання виступає у якості посередника між мешканцями багатоквартирного будинку, зокрема, співвласниками квартир у цьому будинку, як споживачами комунальних послуг, та організаціями-постачальниками таких послуг. Тобто об'єднання є посередником між співвласниками квартир у багатоквартирному будинку, як споживачами комунальних послуг, та організаціями-постачальниками таких послуг.

До позитивних рис створення ОСББ можна віднести таке. По-перше, ОСББ створюється з метою вирішення загальних проблем мешканців будинку та відстоювання їх інтересів та прав в органах державної влади [5].

При цьому законодавством об'єднанню надано можливість відведення прибудинкової території в спільну сумісну власність та використання її для здійснення господарської діяльності (будівництва гаражів, здачі в оренду тощо). Дохід, отриманий у результаті проведення цієї діяльності, спрямовується на покращення технічного стану будинку або благоустрій території, що сприяє зменшенню витрат власників на утримання будинку [5].

По-друге, створюючи ОСББ, співвласники мають можливість брати активну участь в управлінні будинком та самостійно вирішувати усі найбільш значущі питання утримання та використання будинку та прибудинкової території, контролюючи витрати на утримання будинку та їх розподіл. Потретьє, до переваг створення об'єднання можна віднести можливість самостійного обрання виконавців, що буде сприяти отриманню більш якісних житлово-комунальних послуг та зменшенню витрат на утримання будинку та прибудинкової території.

Однак, незважаючи на численні переваги, створення ОСББ, як форми управління багатоквартирним будинком, має і певні недоліки. Так, одним з таких недоліків залишається пошук усіх власників житлових та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку. Незважаючи на те, що стаття 32 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» встановлює, що інформація про зареєстровані права та їх обтяження, що містяться у Державному реєстрі прав, є відкритою та загальнодоступною, отримати інформацію про власників житлових приміщень у багатоквартирних будинках для створення ОСББ є проблематичним. Так, інформація з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно може бути неповною у зв'язку з тим, що в Реєстрі знаходиться інформація про об'єкти нерухомого майна, реєстрація яких проводилася з 1 січня 2013 року, або якщо їх власники виявили бажання включити інформацію про такі об'єкти до Реєстру.

Також проблематичним наразі залишається питання передання у власність або у постійне користування земельної ділянки під будинком. Чинним законодавством закріплено правило щодо безоплатного передання прибудинкової території у спільну власність власників квартир та нежитлових приміщень у будинку, але на практиці ці питання залишаються невирішеними.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що кожна з визначених законодавством форм управління житловим фондом має свої переваги та недоліки, що й визначають вибір однієї з них у якості найбільш ефективної у кожному окремому випадку. На нашу думку, найбільш перспективною та ефективною формою управління саме для багатоквартирних будинків є створення об'єднання співвласників такого будинку.

Однак, зважаючи на негативні фактори, наявність яких ускладнює процес формування та запровадження ефективних форм управління житловим фондом (зокрема, прогалини в чинному законодавстві, правова необізнаність населення, незадовільний технічний стан більшості багатоквартирних будинків, що входять до житлового фонду), можна стверджувати, що діяльність з управління житловим фондом в Україні наразі є недостатньо розвинутою та потребує подальшого вдосконалення та перетворення.

Бібліографічні посилання

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України № 2866 від 29 листопада 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>.

2. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку : закон України № 417-VIII від 14 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/417-19/page>.

3. Система управління житлом в Україні: актуальний стан і перспективи реформування : практ. посібник // Бригілевич В., Березовчук М., Швець Н., Щодра О. – Львів, 2011. – 144 с.

4. Трегубова О. Управління багатоквартирним будинком: вибір найоптимальнішого методу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osbb-inform.com.ua/2015/08/31/14/>

5. Сидоренко А. Трохи про переваги та недоліки створення ОСББ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://proosbb.info/2011/01-28/14:25/trokh-pro-perevagi-ta-nedoliki-stvorennya-osbb.html>

Яшан Ю.Б.,
адвокат, м. Кропивницький

ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ, БАТЬКИ ЯКОЇ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБІ МІЖ СОБОЮ

Конституція України проголошує, що людина, її життя та здоров'я є найвищою цінністю. Саме тому захист прав та свобод громадян, а особливо найбільш незахищених та слабких верств населення, є головним завданням правової держави. До таких верств населення, які в силу віку та стану фізичного та розумового розвитку найбільше потребують захисту та допомоги, належать діти. Стаття 52 Конституції України визначає, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Сімейне законодавство України також не встановлює різниці між дітьми, батьки яких перебувають у шлюбі між собою, та дітьми, які походять від осіб, що не перебувають у шлюбі між собою.

Однак при цьому існує різниця у визначенні походження таких дітей та визначення батьківства щодо них. Так, за статтею 122 Сімейного кодексу, дитина, зачата та (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається на підставі свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини. Дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя. Таким чином, у законодавстві закріплено презумпцію шлюбного походження дитини, тобто припущення, згідно з яким матір'ю дитини вважаються жінка, яка народила цю дитину, а батьком – чоловік, з яким мати дитини перебуває у зареєстрованому шлюбі.

Презумпція шлюбного батьківства (материнства) поширюється на три групи дітей: 1) тих, які були зачаті і народжені у шлюбі; 2) тих, які були зача-

ті до шлюбу, але народжені у шлюбі; 3) тих, які були зачаті у шлюбі, але народжені протягом десяти місяців після його припинення чи визнання його недійсним [3, с. 251]. У виняткових випадках для вказаних груп дітей презумпція батьківства не застосовується. Так, наприклад, якщо жінка народила дитину до спливу десяти місяців після припинення чи визнання недійсним першого шлюбу, але після реєстрації другого шлюбу, то батьком дитини буде визнаний новий чоловік матері. Також презумпція батьківства не застосовується, якщо дитина була народжена під час встановленого рішенням суду режиму окремого проживання подружжя [4]. У такому випадку реєстрація народження дитини провадиться за заявою матері за умови надання доказів встановлення режиму окремого проживання подружжя (п. 2 ч. 2 ст. 102 СК).

Застосування презумпції батьківства, яка закріплена в законодавстві щодо визначення походження дітей, спрямоване на захист прав та інтересів дитини та її матері, а також є ефективним механізмом для захисту інтересів чоловіка, який вважає себе батьком дитини та бажає зареєструвати себе її батьком.

На відміну від дітей, народжених у шлюбі, походження дітей, які народжені від матері та батька, які не перебувають в шлюбі між собою, може бути визначено в добровільному порядку за спільною заявою матері та батька дитини (ст. 126 СК України) або за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини (ст. 127 СК України), а також у судовому порядку (ст. 128 СК України).

Визначення батьківства в добровільному порядку застосовується у випадках відсутності спору між батьком та матір'ю дитини щодо її походження. За наявності спору між батьками визначення походження дитини від певного чоловіка відбувається за рішенням суду. Так, наприклад, батьківство встановлюється в судовому порядку тоді, коли чоловік не визнає себе батьком дитини або, навпаки, коли чоловік вважає себе батьком дитини, а цей факт оспорується матір'ю дитини або іншою особою.

Ініціювати судовий процес про визнання батьківства може чоловік, який вважає себе батьком дитини, якщо його батьківство не визнається (оспорується) матір'ю дитини або іншими особами, мати дитини, її опікун або піклувальник, а також особа, яка утримує та виховує дитину. Після досягнення повноліття позов про визнання батьківства може також подати самостійно дитина. При цьому обов'язковою умовою для подання позову про визнання батьківства є наявність у Книзі реєстрації народжень запису про батька, вчиненого відповідно із вказівками матері [1].

Згідно з ч. 2 ст. 128 СК, підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до Цивільного процесуального кодексу України. Наприклад, такими доказами можуть бути листи чоловіка до матері дитини, в яких він підтверджує своє батьківство, усні заяви, поведінка чоловіка під час вагітності матері та після народження дитини (турбота про матір, вітання з новонародженим, обрання імені дитині та ін.). При цьому одним із основних видів доказів, що застосовуються при вирішенні таких справ, є проведення експертизи, яка

дозволяє встановити батьківство з великою мірою точності [4].

Також доказами батьківства конкретного чоловіка може бути його спільне проживання з матір'ю дитини, ведення ними спільного господарства тощо, тобто перебування ними у фактичних шлюбних відносинах. Саме тому, на нашу думку, враховуючи тривалий та стабільний характер, що є характерним для таких фактичних шлюбних відносин, можна стверджувати про можливість застосування презумпції батьківства не лише при вирішенні питання про визначення походження дитини, батьки якої перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, а й для визначення походження дитини, батьки якої проживають у фактичних шлюбних відносинах без реєстрації шлюбу.

Бібліографічні посилання

1. Кидалов І. Визнання батьківства дитини в Україні: Юридичні аспекти / І. Кидалов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kydalov-partners.com/uk/%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD/>.
2. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.
3. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / З. В. Ромовська. – К. : Ін Юре, 2003. – 532 с.
4. Ромовська З. В. Українське сімейне право. Академічний курс / З. В. Ромовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1186082344566/pravo/osoblivi_pidstavi_viniknennya_prava_utrimannya.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. : станом на 20 грудня 2016 р. // ВВР України. – 2002. – №№ 21–22. – Ст. 135.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2003 р. : станом на 15 листопада 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Круглова О.О.,

канд. юрид. наук, доцент,
ст. викладач кафедри цивільного
права та процесу ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ;

Бакало В.О.,

курсант 2 курсу ФПФОДР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Законодавство України про інтелектуальну власність достатньо нове і його становлення продовжується одночасно зі становленням державності та формуванням правової культури в Україні. У процесі розбудови правової держави надзвичайно важливу роль відіграє розвиток цивільного законодавства, складовою частиною якого є законодавство про інтелектуальну власність.

У сучасних умовах, зважаючи на існування законодавства про інтелектуальну власність, все ж не існує достатніх підстав вважати, що права та інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності знаходяться в цілковитому захисті. Деякі галузі права (наприклад, цивільне право, кримінальне право, адміністративне право) мають свої методи правового регулювання та впливу на відносини у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Зазвичай, інтелектуальну власність поділяють на промислову власність і авторське право.

Результат творчої діяльності, який відповідає вимогам законодавства, є об'єктом права інтелектуальної власності, яке закон закріплює за творцем. Цим результатом є втілений в об'єктивній формі продукт, який, залежно від змісту, називають літературним або художнім твором, винаходом, корисною моделлю, промисловим зразком. Авторське право надає авторам та іншим творцям інтелектуальних творів (література, музика, мистецтво) певні права, згідно з якими вони мають можливість дозволяти або забороняти протягом певного обмеженого періоду часу ті або інші види використання їх творів.

Відповідно до п. 1 ст. 418 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК), право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК та іншими законами.

Слід зазначити, що авторське право включає в себе як охорону власне авторського права, так і охорону суміжних з авторським прав, а саме:

- права виконавців на їх виконання;

- права виробників фонограм на їх фонограми і права організацій ефірного мовлення на їх радіо і телевізійні програми [1, с. 288].

Ст. 435 ЦК визначає, що первинним суб'єктом авторського права є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону.

Після утвердження України як незалежної держави у 1992 р. було створено Державне агентство з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якого стала розробка законодавства у сфері авторського права. Вже у грудні 1993 року Верховною Радою було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», в якому розкрито дефініцію авторського права України. Крім цього, було прийнято низку законодавчих і нормативних актів, що регулюють окремі питання захисту авторських прав – постанови Кабінету Міністрів України «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва» 1994 р. та «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва» 1995 р. [2].

Як приклад, Сполучені Штати Америки у 1976 р. прийняли Закон про авторське право, який діє і понині. Перший закон США від 1790 р. передбачав охорону книг, карт і морських карт на строк 14 років від дати першої публікації, який міг бути продовжений на такий самий строк за умови, якщо їх автор був ще живий до закінчення першого строку, за умови дотримання суворих вимог реєстрації і депонування. Вимоги, пов'язані з реєстрацією та депонуванням, залишилися й у чинному Законі США 1976 р., проте строк охорони авторських прав значно збільшився – все життя автора плюс 50 років після його смерті [3, с.1–3; 4, с. 32].

У XIX ст. виникло дві теорії захисту авторського права – дуалістична (поділяє сукупність прав автора на дві категорії – моральні права і майнові права) та моністична (розглядає права, які визнаються за автором твору, як два аспекти прояву єдиного і цілісного авторського права).

Особливий інтерес викликає теорія нематеріальних цінностей, розроблена Джозефом Келером. Згідно з нею необхідно розмежовувати право власності у його традиційному розумінні, як юридичну правоможність, яка може бути застосована до матеріальних цінностей, від права автора твору, яке розглядається як нематеріальна цінність і одночасно являє собою економічну цінність. Теорія особистих прав представлена у роботах Канта, Гірке, Блунтшлі, Гарейса, Саллейла, Берара. Історичний розвиток авторського права у своїй основі закладав охорону майнового компонента, проте усі права, гарантовані законом, містять у своїй основі особисте право автора. Виключне право на відтворення, виконання та інше використання твору не обов'язково має майновий характер, оскільки автор твору може здійснювати ці дії без еконо-

мічної зацікавленості. Зазначена теорія стоїть на позиції, що у своїй основі авторське право є особистим правом, а його майновий аспект має другорядний характер. Теорія особисто-майнових прав (або проміжна теорія) виникла у Німеччині.

Особливість авторського права, за цією теорією, розкривається через одночасний зв'язок між особистістю автора і правовими нормами, які мають майновий характер [3, с. 19–20; с.132–134].

Найбільш суттєві та радикальні зміни у питаннях правової охорони авторських прав почали відбуватися у другій половині ХХ ст. як на національних, так і на міжнародному рівнях.

Авторське право, як і право інтелектуальної власності в цілому, з огляду на завдання, які воно вирішує, має виключний характер і сучасною наукою розглядається як сукупність немайнових (особистих) та майнових прав автора.

В об'єктивному розумінні авторське право, як різновид права інтелектуальної власності, є цивільно-правовим інститутом, який регулює певну зовнішню і внутрішню споріднену категорію відносин, пов'язаних зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва.

У суб'єктивному розумінні авторське право – це сукупність прав, які належать конкретному автору або його правонаступникам та іншим суб'єктам авторського права, у зв'язку зі створенням і використанням твору науки, літератури і мистецтва. Відповідно до ст. 435 ЦК та статті 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права», суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та інші фізичні та юридичні особи, які набули авторських прав відповідно до договору або закону. Автором твору може бути лише людина, як учасник цивільно-правових відносин – фізична особа. Здебільшого автором твору науки, літератури і мистецтва є одна особа, але іноді у творчому процесі беруть участь кілька осіб – співавторів. Якщо два або кілька авторів спільною працею створюють твір, відносини між ними називаються співавторством. Усі інші особи можуть набути авторське право відповідно до закону або договору.

Важливе значення у регулюванні відносин авторського права мають і підзаконні нормативно-правові акти, наприклад, постанови Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 року, «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 року, «Про затвердження правил роздрібної торгівлі примірниками аудіовізуальних творів і фонограм» від 4 листопада 1997 року.

Об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, який відповідає вимогам закону:

- а) має творчий характер (є результатом творчої праці);
- б) виражений в об'єктивній формі. Твір може складатися з різних ори-

гінальних частин, які можуть використовуватися самостійно (наприклад, музичний твір з текстом).

Слід зазначити, що за національним законодавством у сфері авторського права перелік об'єктів авторського права не є вичерпним, оскільки у процесі розвитку цивілізації можуть виникнути нові об'єкти авторського права.

Інститут авторського права не може позитивно функціонувати без належного правового регулювання та належної відповідальності за порушення цих прав. Завдяки ефективному цивільно-правовому, адміністративно-правовому та кримінально-правовому захисту авторського права стане можливим належне дотримання в нашій державі конституційних прав громадян у сфері інтелектуальної власності та їх правовий захист, а також виконання міжнародних зобов'язань України перед світовою спільнотою. Потрібно проводити подальшу трансформацію вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням кращого світового досвіду, його гармонізацію з міжнародними нормами та стандартами; удосконалити національну систему охорони та захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародного досвіду; забезпечити фінансову стабільність установ, які займаються інноваційною діяльністю, при цьому враховувати потреби українського населення.

Бібліографічні посилання

1. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права / С.В. Бондаренко. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – 288 с.
2. Право інтелектуальної власності: Акад. Курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрошук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2007. – 696 с.
3. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Д. Липчик ; пер. с фр.; предисл. М. Федотова. – М. : Ладомир; изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 794 с.
4. Калятин В.О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права) : учебник для вузов / В.О. Калятин. – М. : Норма, 2000. – 450 с.

Саксонов В.Б.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖНИХ ІНСТИТУТАХ

Міжнародний комерційний арбітраж упродовж багатьох років має вагоме значення серед різноманітних способів розв'язання спорів, що виникають із зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Загалом, термін «*міжнародний комерційний арбітраж*» застосовується у декількох значеннях. Насамперед, це поняття означає *механізм розгляду спорів*, що впливають із зовнішньоекономічних угод. Крім того, терміном «*міжнародний комерційний арбітраж*» позначають *орган, створений для розгляду таких спорів*. Цей орган може бути як постійно діючим арбітражним інститутом, так і створеним спеціально для розгляду конкретного спору – арбітраж *ad hoc*. Інше значення цього терміна – це *склад певного арбітражного суду*: декілька арбітрів (як правило три) чи одноособовий арбітр. Водночас під міжнародним комерційним арбітражем розуміють спосіб вирішення спорів між сторонами, пов'язаними з правовим порядком різних держав або відносинами між сторонами з «іноземним елементом», які самі призначають арбітрів (арбітра), чиє рішення має обов'язкову силу.

Крім того, слід зазначити, що терміном «*міжнародний*» позначають відмежування між арбітражами, що є суто національними, тобто являють собою систему арбітражних (третейських) судів, що розглядають спори у внутрішньодержавних відносинах приватноправового характеру, і тими, які виходять за межі національних кордонів.

Слід також відрізнити міжнародний комерційний арбітраж від міжнародного «публічного» арбітражу. Останній включає арбітражний розгляд спорів як політичного, так і економічного характеру між державами і/чи державними утвореннями. Такі спори, зокрема, можуть розглядатися Постійним третейським судом, що знаходиться в Гаазі.

Розглянемо *риски*, які *характеризують* міжнародний комерційний арбітраж і відрізняють їх від державних судів.

По-перше, міжнародні комерційні арбітражі, будучи за своєю природою юрисдикційними органами, не є державними судами, тобто вони не формуються державою і не фінансуються нею, держава не призначає третейських суддів, не надає їм спеціального статусу та гарантій тощо;

по-друге, стосовно міжнародних комерційних арбітражів держава визначає

лише загальні правові засади створення, діяльності, а також порядок (процедуру) вирішення цими судами спорів та загальні принципи виконання їх рішень;

по-третє, право міжнародного комерційного арбітражу розглядати певний спір між суб'єктами підприємницької діяльності визначається договором між сторонами;

по-четверте, судді міжнародних комерційних арбітражів: а) виконують свої обов'язки не на постійній основі, як це роблять судді державних судів; б) не отримують платні від держави (заробітної платні) за виконання своїх судових функцій; в) призначаються сторонами спору та відповідними недержавними інститутами (в Україні – це Торгово-промислова палата);

по-п'яте, міжнародні комерційні арбітражі, як правило, не зобов'язані при вирішенні спору застосовувати чинні у певній країні процесуальні норми, які є обов'язковими для застосування державними судами;

по-шосте, рішення міжнародних комерційних арбітражів є остаточними і не підлягають по суті спору апеляційному чи касаційному оскарженню в будь-яких державних чи судових органах або перегляду.

Згідно з положеннями ст. 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується [1].

У цілому переваги міжнародного комерційного арбітражу перед будь-якими іншими способами вирішення зовнішньоекономічних контрактних спорів полягають: у спрощеній, але визнаній достатньою арбітражній процедурі; можливості формування сторонами складу арбітражу на свій розсуд шляхом призначення по справі арбітрів, які мають великий досвід, високу кваліфікацію та неупередженість; в узгодженні взаємоприйнятної мови арбітражного провадження і права, що застосовується. Важливими перевагами є також конфіденційний характер арбітражного провадження, остаточність рішення, відсутність апеляційного і касаційного оскарження (за винятком процедурних порушень); наявність забезпечувального механізму визнання і виконання арбітражного рішення завдяки Нью-Йоркській конвенції про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень [2] і Європейській конвенції про зовнішньоторговий арбітраж [3].

Бібліографічні посилання

1. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

2. Конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 10 червня 1958 р.) // Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія та законодавство / Торг.-пром. палата України ; за заг. ред. І.Г. Побірченка. – К. : Ін Юре, 2007. – 584 с.

3. Європейська Конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 21 квітня 1961 р.) // Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія та законодавство / Торг.-пром. палата України ; за заг. ред. І.Г. Побірченка. – К. : Ін Юре, 2007. – 584 с.

Кошкіна О.В.,
адвокат у складі обласної колегії
та старший партнер адвокатського об'єднання
«Концепція захисту»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОКАЗУВАННЯ ЯК ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ ТА США

З прийняттям 18 березня 2014 року нового Цивільно-процесуального кодексу України, а також розпочатою у 2010 році судовою реформою, цивільний процес став більш змагальним. В першу чергу суттєво змінилися підходи до проблематики судового доказування, а також використання засобів доказування. Проте на практиці принцип змагальності реалізується не повністю, особливо у процесі доказування, через те, що не створено належних умов для повноцінної реалізації процесуальної активності.

Відповідно до ст. 75 ЦПК України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів [1].

Недосконалість процесу доказування призводить до помилок при вирішенні справи та скасування рішень у вищих інстанціях. Крім того, норми ЦПК України щодо доказування мають загальний характер та не є розтлумаченими в повному обсязі. Тому на стадії переходу від розшукової до змагальної форми судочинства необхідно звернути увагу на зарубіжну судову практику, проаналізувавши її. До представників зарубіжних країн з добре розвинутим доказовим процесом можна віднести США [2, с.10].

Дана тема була предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: А. Ф. Клейнман, В. М. Семенов, М. Й. Штефан, К. С. Юдельсон та інші.

Відповідно до ст. 10 ЦПК, сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають рівні права щодо подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Суд сприяє всебічному і повному з'ясуванню обставин справи: роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їхні права та обов'язки, попереджає про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і сприяє здійсненню їхніх прав [1].

Судове доказування – це діяльність учасників процесу при визначальній ролі суду з надання, збирання, дослідження і оцінки доказів з метою встановлення з їх допомогою обставин цивільної справи. Доказування є єди-

ним шляхом судового встановлення фактичних обставин справи і передує акту застосування в судовому рішенні норм матеріального права, висновку суду про наявність прав і обов'язків у сторін. Існує декілька визначень поняття «судове доказування», але, на наш погляд, більш повним є вищенаведене визначення.

Процес доказування складається зі стадій. В Україні та США вони мають однаковий зміст, через те що процедура доказування є тотожною – усі докази треба зібрати, дослідити, оцінити. Саме доказування і в Україні і в США є однаковим. Воно складається з належності та допустимості доказів; однакові і засоби доказування. Проте ряд інститутів доказування США, які є поширеними і досить добре застосовуються на практиці, полегшуючи і спрощуючи судовий розгляд, є недослідженими Українським законодавцем.

В першу чергу це стосується самого механізму виявлення доказів до судового розгляду, завдяки цьому сторона заздалегідь обізнана з позицією опонента, що значно спрощує визначення кола фактів. Це певною мірою полегшує і роботу судді. В Україні ж свобода сторін доказування на практиці призводить до порушення принципу рівності та змагальності [2, с.12].

Якщо проаналізувати судове провадження України і США, то можна дійти висновку, що завдяки змагальному процесу доказування в США більшість справ так і не доходять до винесення рішення, а зупиняються ще на підготовчих чи попередніх засіданнях. Це значно полегшує сам процес та документообіг. Справи не є затягнутими, немає місця порушенню строків, через це цивільне судочинство є об'єктивним.

Предмет доказування полягає у сукупності фактів, що обґрунтовують вимоги, які були заявлені у суді. Порівняльний аналіз цивільного судочинства в Україні й у США дає змогу визначити перелік обставин, які не потребують доказування. Цей перелік закріплено у ст. 61 ЦПК України, є вичерпним та тотожним в обох державах [3, с. 168].

Розглянувши тему в межах нашого дослідження, приходимо до висновку, що під час проведення судової реформи, з метою вдосконалення цивільно-процесуального законодавства України та спрощення цивільного судочинства, необхідно вивчати та аналізувати зарубіжний досвід, зокрема щодо судового доказування, адже доказування ґрунтується на принципі змагальності, що дає змогу учасникам процесу керувати процесом збирання та подання доказів до суду і обидві сторони зацікавлені у вирішенні справи. Саме так відбувається в судочинстві США.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний процесуальний кодекс України / ВВР України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
2. Руда Т.В. Докази й доказування в цивільному процесі України і США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Т.В. Руда. – К., 2015.
3. Руда Т.В. Поняття і зміст процесу доказування в цивільному судочинстві США та України : порівняльний аспект / Т. В. Руда // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 5. – С. 166–172.

Валєєв Р.Г.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕЖИМ СЛУЖБОВОГО ЧАСУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Українське суспільство поступово впроваджує реальні євроінтеграційні реформи та відбудовує правову демократичну державу. Важливою та навіть показовою реформою повинно стати утворення Національної поліції України, що буде позбавлена недоліків пострадянської міліції. Натомість, широка увага громадських активістів та науковців до ходу реформи, її нормативного та правозастосовного пластів засвідчила численні та суттєві вади. Серед різних аспектів реформування поліції ми б хотіли зосередити увагу на службовому часі поліцейських, оскільки недоліки у відповідному унормуванні можуть призвести як до порушень трудових прав правоохоронців, так і до нехтування останніми належного виконання посадових обов'язків. Взагалі норма та режим робочого часу слугує гарантією прав на працю та відпочинок та гарантією належного функціонування підприємств, установ, організацій та органів [1].

Лише останніми роками в Україні проблематику службово-трудова відносин правоохоронців досліджували такі фахівці: Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, В.В. Гончарук, М.І. Іншин, В.Я. Киян, М.М. Клемпарський, А.В. Коваленко, І.М. Коваленко, О.В. Кузніченко, О.В. Лавріненко, К.Ю. Мельник, Л.В. Могілевський, О.М. Обушенко, І.В. Пахар, О.Ю. Чапала, І.В. Шруб, В.І. Щербина та ін. Ми ж спробуємо дослідити, чи можна до режиму робочого часу поліцейських застосувати норми про ненормований робочий час або про понадурочні роботи.

Надурочні роботи регламентовано у ст. 62–65, 106, 172, 176, 177, 192, 220, 247 КЗпП. В.В. Гончарук дефініціює їх як «робочий час, протягом якого працівник виконує свою трудову функцію понад встановлену норму робочого **часу**» [3], але ми вважаємо, що такий підхід ґрунтується на занадто широкому тлумаченні терміна, оскільки включає до його обсягу роботу у вихідні, святкові та неробочі дні, у дні відпустки тощо. Натомість чинний кодекс у частині першій ст. 62 визнає понадурочними «роботи понад встановлену тривалість робочого **дня**».

Важливими елементами режиму надурочних робіт є: 1) можливість їхнього застосування роботодавцем «лише у виняткових випадках, що визначаються законодавством» (ст. 62 КЗпП), 2) заборони та обмеження

щодо залучення до надурочних робіт окремих категорій найманих працівників (ст. ст. 63, 172, 176, 177, 192, 220 КЗпП), 3) необхідність одержання дозволу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) для проведення надурочних робіт (ст. 64 КЗпП), 4) встановлення граничних норм застосування надурочних робіт, які не повинні перевищувати для кожного працівника чотирьох годин протягом двох днів підряд і 120 годин на рік (ст. 65 КЗпП), 5) підвищена оплата роботи в надурочний час (ст. 106 КЗпП).

Натомість ненормований робочий час не отримав детальної регламентації у чинному трудовому законодавстві. Здається, що цей розповсюджений феномен правової реальності здобув свою легалізацію за допомогою норм Закону України «Про відпустки», який у ст. 8 «Щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці та її тривалість» передбачає надання «працівникам з ненормованим робочим **днем**» додаткової відпустки тривалістю до 7 календарних днів «згідно із списками посад, робіт та професій, визначених колективним договором, угодою». З урахуванням положень Рекомендацій Міністерства праці та соціальної політики України щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці [4], можна виокремити такі відмінності ненормованого робочого часу від понадурочних робіт: 1) встановлюється для певних категорій працівників, зокрема: адміністративного, управлінського, технічного, господарського персоналу та інших працівників, праця яких не піддається обліку в часі; 2) його застосування не потребує «спеціальних випадків» та погодження з профспілками; 3) конкретний перелік посад закріплюється у колективному договорі, колективній угоді; 4) не встановлено граничних норм застосування; 5) робота понад встановлений час компенсується не грошима, а щорічною додатковою відпусткою. Водночас зазначимо, що працівники, для яких колективним договором або угодою встановлено ненормований робочий **день**, можуть залучатися до роботи у вихідні, святкові й неробочі дні лише на загальних підставах, з грошовою компенсацією.

У тексті Закону України «Про Національну поліцію» до службового часу правоохоронців характеристика «ненормований» не використовується. Натомість ст. 91 роз'яснює, що «особливий характер служби в поліції містить такі спеціальні умови для певних категорій поліцейських: 1) службу у святкові та вихідні дні; 2) службу позмінно; 3) службу з нерівномірним графіком; 4) службу в нічний час». Схарактеризуємо ці «спеціальні умови». Служба поліцейських у святкові та вихідні дні є цілком доцільним інститутом, спрямованим на забезпечення публічного порядку. Порядок компенсації поліцейським служби у вихідні, святкові та неробочі дні, на відміну від загального порядку оплати відповідної роботи, передбачає надання поліцейським, які виконували службові обов'язки у такі дні, відповідного часу для відпочинку протягом двох наступних місяців. З одного

боку, компенсація залучення поліцейських до цієї понаднормової роботи у вигляді днів відпочинку спрямована на відновлення їх працездатності, запобігання втомленості. З іншого боку, загальний порядок компенсації роботи у святкові та неробочі дні (ст. 107 КЗпП) передбачає оплату роботи у подвійному розмірі. Тому, на нашу думку, варто закріпити можливість вибору найманим працівником (у нашому випадку – поліцейським) варіанта компенсації роботи у вихідні, святкові, неробочі дні – грошима чи додатковим часом відпочинку. До речі, на практиці реалізація останнього варіанта викликає труднощі, оскільки іноді фактичне залучення поліцейських до служби у святкові дні може тривати і дві години і понад дванадцять годин і в цьому випадку у практиці правозастосування можна спостерігати різні варіанти компенсації: один вільний день відпочинку як за дві години, так і за дванадцять годин служби у святковий день. Поки що ж практика грошової компенсації поліцейським такої роботи категорично виключена, принаймні пунктом 20 «Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання» [5], який встановлює: «За виконання службових обов'язків понад установлений службовий час, у вихідні, святкові та неробочі дні грошове забезпечення поліцейським додатково не виплачується».

Наступні спеціальні умови, що складають особливий характер служби в органах Національної поліції, – служба позмінно та служба в нічний час, їхнє унормування та практика застосування в цілому не викликає заперечень з боку фахівців та поліцейських. Вони документально фіксуються у посадових інструкціях, функціональних обов'язках, графіках чергування, книгах нарядів тощо, обліковуються роботодавцем і компенсуються в установленому порядку.

Проте така спеціальна умова служби поліцейських, як «служба з нерівномірним графіком» фактично постає новелою трудового законодавства та недослідженим феноменом для науки трудового права. Дослідники спробують віднайти схожі форми організації робочого часу. Зокрема, це поділ робочого часу на частини, гнучкий графік роботи та ненормований робочий день [2]. У цілому, на нашу думку, поява цієї конструкції обумовлена цілком зрозумілою та беззаперечною вимогою, що кожен «поліцейський на усій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції».

Крім того, ця спеціальна умова «служба з нерівномірним графіком» також поглинає іншу особливість роботи окремих категорій поліцейських,

яка полягає у чергуванні. Фахівці «під чергуванням розуміють перебування працівника поліції на підприємстві за розпорядженням власника (уповноваженого ним органу) до початку або після закінчення робочого дня, у вихідний, святковий день для оперативного рішення невідкладних питань, що не входять у коло обов'язків працівника за трудовим договором» [2]. Відомчі нормативні акти передбачають, що такі чергування, навіть у нічний час, вихідні, святкові та неробочі дні не підлягають грошовій компенсації. Крім раніше зазначеного наказу МВС від 06.04.2016 № 260, пошлемося на пункт 6.17. Інструкції з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події: «членам СОГ та ОГ (у разі їх створення), які фактично перебували на службі менше 16 годин, надається 12 годин відпочинку, до 20 годин – 32 години відпочинку, понад 20 годин – 48 годин відпочинку» [5].

Отже, можемо констатувати такі *висновки*:

1. Стосовно правоохоронців на цей час спостерігається практика збільшення тривалості службового часу, причому законодавчих обмежень щодо трактування такої тривалості як надурочних робіт (що вимагають грошової компенсації) не встановлено, але це забороняється відомчими актами.
2. Щодо служби у вихідні, святкові та неробочі дні ми вважаємо за доцільне закріпити можливість вибору поліцейським варіанта компенсації – грошима чи додатковим часом для відпочинку.
3. Формулювання такої спеціальної умови служби поліцейських, як «служба з нерівномірним графіком» потребує додаткових досліджень.

Бібліографічні посилання

1. Коваленко А.В. Особливості режиму робочого часу працівників органів внутрішніх справ / А.В. Коваленко // Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2014. – № 3. – С. 68–75.
2. Шруб І.В. Види та специфіка правового регулювання службового часу поліцейських / І.В. Шруб // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер.: юрид. науки. – 2015. – Вип. 3–2. Т. 3. – С. 81–86.
3. Гончарук В.В. Робочий час працівників ОВС як одна з основних умов їх праці / В.В. Гончарук // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 184–188.
4. Рекомендації щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, затверджені наказом Мінпраці та соціальної політики України від 10.10.1997 № 7.
5. Порядок та умови виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання, затверджені наказом МВС від 06.04.2016 № 260.
6. Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, затверджена наказом МВС від 22.10.2012 № 940.

Очеретяний М.А.,

канд. юрид. наук,
начальник управління превентивної діяльності
ГУНП в Дніпропетровській області

ОПЛАТА ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Реформування правоохоронних органів України тісно пов'язане із проведенням антикорупційної політики держави та потребує, зокрема, належного грошового забезпечення поліцейських. Проблеми проходження служби правоохоронцями досліджували М.С. Бідюкова, В.С. Венедиктов, М.І. Іншин, М.П. Паламарчук, О.М. Обушенко, К.Ю. Мельник, В.Я. Гоц та інші поважні дослідники. Водночас грошове забезпечення поліцейських ще не було предметом окремої наукової розвідки.

Законодавець у тексті ст. 94 Закону України «Про Національну поліцію» [1] уникнув одночасного некоректного використання термінів «оплата праці» та «грошове забезпечення», що було притаманне для ст. 19 Закону України «Про міліцію». Частина перша коментованої статті приблизно вказує складові грошового забезпечення, залишаючи водночас простір для конкретного формулювання їх назв у підзаконних актах. Зокрема, на цей час вони мають назву: посадовий оклад, оклад за спеціальне звання, надбавка за вислугу років (ці три основні складові, відповідно до правової позиції Судових палат у цивільних та адміністративних справах Верховного Суду України [2], становлять грошове утримання) та додаткові види грошового забезпечення: надбавки та премії, які можуть встановлюватися підзаконними нормативними актами.

Порядок виплати грошового забезпечення на цей час визначено Інструкцією [3] в редакції наказу МВС від 20.04.2015 № 453. Нею встановлено, що грошове забезпечення працівників ОВС складається з посадового окладу, окладу за спеціальним званням, щомісячних (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премії) та одноразових додаткових видів грошового забезпечення. Відповідно, цим нормативним актом затверджено: 1.1) оклади за спеціальними званнями осіб рядового і начальницького складу ОВС; 1.2) розміри надбавки за вислугу років; 1.3) схеми посадових окладів; 2) додаткові види грошового забезпечення.

Ця Інструкція МВС діє у частині, яка не суперечить прийнятій нещодавно Постанові Уряду № 988 [4], якою затверджено схему окладів за спеціальним званням поліцейських, схеми посадових окладів поліцейських і курсантів та розміри надбавки за стаж служби в поліції. При цьому керівникам органів, закладів та установ Національної поліції надано право установлювати надбавку за специфічні умови проходження служби в поліції, здійснювати преміювання поліцейських відповідно до їх особистого внеску в загальний результат служби, надавати поліцейським матеріальну допомогу.

Аргументом для підвищення значення обов'язкової частини у структу-

рі грошового забезпечення було те, що у державах – членах Європейського Союзу в структурі заробітної плати поліцейських її обов'язкова частина становить 70–80 % і тільки невелика решта – 30–20 % є стимулюючими надбавками [5]. Крім того, науковці, представники громадськості та самі правоохоронці неодноразово критикували попередню систему грошового забезпечення працівників ОВС: вона призводила до значної диспропорції оплати їх праці, оскільки залежала від фінансових можливостей конкретного органу. Як зазначала М.С. Бідюкова, через «відсутність достатнього фінансування виплату додаткових видів грошового забезпечення вдавалося забезпечити у повній мірі лише незначній частині працівників ОВС, що призвело до утворення диспропорцій у грошовому забезпеченні» [6, с. 96].

Зазначимо, що зміст цієї Постанови певною мірою не узгоджується з Указом Президента України від 09.12.2015 № 691 [7], оскільки зовсім не передбачає посадових окладів за такими посадами як доцент, професор, завідувач кафедри, передбачених цим Указом. Ця проблема буде вирішуватися за допомогою інституту відрядження до інших органів державної влади, установ, організацій, передбаченого частиною четвертою ст. 94 Закону [1]. В перспективі це може бути прояснено за допомогою визначення Міністром внутрішніх справ порядку виплати грошового забезпечення, як це передбачено ч. 2 ст. 94 цього Закону.

Частина третя цієї статті визначає, що за поліцейськими, які тимчасово проходять службу за межами України, зберігається виплата грошового забезпечення в національній валюті та виплачується винагорода в іноземній валюті за нормами і в порядку, що визначає Кабінет Міністрів України.

На сьогодні цей порядок встановлено Постановою Уряду від 22 травня 2013 р. № 358 [8] зі змінами, внесеними Постановою від 04.06.2014 № 162. Відповідно до цього нормативного акту, щомісячна грошова винагорода в іноземній валюті нараховується з дня перетинання державного кордону, включаючи день вибуття і день прибуття (крім днів перебування у відпустці, а також відрядженні на території України). Розміри щомісячної винагороди встановлено відповідно до посад та становлять від 860 до 1020 доларів США.

Відповідно до змісту частини п'ятої ст. 94 Закону [1], грошове забезпечення поліцейських, відряджених до інших державних органів, установ, організацій (або прикомандированих до них) включає: посадовий оклад за посадою, на яку вони відряджені (а не тієї, з якої вони були відряджені), оклад за спеціальним званням, надбавку за вислугу років та додаткові види грошового забезпечення.

Відрядження поліцейських до державних (міждержавних) органів, установ і організацій із залишенням на службі в поліції здійснюється відповідно до ст. 70 Закону [1]. Згідно з нею, зокрема, за відрядженими до державних органів, установ і організацій поліцейськими та членами їх сімей зберігаються усі гарантії та пільги, визначені законом для такої категорії осіб.

Запроваджена ст. 94 коментованого Закону індексація грошового забез-

печення поліцейських є прогресивним кроком до підвищення соціальних гарантій працівників ОВС. Така індексація відбуватиметься відповідно до Закону України № 1282-ХІІ в редакції від 28.12.2014 [9] та Постанови Уряду № 673 в редакції від 8 вересня 2015 р. [10].

Відповідно до цих актів, індексація грошового забезпечення проводиться в разі, коли величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який устанавлюється в розмірі 101 %. Вона здійснюється з першого числа місяця, що настає за місяцем, в якому опубліковано індекс споживчих цін. Цей індекс обчислюється Державною службою статистики України і не пізніше 10 числа місяця, що настає за звітним, публікується в офіційних періодичних виданнях.

Індексації підлягає грошове забезпечення у межах прожиткового мінімуму, встановленого для відповідних соціальних груп населення. Сума індексації визначається як результат множення грошового доходу, що підлягає індексації, на величину приросту індексу споживчих цін, поділений на 100 %.

Таким чином, можемо констатувати певні позитивні зміни у здійсненій частині поліцейської реформи: у вигляді підвищення двох основних складових грошового утримання працівників ОВС – посадового окладу та окладу за спеціальне звання, індексації грошового забезпечення. Водночас численні норми, що регулюють грошове забезпечення поліцейських, все ще потребують кодифікації та розв'язання окремих колізій підзаконних актів.

Бібліографічні посилання

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Правова позиція Судових палат у цивільних та адміністративних справах Верховного Суду України, викладена 17 жовтня 2012 р. у справі № 6-104цс12.
3. Інструкція про порядок виплати грошового забезпечення особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, затверджена наказом МВС України від 31 грудня 2007 р. № 499.
4. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 988.
5. Мельник К.Ю. Проблеми грошового забезпечення осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ / К.Ю. Мельник, В.Я. Гоц // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 461–465.
6. Бідюкова М.С. Правове регулювання матеріального забезпечення працівників ОВС : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Бідюкова Марина Сергіївна. – Х. : ХНУВС, 2008. – 217 с.
7. Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях : Указ Президента від 09.12.2015 № 691.
8. Деякі питання фінансового забезпечення військовослужбовців Національної гвардії та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, включених до складу національного персоналу для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2013 № 358.
9. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України від 3 липня 1991 р. № 1282-ХІІ.
10. Порядок проведення індексації грошових доходів населення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1078.

Татаренко В.А.,
заступник начальника
Державної міграційної служби
у Шевченківському районі м. Дніпро
ГУ ДМС України в Дніпропетровській області

ЗНЯТТЯ З РЕЄСТРАЦІЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ І МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Одним із характерних засобів індивідуалізації людини, забезпечення і охорони прав та інтересів учасників правовідносин є місце проживання і місце перебування фізичної особи. Закон орієнтує на місце проживання фізичної особи при визначенні місця виконання зобов'язання (ст. 532 ЦК України), місця відкриття спадщини (ст. 1221 ЦК України), при прийнятті рішення судом про визнання особи безвісти відсутньою або оголошення її померлою (ст. ст. 43, 46 ЦК України), місця, куди надсилаються звернення та листи до фізичної особи, місця відкриття позовного провадження (ст. ст. 125–127 ЦПК України) тощо.

Фіксація особи за відповідним місцем проживання (перебування) дозволяє реалізувати велику кількість правових інститутів. Здійснюється вона шляхом реєстрації місця проживання або місця перебування особи, тобто внесенням інформації до Єдиного державного демографічного реєстру про місце проживання або місце перебування особи із зазначенням адреси, за якою з особою може вестися офіційне листування або вручення офіційної кореспонденції.

Реєстрація та зняття з реєстрації місця проживання (перебування) здійснюється управліннями, відділами (секторами) Державної міграційної служби України (далі – ДМС) у районах, районах у містах, містах обласного, республіканського (Автономної Республіки Крим) значення (далі – територіальний підрозділ ДМС).

Основними нормативними актами, що визначають порядок реєстрації та зняття з реєстрації місця проживання (перебування) фізичної особи є Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV та наказ МВС України від 22.11.2012 № 1077 «Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів».

Ст. 7 вищевказаного Закону називає такі *підстави для зняття фізичної особи з реєстрації*: 1) заява особи або її представника, що подається до органу реєстрації; 2) судове рішення, яке набрало законної сили, про позбавлення права власності на житлове приміщення або права користування житловим приміщенням, про виселення, про визнання особи безвісно відсутньою або

оголошення її померлою; 3) свідоцтво про смерть; 4) паспорт або паспортний документ, що надійшов з органу державної реєстрації актів цивільного стану, або документ про смерть, виданий компетентним органом іноземної держави, легалізований в установленому порядку, 5) або інші документи, які свідчать про припинення:

- підстав для перебування на території України іноземців та осіб без громадянства;
- підстав для проживання або перебування особи у спеціалізованій соціальній установі, закладі соціального обслуговування та соціального захисту;
- підстав на право користування житловим приміщенням.

Пункт 3.1 наказу МВС № 1077 також називає такі самі підстави для зняття з реєстрації місця проживання (перебування) фізичної особи. Остання є підстава більш конкретизованою в наказі. А саме, до підстав, що посвідчують припинення права на користування житлом, належать закінчення строку дії договору найму, піднайму житлового приміщення, строку навчання в навчальному закладі (у разі реєстрації місця проживання в гуртожитку навчального закладу на час навчання), відчуження житла та інших.

У десятому абзаці цього самого пункту зазначено, що зняття з реєстрації на даних підставах здійснюється за заявою власника/наймача житла або їх законних представників.

Таким чином, у разі відчуження майна (договори купівлі-продажу, довічне утримання, дарування тощо, а також у разі звернення банком або іншою фінансовою установою стягнення на заставлене майно – житлове приміщення) особа, яка стала новим власником житла, може за власною ініціативою звернутися до територіального підрозділу ДМС із заявою про зняття з реєстрації за даним місцем проживання усіх осіб, що мали право користування цим житлом на момент відчуження. Причому не має значення що це за особа – попередній власник, малолітня чи неповнолітня дитина власника, особа, яка мала право користування житлом, тощо. Виходячи з положень наказу, новий власник може позбавити права на користування житлом абсолютно будь-яку особу.

Така позиція підзаконного нормативного акта, вважаємо, суттєво порушує права людини на вільний вибір місця проживання (перебування), продекларовані ст. 33 Конституції України.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні, зобов'язані протягом тридцяти календарних днів після зняття з реєстрації місця проживання та прибуття до нового місця проживання зареєструвати своє місце проживання. Однак, як можна вимагати від особи виконання даного обов'язку, якщо зняття з реєстрації можливе навіть без її відома. Адже придбати у власність чи на інших підставах знайти нове житло за цей час во-

на може не встигнути.

Тому дана нормативна позиція, з одного боку, створює зручні умови для нових власників житла, але з іншого – не враховує інтереси попередніх користувачів і сприяє збільшенню числа осіб без визначеного місця проживання. А саме визначене місце проживання (перебування) фізичної особи дозволяє забезпечити стабільність правовідносин та є своєрідною гарантією забезпечення і захисту прав та інтересів суб'єктів приватного права.

Бібліографічні посилання

1. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.

2. Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів : наказ МВС України від 22.11.2012 № 1077 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2109-12>.

Кобзар Т.С.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Спадкування – це інститут цивільно-правових відносин, що існує вже сотні років, тому, відповідно, є майже досконало дослідженим та вивченим. Однак, як показує практика, пересічні громадяни постійно зіштовхуються з тими чи іншими різноманітними проблемами, пов'язаними з укладенням заповітів, їх подальшим оскарженням, прийняттям спадщини, зокрема пропуском строку на прийняття спадщини. Існує чимало прикрих випадків, коли спадкоємець, поза волею спадкодавця, залишається без права на спадщину, внаслідок неправильного оформлення спадщини, відсутності усіх необхідних для отримання спадщини документів, а найчастіше – через необізнаність щодо основних вимог законодавства [4]. Всі ці та інші питання привертають увагу не тільки практикуючих юристів, а й вітчизняних науковців, тож дослідження актуальних проблем спадкування за законодавством України є наразі необхідним та своєчасним.

Отже, перейдемо до розгляду проблем спадкування, з якими на сьогоднішній час найбільше стикаються як громадяни, так і професійні юристи. Розпочнемо з проблеми, яка стосується строків прийняття спадщини та ситуації, якщо спадкоємець невчасно звернувся до нотаріуса. Так, згідно із ст.1270 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), «для прийняття спадщини встанов-

люється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини». Стаття 1272 Кодексу передбачає: якщо спадкоємець протягом строку, встановленого ст.1270, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її. Пленум Верховного Суду в постанові від 30.05.2008 № 7 роз'яснив, що особа, яка не прийняла спадщину в установленій законом строк, може звернутися до суду з позовною заявою про визначення додаткового строку для прийняття спадщини відповідно до ч. 3 ст.1272 ЦК. Указане положення застосовується до спадкоємців, у яких право на спадкування виникло з набранням чинності зазначеним Кодексом. Суди відкривають провадження у такій справі у разі відсутності письмової згоди спадкоємців, які прийняли спадщину, а також за відсутності інших спадкоємців, які могли б дати письмову згоду на подання заяви до нотаріальної контори про відповідне прийняття. Верховний Суд України указав, що відповідачами у такій справі є спадкоємці, які прийняли спадщину. За умови відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

У вказаній постанові Верховний Суд також звернув увагу на те, що, вирішуючи питання про визначення додаткового строку, суд має досліджувати поважність причини пропуску строку для прийняття спадщини. При цьому необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця, у той час як необізнаність із нормами закону, відрядження, похилий вік такими не вважаються. Додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини, не може перевищувати 6 місяців, що передбачено ст.1270 ЦК для прийняття спадщини [1].

Окрім того, звернемо увагу й на проблему спадкування іноземними громадянами такого об'єкта як земельна ділянка сільськогосподарського призначення. Згідно з чинним законодавством, власник такої ділянки може абсолютно законно оформити у будь-якого нотаріуса заповіт на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, призначивши своїм спадкоємцем іноземця. І спадкоємець-іноземець зможе у разі відкриття спадщини без особливих проблем прийняти спадщину і навіть оформити свідоцтво про право на спадщину за єдиної умови: якщо спадкоємець-іноземець отримає у спадщину земельну ділянку сільськогосподарського призначення, то він зобов'язаний протягом року з моменту оформлення свідоцтва про право на спадщину продати таку земельну ділянку. Для будинків, інших споруд або земельних ділянок несільськогосподарського призначення ніяких обмежень щодо їх спадкування іноземцями і подальшого ними використання чинним законодавством не встановлено [3].

Також окремо хотілося б зупинитися на проблемі оформлення спадщини в зоні АТО. Так, у зв'язку із загостреною політичною ситуацією в

зоні АТО оформити спадщину на непідконтрольній Україні території юридично неможливо. Це пов'язано з тим, що усі документи, видані органами влади невизнаних республік, не мають юридичної сили ні в Україні, ні у світі. Нотаріуси, які відіграють ключову роль у процедурі оформлення спадщини, здебільшого покинули зону АТО, а ті, які продовжують провадити діяльність, не мають доступу до державних реєстрів ще з червня 2014 року. Згідно із наказом Міністерства юстиції України від 17 червня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту прав громадян на території проведення антитерористичної операції», до закінчення антитерористичної операції на сході України тимчасово призупинено: 1) проведення державної реєстрації актів цивільного стану (в тому числі й видачі свідоцтва про смерть); 2) доступ нотаріусів до Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Спадкового реєстру.

Повноваження щодо реєстрації актів цивільного стану було передано відділам державної реєстрації актів цивільного стану за межами непідконтрольних територій, тобто для отримання свідоцтва про смерть можна звернутися до будь-якого РАЦСу на території України. А нотаріальні дії щодо ведення спадкових справ могли вчиняти приватні та державні нотаріуси інших районів Донецької та Луганської областей, підконтрольних Україні.

Також зазначимо, що 12 лютого 2015 року було прийнято спеціальний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації права на спадкування», який доповнив ст. 1221 Цивільного кодексу України положенням про те, що в особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом. Такий особливий випадок встановлено Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» і Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції». Так, було скасовано правило про прив'язку оформлення спадщини за останнім місцем проживання спадкодавця або розташування нерухомості. Тепер місцем відкриття спадщини вважається місце подання першої заяви спадкоємців. Тобто спадкоємці можуть звернутися за власним бажанням до будь-якого нотаріуса на території України із заявою про прийняття спадщини. Нотаріус на підставі такої заяви заведе спадкову справу, яку, у свою чергу, зареєструє у Спадковому реєстрі.

Варто зауважити, що Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» встановлено, що спеціальні правила спадкування застосовуються в тому разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця був населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, затвердженим рішенням Кабінету Міністрів України. У зв'язку з постійною зміною обстановки спадкоємцям перед

ініціюванням процедури слід звіритися з актуальним переліком таких населених пунктів [2].

Таким чином, проблеми у сфері спадкування існують й на сьогоднішній час, незважаючи на постійне вдосконалення норм чинного законодавства шляхом прийняття відповідних новел. Тому вивчення цих та інших актуальних проблемних аспектів у сфері спадкування потребує більш детального розгляду в подальших наукових дослідженнях.

Бібліографічні посилання

1. Гак О. Актуальні питання спадкування / О. Гак // Гадяцький вісник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.visnikgadiach.com/single-post/2016/08/17>.
2. Лепіхіна О. Проблеми актуальної практики спадкування в зоні АТО / О. Лепіхіна // Юрист & закон. – № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA008217.
3. Спадок: актуальні та практичні питання // Протокол: юридичний інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ru/spadshchina_aktualni_ta_praktichni_pitannya.
4. Фекийшгазі К. Аналіз актуальних питань спадкування за законодавством України / К. Фекийшгазі // Юридична газета online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/analiz-aktualnih-pitan-spadkuvannya-za-zakonodavstvom-ukrayini.html>.

Юніна М.П.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРЯДКУ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, У ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Для сучасного етапу соціально-економічного розвитку є характерним прагнення України до розбудови демократичної правової держави, орієнтованої на загальноєвропейські цінності. У світлі вказаного все більш актуальним стає впровадження в українське право сучасних європейських стандартів охорони і захисту прав та інтересів громадян. Особливою мірою це стосується правового регулювання відшкодування шкоди фізичним особам, потерпілим від кримінальних правопорушень.

Відшкодування державою шкоди особам, які потерпіли від кримінальних правопорушень, передбачено у законодавстві багатьох країн світу. Зокрема, ще у 1983 році було ухвалено Європейську конвенцію про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів, яку ратифіковано на

даний час більше ніж 25 державами [1, с. 6]. Вказана Конвенція базується на концепції соціальної солідарності і справедливості, суть якої полягає в тому, що ті особи, що є більш незахищеними та уразливими, мають право на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчинення проти них злочину, за рахунок усього суспільства [1, с. 7].

Також у більшості європейських країн прийнято спеціальні нормативні акти, які регулюють умови та механізм відшкодування за рахунок держави шкоди, завданої особі, яка потерпіла від злочину. Так, у Німеччині питання про державну компенсацію шкоди регулюється Кримінальним кодексом та Законом про відшкодування шкоди жертвам насильницьких дій від 1985 року.

Особи, здоров'ю яких було завдано шкоду в результаті вчинення проти них умисного насильницького діяння, гарантовано отримують від держави медичну допомогу, пенсію або догляд. При цьому необхідною умовою для одержання за рахунок держави відшкодування є наявність фізичної або психічної шкоди в результаті нападу [1, с. 12]. Право на відшкодування шкоди за рахунок коштів держави не залежить від будь-яких претензій потерпілого щодо отримання відшкодування від самого правопорушника, однак є додатковим заходом, метою якого є відшкодування шкоди лише в тому обсязі, що не відшкодовується винним або за допомогою програм страхування [2].

У Нідерландах питання відшкодування шкоди потерпілому врегульовано кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством, а також Законом про посилення становища потерпілого в кримінальному провадженні від 2009 року. Держава відшкодовує особі, потерпілій від злочину, шкоду, завдану здоров'ю, лише у випадках отримання нею серйозної травми або її смерті за умови, що відшкодування шкоди не було забезпечено винним чи з будь-яких інших джерел [1, с. 18].

У праві Чеської Республіки захист прав потерпілих від злочинів, регулюється положеннями Кримінального кодексу, Кодексу кримінального провадження і Закону про жертв кримінальних діянь від 2013 року. Зокрема, шкода, завдана особі внаслідок вчинення злочину (доведений втрачений дохід, витрати на лікування, на поховання у випадку смерті потерпілого), відшкодовується за рахунок держави за умови своєчасного подання потерпілим заяви про вчинення злочинного діяння до поліції та у обсязі, що не був відшкодований з інших джерел [1, с. 33].

Таким чином, можна зробити висновок, що у праві більшості європейських країн обов'язковими умовами для відшкодування за рахунок держави шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням, є наявність шкоди, відсутність відшкодування шкоди від особи, винної у заподіянні цієї шкоди або з інших джерел, необхідність у фінансовій підтримці потерпілої особи. При цьому, як правило, державна компенсація є додатковим заходом і виплачується лише в тому обсязі, що не відшкодовано винною особою або з інших джерел.

Чинне законодавство України також передбачає, що шкода, завдана кримінальним правопорушенням, відшкодовується особою, яка безпосередньо

завдала таку шкоду, або особою, на яку законом покладено обов'язок щодо відшкодування шкоди (наприклад, на підставі норм ст. 1184 Цивільного кодексу України опікун недієздатної особи, яка визнана осудною під час вчинення кримінального правопорушення, за загальним правилом, відповідає за шкоду, завдану такою особою). Така шкода відшкодовується лише за умови, коли по справі винесено обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили.

Однак непоодинокими є випадки, коли особа злочинця не встановлена або у нього відсутня достатня кількість коштів на таке відшкодування шкоди. Вказане позбавляє потерпілих можливості відшкодувати завдану їм шкоду за рахунок осіб, що є винними в її заподіянні. У таких випадках відшкодування шкоди потерпілій особі повинно відбуватися за рахунок держави.

Таке правило закріплено у ст. 1177 Цивільного кодексу України, яка зазначає, що шкода, завдана фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відшкодовується відповідно до закону і компенсується їй за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом. Також у ст. 1207 Цивільного кодексу України закріплено обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину. Умови та порядок відшкодування державою шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, також встановлюються законом.

Таким чином, обидві статті не визначають чіткого порядку відшкодування шкоди, завданої потерпілій особі, а лише відсилають до спеціальних нормативних актів, які, на жаль, дотепер не прийняті. Незважаючи на відсутність спеціального закону, досить часто потерпілі особи звертаються до суду з вимогами про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок держави. Однак у більшості випадків суди відмовляють у задоволенні таких позовів, посиляючись саме на відсутність спеціального законодавства, норми якого б визначали механізм відшкодування такої шкоди [3; 5; 6]. Вказане фактично позбавляє потерпілу особу можливості отримати відшкодування завданої їй шкоди.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що чинне законодавство щодо відшкодування шкоди, завданої фізичній особі кримінальним правопорушенням, є недосконалим та таким, що потребує доопрацювання з обов'язковим врахуванням позитивного досвіду провідних європейських країн у вирішенні вказаних питань. Зокрема, посиленню рівня захисту особи, потерпілої від кримінального правопорушення, буде сприяти ухвалення спеціального закону, яким буде врегульовано підстави відшкодування державою шкоди, завданої фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, механізм та умови такого відшкодування.

Бібліографічні посилання

1. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, Б.В. Малишев, З.М. Саїдова ; за заг. ред. О.А. Банчука. – К. : Москаленко О.М., 2015. – 268 с.

2. Лускатова Т.О. Відшкодування державою майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину / Т.О. Лускатова // Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції 20.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1283%3A200416-22&catid=150%3A3-0416&Itemid=186&lang=ru.

3. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 12 січня 2016 року у справі 243/11658/15-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54994490>.

4. Ус. О.В. Відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення / О.В. Ус, М.В. Ус // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – Ч. 3. – С. 82–87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/3_2015/part_3/17.pdf.

5. Ухвала апеляційного суду Чернівецької області від 30 квітня 2014 року у справі № 726/2–2521/13 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38544481>.

6. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 вересня 2012 року у справі 6-13591св12 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26425360>.

7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. : станом на 06 жовтня 2016 р. // ВВР України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

Савельєва М.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

На теперішній день проблема формування та реалізації спадкових правовідносин в Україні є надзвичайно важливою, оскільки саме діюче цивільне законодавство суттєво розширило права громадян на здійснення своїх спадкових прав, закріпило право на складання спадкового договору, що потребує роз'яснення його правової природи, всебічного та комплексного дослідження спадкового права саме на сучасному етапі становлення цивільного законодавства України.

Спадкове право розглядали у своїх працях багато відомих науковців: Б. Антимонов, Д. Батман, В. Васильченко, К. Граве, М. Гордон, О. Дзера, В. Дроніков, Ю. Заїка, Т. Коваленко, А. Немков, С. Мазур, В. Серебровський, Є. Рябоконт, С. Фурс, Е. Флейшиць, Н.П. Шама та інші, однак незважаючи на

їхні наукові праці, вказана вище проблема залишається актуальною й сьогодні.

Так, спробуємо дати визначення терміна «спадкування». Відповідно до Цивільного кодексу України, а саме ст. 1216, під спадкуванням розуміється перехід обов'язків та прав від фізичної особи, яка померла, до інших осіб. Іншими словами, термін спадкування – це перехід майнових та деяких особистих немайнових прав, обов'язків фізичної особи, яка померла – спадкодавця, до інших осіб – спадкоємців.

Спадкоємцями можуть бути тільки ті фізичні особи, які є громадянами України, іноземці та особи без громадянства. Не можуть бути спадкодавцями юридичні особи, оскільки у випадках припинення діяльності організацій порядок передачі їх майна іншим особам або державі визначається не нормами спадкового права, а спеціальними правилами про ліквідацію чи реорганізацію юридичних осіб [1, с. 378].

Спадковий договір є відносно новим інститутом для вітчизняного цивільного права, який закріплено у главі 90 Цивільного кодексу України. Ст. 1302 ЦК України дає визначення спадкового договору. Сутність його полягає в тому, що за спадковим договором одна сторона, яка називається набувач, зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони – відчужувача й у разі його смерті набуває право власності на майно останнього [2]. З даного визначення ми бачимо, що в цьому договорі не призначаються спадкоємні особи та не закріплюється відмова від спадщини. Саме за допомогою цього ми намагатимемося сформулювати ознаки спадкового договору.

Першою неоднозначною ознакою спадкового договору слід назвати його односторонність або двосторонність. Зі ст. 1302 Цивільного кодексу України вбачається, що обов'язок відчужувача відсутній, проте досить чітко вказано, що в разі смерті відчужувача, набувач набуває права власності на його майно. З цього можна зробити висновок, що для того, аби набувач після смерті відчужувача зміг набути у власність певне майно, то на попереднього відповідно покладається обов'язок не відчужувати таке майно. Відчужувач має право потребувати від набувача вчинення певних дій майнового або немайнового характеру, покладених на нього спадковим договором, і зобов'язаний не складати заповіт щодо майна, яке виступає предметом договору й не відчужувати його. А набувач, у свою чергу, має право вимагати від відчужувача утримання від вчинення зазначених дій і відповідальний перед ним за неналежне виконання взятих на себе зобов'язань. У тому випадку, коли змістом спадкового договору виступає здійснення набувачем певних дій після відкриття спадщини, набувач несе відповідальність перед особою, призначеною відчужувачем для здійснення контролю після його смерті, а перед нотаріусом – за її відсутності.

З даною точкою зору згодна З. Ромовська. Вона стверджує у своїх працях односторонність спадкового договору. Так як з моменту укладення

договору в набувача виникають обов'язки вчинити певні дії в інтересах відчужувача, а відчужувач має право вимагати виконання дій, передбачених договором, і не має обов'язків [3, с. 16].

В. Васильченко підтримує думку, що спадковий договір – двосторонній, оскільки в силу ознаки двосторонності спадковий договір не можна скасувати або змінити в односторонньому порядку за життя відчужувача, як це має місце при заповіті [4, с. 138].

Так як існують різні точки зору на вказану вище ознаку спадкового договору, тому існує нагальна потреба її розроблення та законодавчого врегулювання.

Другою ознакою спадкового договору є його оплатний характер.

На перший погляд, проаналізувавши норми цивільного законодавства, можна сказати, що спадковий договір має оплатний характер, так як це визначає надання кожною стороною договору іншій зустрічного матеріального задоволення. Проте інколи зустрічаються й оплатні договори, за якими виконання боржником зобов'язання здійснюється на користь третьої особи. Це закріплено у ст. 636 ЦК України. В такому разі розглянемо дані особливості.

Перша позиція особливостей полягає в тому, що майнове задоволення вимог набувача здійснюється не самим відчужувачем, а після його смерті відбувається автоматично.

Відповідно до ст. 1307 ч. 1 ЦК України, з метою забезпечення виконання спадкового договору на майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження. Як зауважила Н. Шама, така заборона відчуження є тривалою, оскільки зберігається аж до моменту смерті відчужувача. Проте ситуація не змінюється і з його смертю. Як не міг він відчужити майно, визначене спадковим договором, за життя, так і не зможе відчужити його після смерті, оскільки внаслідок настання цієї події відчужувач перестає бути суб'єктом цивільних правовідносин, а отже, припиняються його цивільні права й обов'язки. Тому й неможливість відчуження, яка існувала за життя відчужувача, зберігається і після його смерті, оскільки не можна відчужити те, право на що припинилося [5, с. 147]. Однак єдиною підставою для зняття заборони відчуження є подання нотаріусу свідоцтва РАЦС про смерть відчужувача [6].

Іншу точку зору висловлено в праці А. Амеліна, який розглядає ознаки спадкового договору та стверджує про його оплатний характер, оскільки кожна сторона отримує від іншої зустрічне задоволення: набувач – у вигляді визначеного у договорі конкретного майна, а відчужувач – у вигляді відповідних дій майнового чи немайнового характеру з боку свого контрагента [7, с. 1].

Крім цього, згідно зі ст. 1305 ЦК України, на набувача договором може бути покладено зобов'язання щодо здійснення дій немайнового характеру.

Такі дії можуть потребувати від набувача хоч мінімальної матеріальної витрати або взагалі не супроводжуватися матеріальними витратами. В цьому випадку він також набуває право власності на майно відчужувача.

Третьою ознакою спадкового договору є момент його чинності: чи є він консенсуальним чи реальним договором. Ця ознака досить різнобічно обговорюється науковцями в їхніх працях. Так, О. Шевченко вважає, що «обов'язок відчужувача за даною статтею сформульовано так, начебто йдеться про реальний договір» [8], В. Васильченко зазначає, що спадковий договір є консенсуальним [9], С. Мазуренко визначає, що спадковий договір може бути як реальним, так і консенсуальним [10].

Згідно з ч. 3 ст. 640 ЦК, договір, який піддається нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації. На майно, зазначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження у будь-якому разі, незалежно від того, коли набувач за договором зобов'язався виконати розпорядження другої сторони – до чи після її смерті [11].

Наступною ознакою спадкового договору є його довго тривалість, або як ще називають пролонгованість договору. Цей договір укладається на строк, не менший ніж до моменту смерті відчужувача чи навіть більший, у разі вчинення дій на виконання особистого розпорядження після смерті відчужувача.

Слід виділити ще одну ознаку спадкового договору. Саме спадковий договір є альтернативою договору довічного утримання, які між собою мають певні схожі риси. Однак суттєва відмінність між ними теж існує та полягає в тому, що, на відміну від договору довічного утримання, при укладенні спадкового договору право власності на майно, що є його предметом, переходить до набувача лише після смерті відчужувача. Крім того, на відміну від договору довічного утримання, дії набувача можуть мати не тільки майновий, але й немайновий характер [12, с. 395].

На основі усього вищезазначеного слід зробити висновок про те, що ще за життя за спадковим договором відбувається розпорядження належним відчужувачеві майном, але й з набуттям набувачем права власності на майно після смерті відчужувача. Спадковий договір за властивими йому ознаками може бути одностороннім або двостороннім, оплатним або безоплатним, консенсуальним, довгодовготривалим, із утрудненим порядком зміни і дострокового розірвання правочином з надання послуг під умову відчуження на користь набувача належного відчужувачеві майна на випадок смерті останнього [13].

Зважаючи на те, що спадковий договір хоча й закріплений у шостій книзі ЦК України «Спадкове право» та має близький зв'язок із відносинами з приводу посмертного переходу майна у власність, проте більш доцільним є розміщення даного виду договору в п'ятій книзі ЦК України «Зобов'язальне

право», оскільки спадковий договір є різновидом договорів про передачу у власність набувача певного майна. Спадковий договір має подібність із договором довічного утримання, втім, важливі відмінності у правовій природі договору довічного утримання та спадкового договору все ж таки існують. Слід зазначити, що спадковий договір водночас є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови.

Таким чином, і в подальшому відносини, що виникають із спадкового договору, потребуватимуть окремих наукових досліджень та розвитку, насамперед з боку правозастосувальних органів, а наука цивільного права теж не стоятиме осторонь від цього процесу.

Бібліографічні посилання

1. Цивільне право України : у 2-х т. / за ред. Я. М. Шевченко. – К., 2003. – Т. 1. – 520 с.
2. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 05.01.2017. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 380 с.
3. Ромовская З.В. Проблемы наследственного договора / З.В. Ромовская // Юридическая практика. – 2003. – № 44. – С. 14–21.
4. Васильченко В.В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права / В.В. Васильченко // Право України. – 2003. – № 7. – С.137–138.
5. Шама Н.П. Поняття та ознаки спадкового договору / Н.П. Шама // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2009. – Вип. 49. – С. 142–150.
6. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12/page>.
7. Амеліна А.С. Поняття та ознаки спадкового договору / А.С. Амеліна // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – Вип. 2 (11). – С. 1–3.
8. Шевченко О. Заповіт як підстава спадкування / О. Шевченко // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 8. – С. 36–39.
9. Васильченко В.В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права / В.В. Васильченко // Право України. – 2003. – № 7. – 137 с.
10. Мапурепко С.В. Особливості укладення спадкового договору / С.В.Мапуренко // Право України. – 2004. – № 2. – С. 111–113.
11. Свобода Є.Ю. Спадковий договір в українському цивільному праві / Є.Ю. Свобода // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць ун-ту «Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ap.uu.edu.ua/article/189>
12. Чуйкова В. Правова характеристика спадкового договору / В. Чуйкова // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 3–7.
13. Маркович Х.М. Особливості правової природи спадкового договору в цивільному законодавстві України / Х.М. Маркович // Порівняльно-аналітичне право. – № 1. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.par.in.ua/1_2015/25.pdf.

Долгополова Я.П.,
юрисконсульт ТОВ «Шиши-Групп»
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ПРАВ НА ВКЛАД У БАНКУ

Цивільне законодавство України містить спеціальну структуру правил щодо спадкування права на вклад грошових коштів до банку і являє собою систему встановлених норм, що регулюють саме ці відносини, предметом яких є перехід визначених законом цивільних прав та обов'язків фізичної особи, яка померла, до інших осіб у порядку універсального наступництва, характерними рисами якого є те, що цивільні права та обов'язки переходять до інших осіб безпосередньо, в повному обсязі. Відповідно до ст. 1228 Цивільного кодексу України, вкладник має право розпорядитися своїм правом на вклад у банківській (фінансовій) установі на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку [1]. Але відкритим постає питання правового регулювання права на вклад, яке входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним. Згідно з чинним законодавством, спадкоємцям вкладів у кожному випадку необхідно здійснити цілий ряд специфічних юридичних дій та заходів для отримання належної спадщини. Згідно з цим та залежно від категорії успадкованого майна, а також наявності двох і більше спадкоємців, варіюється і сама складність процедури успадкування грошових коштів, розміщених на депозитних рахунках у банківських установах. Спадкування права на вклад у банківській установі може мати місце:

- у результаті складання та посвідчення заповіту;
- у результаті складання спеціального розпорядження банку;
- на підставі загальних норм спадкування за законом.

Встановлення в законі можливості спадкування права на вклад на підставі відповідного розпорядження банку спрямоване на створення умов для спрощення спадкування зазначеного об'єкта. При спадкуванні права на вклад за заповітом чи за законом застосовуються положення книги шостої Цивільного кодексу України. При складанні вкладником – спадкодавцем розпорядження банку підлягає застосуванню спеціальна норма – ст. 1228 Цивільного кодексу України. Від волі вкладника залежить розпорядження правом на вклад коштів у банк. Одним з проблематичних як у доктрині цивільного права, так і у практичному застосуванні залишається спадкування права на вклад (депозит). На практиці існують проблеми щодо способу та порядку розпорядження правом на вклади (депозити), що потребують негайного вирішення. Аналіз наукових робіт цивілістичного спрямування таких авторів, як Б.С. Антімонов, В.К. Дроніков, Ю.О. Заїка, В.Г. Павленко, П.І. Седугін, дозволяє зробити

висновок, що спадкування права на вклад (депозит) за договором банківського вкладу (депозиту) є не до кінця вивченим цивільно-правовим інститутом. Так, В.К. Дроніков вважав, що з моменту смерті вкладника внесок належить третій особі. Вона не є спадкоємцем, а лише набувачем вигоди і тому не відповідає по боргах спадкодавця [2]. В.І. Серебровський розглядав розпорядження щодо вкладів не як заповіт, а як розпорядження на користь третьої особи [3]. М.В. Гордон не розділяв такої позиції і вказував, що перехід вкладу після смерті вкладника є спадковим правонаступництвом, а заповідальне розпорядження необхідно розглядати як вид заповіту.

Спадкування грошових вкладів (депозитів) означає, що після смерті вкладника вклад (депозит), що перебуває у банку, переходить у спадщину особам, які є його правонаступниками. Після смерті вкладника вклади переходять до спадкоємців: за заповітом; на підставі спеціальних розпоряджень вкладників банків (заповідальне розпорядження); за законом. Аналізуючи ч. 1 ст. 1228 ЦКУ, можна дійти висновку про існування двох видів вкладів:

1. Із спеціальними вказівками вкладників (можливість вкладника розпорядитися правом на вклад у банку на випадок своєї смерті, зробивши відповідне розпорядження вкладом банку. Щодо складання заповіту, то у ньому вкладник може зазначити також про розпорядження вкладом. Розглядають два випадки складання розпорядження: якщо заповіт складено після того, як було зроблено розпорядження банку, то він повністю або частково скасовує його, якщо у заповіті змінено особу, до якої має перейти право на вклад, або якщо заповіт стосується усього майна спадкодавця; якщо розпорядження складено пізніше заповіту, то воно повністю, коли заповіт зроблено лише на вклад, або частково скасовує останній. У разі відсутності заповіту вклад спадкується за зробленим вкладником розпорядженням з урахуванням права на обов'язкову частку. У випадку відсутності і заповіту, і розпорядження, вклад спадкується на загальних підставах спадкоємцями за законом);

2. Вклади, в яких не зроблено розпорядження банківській (фінансовій) установі. Зважаючи на те, що право на банківський вклад входить до складу спадщини, на нього поширюються загальні правила щодо порядку прийняття спадщини, відмови спадкоємця від спадщини тощо. Порядок складання заповітів регулюється нормами ст.ст. 1233–1257 Цивільного кодексу України. Згідно з ч. 3 ст. 1247 ЦК, заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у ст.ст. 1251–1252 ЦК України [1]. До переліку зазначених осіб не належать посадові та службові особи банків.

Отже, останні не мають права посвідчувати заповіти щодо прав на вклади у банках чи інших фінансових установах. Водночас це не виключає можливості вчинення вкладником розпорядження банку щодо права на вклад на випадок смерті (заповідальне розпорядження). Заповідальне розпорядження вкладників банку стосовно вкладів має бути оформлено належним чином, інакше воно визнається недійсним. Системний аналіз норм цивільного та ба-

нківського законодавства дозволяє стверджувати, що стороною договору банківського вкладу (депозиту) може бути тільки банк. Однак законодавством надано можливості залучати внески (вклади) їхніх членів на депозитні рахунки кредитних спілок. Отже, спадкодавець може розпорядитися своїм правом на вклад, який знаходиться на депозитному рахунку банку або кредитної спілки. У свою чергу, відносно договору банківського рахунку законодавець передбачає ширший склад, допускаючи можливість й іншим фінансовим установам, окрім банків, виступати стороною такого договору. Аналіз положень ст. 1228 ЦК дозволяє зробити висновок, що спадкодавець може розпорядитися правом на вклад двома способами: склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку. За умови їхньої відсутності правонаступництво права на вклад відбувається у порядку спадкування за законом. Кошти, що знаходяться на рахунку у банку або іншій фінансовій установі, хоча і стають об'єктом права вимоги спадкоємця після прийняття спадщини, але фактично можуть бути одержані ним не раніше оформлення правовстановлювального документа на вклад – свідоцтва про право на спадщину і пред'явлення його до банку (фінансової установи). Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад, стосовно якого вкладник зробив розпорядження банку (фінансовій установі), а також на грошовий вклад, стосовно якого відсутнє заповідальне розпорядження, після смерті вкладника видається нотаріусом спадкоємцям на загальних підставах відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Тобто враховуючи, що право на вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним (заповіт або заповідальне розпорядження), для оформлення спадкових прав та їхньої реалізації спадкоємцям вкладника необхідно звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини для отримання свідоцтва про право на спадщину. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність», вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору. На нашу думку, слід зазначити, що не усі права на грошові кошти, що знаходяться в банку (фінансовій установі), можуть виступати предметом відповідного розпорядження вкладника. До них не належать грошові кошти, які перебувають у банку на підставі договорів про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком (ст. 970 ЦКУ) та індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком (ст. 971 ЦКУ) [1].

Аналізуючи вищевикладене та підводячи підсумок, зазначимо, що така суттєва відмінність пов'язана з тим, що на підставі вказаних договорів виникають правовідносини зі зберігання. За таких умов спадкодавець може розпорядитися грошима, які знаходяться в індивідуальному сейфі, тільки шляхом посвідчення заповіту у встановленому порядку.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Дронигов В.К. Наследственное право Украинской ССР / В.К. Дронигов. – К. : Вища школа, 1974. – 160 с.
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З.В. Ромовська. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 264 с.
4. Про банки та банківську діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

Миронюк С.А.,

канд. юрид. наук, ст. викладач
кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ**

Цивільним кодексом України (ч.1 ст.1) (далі – ЦКУ) регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [2]. Ці відносини, зокрема, закріплено у нормах цивільного законодавства, які регулюють особливості укладання договору довічного утримання.

Дані відносини були предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: В. Васильченко, О. Дзера, С. Мазуренко, Р. Майданик, О. Підпригора, Є. Харитонов, В. Чуйкова, Н. Шама та інших. Однак предмет їх дослідження зводився до вичення правової природи даного договору, його укладення та порядку реалізації. Разом з тим правовідносини, що виникають з приводу укладення та реалізації договору довічного утримання, виходять за межі предмета правового регулювання цивільно-правової науки, зокрема стосовно питань встановлення ставок та порядку оподаткування під час його нотаріального укладення, які не мали належного наукового аналізу та дослідження. З огляду на це актуальним та своєчасним вбачається дослідження застосування податкового законодавства при укладенні договору довічного утримання.

Статтю 744 ЦКУ зазначено, що за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [2].

На офіційному порталі державної фіскальної служби України існує інфо-

рмація – роз'яснення щодо сплати податку з доходів, одержуваних відчужувачем від набувача за договором довічного утримання (догляду) у вигляді вартості утримання (догляду), а саме: «При отриманні від фізичної особи доходу у вигляді вартості матеріального забезпечення та послуг з догляду (опікування), визначених у договорі довічного утримання, відчужувач зобов'язаний включити суму таких доходів до загального річного оподаткованого доходу та подати податкову декларацію за наслідками звітного податкового року (по строку до 1 травня року, що настає за звітним) і сплатити (по строку до 1 серпня року, наступного за звітним) із вказаних доходів податок на доходи фізичних осіб за ставкою 18 % і військовий збір за ставкою 1,5 %.» [4].

Окремі юристи, які займаються практикою, даючи роз'яснення, посилаються на Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22.05.2003 р. № 889 (далі – Закон) [6]. Вони приходять до висновку, що дохід, одержаний платником податку – набувачем від відчужувача, за договором довічного утримання (догляду) у вигляді вартості нерухомого майна включається до складу загального річного оподаткованого доходу відчужувача і оподатковується за ставкою податку з доходів фізичних осіб, встановленою п. 7.1 ст. 7 Закону, – 15 % на підставі річної податкової декларації. На їх думку, доходи, одержувані відчужувачем від набувача за договором довічного утримання (догляду) у вигляді вартості утримання (догляду), включаються до складу загального річного оподаткованого доходу відчужувача і оподатковуються за ставкою податку з доходів фізичних осіб, встановленою п. 7.1 ст. 7 Закону, – 15 % на підставі річної податкової декларації» [7].

Ми вважаємо, що ця позиція є вкрай невірною. Відповідно до п. 172.8 ст. 172 та п. 173.8 ст. 173 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (далі – ПКУ), будь-який перехід права власності на об'єкти нерухомого або рухомого майна, крім їх успадкування та дарування, вважаються продажем [8].

Відповідно до п. 162.1 ст. 162 ПКУ, платником податку на доходи фізичних осіб є, зокрема, фізична особа – резидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні. Згідно зі ст. 164 ПКУ, до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку включаються: частина доходів від операцій з майном, розмір якої визначається згідно з положеннями статей 172–173 ПКУ. У п. 172.1 ст. 172 ПКУ зазначено, що дохід, отриманий платником податку від продажу (обміну) не частіше одного разу протягом звітного податкового року та за умови перебування такого майна у власності платника податку понад три роки, не оподатковується [8].

П. 172.2 ст. 172 ПКУ зазначено, що дохід, отриманий платником податку від продажу протягом звітного податкового року більш як одного з об'єктів нерухомості, зазначених у пункті 172.1 цієї статті, або від продажу об'єкта нерухомості, не зазначеного в пункті 172.1 цієї статті, підлягає оподаткуванню за ставкою, визначеною пунктом 167.2 статті 167 цього Кодексу, а саме ставка податку становить 5 %.

Також існують обов'язкові платежі за відчуження майна. Так, відповідно до пункту «а», статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито», за посвідчення договорів відчуження житлових будинків, квартир, кімнат, дач, садових будинків, гаражів, а також інших об'єктів нерухомого майна, які перебувають у власності громадянина, що здійснює таке відчуження – 1 % від суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян [10].

Прикінцевими положеннями Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII внесено зміни до п. 16-1 Підрозділу 10 Перехідних положень ПКУ, чим було продовжено дію військового збору до набрання чинності рішення Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України, ставка якого становить 1,5 % від об'єкта оподаткування. Об'єктом оподаткування збором є доходи, визначені статтею 163 ПКУ [12].

Також, на нашу думку, особа – відчужувач майна за договором довічного утримання, яка в подальшому, згідно з цим договором, одержує утримання, у тому числі матеріальне, та (або) догляд довічно, не має сплачувати з цього доходу жодного податку.

Виходячи з вищезазначеного, ми вважаємо що договір довічного утримання – це своєрідний договір купівлі – продажу з розстрочкою платежу, оскільки відчужувач відчужує своє майно і за нього систематично отримує певне благо, суму коштів, тощо, згідно з договором. Законодавець чітко прописав у п. 162.1 ст. 162 ПКУ, що платником податку на доходи фізичних осіб є, зокрема, фізична особа – резидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні, а також у п.172.1 ст.172 ПКУ, що податок має сплачувати особа, яка отримала дохід від відчуження майна [8].

У п. 172.4. ст. 172 ПКУ чітко зазначено, що під час проведення операцій з продажу (обміну) об'єктів нерухомості між фізичними особами нотаріус посвідчує відповідний договір за наявності оціночної вартості такого нерухомого майна та документа про сплату податку до бюджету стороною (сторонами) договору (відповідно до п. 172.5. сума податку визначається та самостійно сплачується через банківські установи: а) особою, яка продає або обмінює з іншою фізичною особою нерухомість, – до нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу, міні; та шокварталу подає до контролюючого органу за місцем розташування державної нотаріальної контори або робочого місця приватного нотаріуса інформацію про такий договір, включаючи інформацію про його вартість та суму сплаченого податку в порядку, встановленому цим розділом для податкового розрахунку.

Проаналізувавши вищезазначене доходимо висновку, що особа – відчужувач на момент посвідчення договору довічного утримання у нотаріуса вже має сплатити податок за отриманий дохід від відчуження, при цьому сам дохід ця особа ще не отримала і лише буде отримувати під час виконання на-

бувачем своїх обов'язків за договором довічного утримання.

Виходячи з цього ми вважаємо, що обов'язок платника податку щодо сплати податку за отриманий дохід від договору відчуження вважається виконаним.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // ВВР України. – 2003. – №№ 40–44.
2. Проект «Право платника»: відповіді на 11 питань про особливості оподаткування доходів спадкоємців та осіб, що отримують доходи за договором про довічне утримання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ck.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-270880.html>
3. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22.05.2003 р. № 889.
4. Диба І. Особливості оподаткування при укладанні договору довічного утримання / І. Диба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nasledstvo.ua.com/publ/nasledstvennye_dela_sudebnaja_praktika/nasledstvennoe_pravo/osoblivosti_opodatkuвання_pri_ukladanni_dogovoru_dovichnogo_utrimannja/6-1-0-148
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.
6. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України // ВВР України. – 1993. – № 13. – Ст.113 (Із змінами, внесеними згідно з Декретом № 43-93 від 30.04.93 // ВВР України. – 1993. – № 26.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28 грудня 2014 року № 71-VIII.

Пазюк Н.В.,

викладач Запорізького центру
професійної підготовки
«Академія поліції» (м. Запоріжжя)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ І МІСЦЕ СІМЕЙНОГО ПРАВА У СИСТЕМІ ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІЛЬНИЧНИХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ

Новий шлях відродження Україна почала із прийняттям та впровадженням різноманітних реформ, особливе місце серед яких мало повне перезавантаження структури МВС, створення Національної поліції. Першим кроком стало запровадження оновленої патрульної поліції, а сьогодні актуальності набуло питання нового підходу до організації та діяльності служби дільничних офіцерів поліції. Чого ж очікують громадяни від упровадження новітніх реформ? По-перше, члени суспільства хочуть бачити й відчувати готовність поліції оперативно, якісно, вчасно реагувати на заяви, скарги громадян. По-друге, від поліцейських очікують високого рівня толерантності, ефектив-

ної комунікації, професіоналізму при вирішенні різноманітних питань. Якими ж є шляхи реалізації таких реформ і задоволення очікувань громадян? Насамперед, на нашу думку, це якісний відбір кандидатів на службу в поліції на всі посади різних рівнів, а також якісна первинна професійна підготовка осіб, вперше прийнятих на службу в поліції. Певні кроки в цьому напрямі вже зроблено: МВС та Національна поліція розробили та затвердили в установленому порядку нові типові навчальні плани первинної професійної підготовки осіб, вперше прийнятих на службу в поліції; ВНЗ зі специфічними умовами навчання розробили професійні програми, що забезпечать високоякісну підготовку осіб, котрі вирішили поєднати свою долю із Національною поліцією України.

Відповідно до потреб суспільства, на виконання завдань, покладених на кримінальну поліцію, органи досудового розслідування, патрульну службу, службу дільничних офіцерів поліції до навчальних планів первинної професійної підготовки включено ряд навчальних предметів (дисциплін), що сприятимуть якісному виконанню функцій із забезпечення прав і свобод громадян України. Актуальними є такі навчальні предмети нормативної частини: «Професійна етика», «Толерантність та недискримінація в роботі поліцейських», «Ефективна комунікація», «Протидія торгівлі людьми», «Взаємодія з населенням на засадах партнерства», «Попередження насильства в сім'ї».

Якщо взяти до уваги кількість звернень громадян на Національну «гарячу лінію», то спостерігаємо таке: у 2015 році надійшло 9135 дзвінків, з них: домашнє насильство – 54,4 %, внутрішньо переміщені особи – 39,1%, торгівля людьми – 5,4 %, гендерна дискримінація – 1,1 % [1]. За даними ГУНП в Запорізькій області, у 2016 році у структурі злочинності складають: 77,6 % злочини корисливої та корисливо-насильницької спрямованості (32675); 3,1 % злочини насильницької спрямованості (вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування – 1288); 3,7 % злочини у сфері незаконного обігу наркотиків (1559); 15,6 % інші види злочинів [2]. Таким чином, особливо актуальним стало питання підготовки дільничних офіцерів поліції, які б відповідали усім потребам сьогодення й очікуванням громадян.

Типовий навчальний план первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції на посади дільничних офіцерів поліції, особливо варіативна частина, передбачає опанування таких навчальних предметів (дисциплін), що допоможуть дільничним офіцерам поліції надавати вчасно допомогу, проводити превентивні заходи: «Застосування дільничним офіцером поліції законодавства України щодо реагування на звернення громадян», «Превентивна діяльність та реагування дільничного офіцера поліції на факти вчинення насильства в сім'ї», «Офіційне спілкування (опитування) в діяльності дільничного офіцера поліції», «Робота працівника поліції щодо захисту прав та законних інтересів дітей» тощо. Тому важливим є опанування положень Сімейного кодексу України. На жаль, типовим навчальним планом не передбачено вивчення сімейного права, що є, на наш

погляд, основою для вивчення багатьох навчальних предметів (дисциплін) варіативної частини.

Сімейне право – це галузь права, що врегульовує сімейно-шлюбні та прирівняні до них відносини. Як ми знаємо, на ґрунті сімейних норм і принципів виникають сімейні правовідносини, під якими розуміють суспільні, правові відносини, що врегульовані та охороняються нормами та принципами сімейного права, учасники яких наділяються взаємними сімейними правами та обов'язками.

Лише з початку 2017 року, за даними Міністерства внутрішніх справ України, до поліції звернулися понад 50 тисяч людей. І ця цифра постійно зростає. Протидіяти цьому має новий проект МВС – "ПОЛІНА", який почав працювати в Україні 12 червня.

Мобільні групи з протидії насильству у сім'ях – пілотний проект, і поки діє лише у трьох містах – Дарницькому районі Києва, Малиновському районі Одеси та Сєвєродонецьку на Луганщині. За місяць після старту правоохоронці отримали майже 400 звернень, а проти кривдників склали 115 адміністративних протоколів та відкрили чотири кримінальних провадження [3].

До мобільних груп входять працівники різних підрозділів Національної поліції – патрульної поліції, ювенальної превенції, карного розшуку, а також дільничні офіцери поліції. Усі вони пройшли спеціальну підготовку та знають, як говорити з жертвами домашнього насильства та як попередити його. Для виконання таких завдань особливо важливу роль відіграє знання сімейного права.

Таким чином, сімейне право відіграє дуже важливу роль у системі первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на посади дільничних офіцерів поліції, тому вкрай необхідно більше приділити увагу вивченню сімейного права для організації, проведення превентивних заходів з попередження насильства в сім'ї, запобігання злочинам та правопорушенням тощо.

Бібліографічні посилання

1. la-strada.org.ua.
2. zp.npu.gov.ua.
3. mvs.gov.ua.

Фурса В.В.,
викладач кафедри цивільного права
та процесу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ФАКТИ ПРО ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРАЇНАХ З РОЗВИНЕНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ЗАПОЗИЧЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ ТАКИХ КРАЇН

Пенсійна система в Україні перебуває в катастрофічній ситуації – заявляють у Міністерстві соцполітики. Незважаючи на збільшення мінімальної зарплати і оподаткування усіх фізичних осіб-підприємців, дефіцит Пенсійного фонду в цьому році складе 141 млрд. гривень. Існує нагальна необхідність реформування пенсійної системи України. Одним із шляхів вирішення цього питання є запозичення передового досвіду розвинених країн.

Отже, в середньому поляки на заслуженому відпочинку отримують 460 доларів. У порівнянні з іншими країнами ЄС, це незначна сума. Однак варто враховувати, що ціни в Польщі нижче, ніж, наприклад, у Німеччині, крім того, польські пенсіонери користуються низкою суттєвих пільг. Так, після 75 років – безкоштовна медицина, практично для усіх пенсіонерів – безкоштовний проїзд у транспорті, а також пільги на медикаменти.

У Польщі працює три рівня системи: солідарний, накопичувальний і індивідуальний. Якщо інвестувати в три фонди частину своєї зарплати впродовж життя, після 60 років для жінок і після 65 для чоловіків можна отримати відразу три пенсії.

Обов'язкові умови для отримання трудової пенсії – мінімум 15 років стажу для жінок і 20 років – для чоловіків. Внески до Пенсійного фонду на кілька відсотків нижчі за українські – 19,5 проти 22 %. При цьому половину від цієї суми полякам платить роботодавець.

Середня пенсія в США – 1500 доларів. Цієї суми достатньо для безбідного життя практично в будь-якому з американських штатів за умови, якщо не потрібно погашати іпотеку або орендувати житло. Для пенсії необхідно як мінімум 10 років відкладати 15 % від зарплати. Податковий кодекс дозволяє американцям вносити на свої особисті накопичувальні пенсійні рахунки частину зарплати до оподаткування прибутковим податком.

Система пенсійного забезпечення США хоч і не ідеальна, але вважається однією з найдосконаліших у світі, а розмір пенсій – вищий, ніж у середньому в європейських країнах.

У США функціонують як державні, так і приватні пенсійні системи. Завдяки цьому американці можуть забезпечити собі не одну, а три пенсії: державну, приватну корпоративну за місцем роботи і приватну індивідуальну

шляхом відкриття особистого пенсійного рахунку.

Уряд заявляє про те, що пенсійний вік для американців поступово збільшать до 70 років. Зараз для повної пенсії працювати потрібно до 65 років, проте громадяни США мають право вийти на пенсію раніше, втім, у такому випадку розмір виплат буде меншим.

Середня пенсія у Франції близько 1000 євро. На пенсію мають право усі французи, однак чим більший стаж, тим вищою буде пенсія. Щомісяця із зарплати у пенсійний фонд забирають 16,3 % (частину від цієї суми платить роботодавець).

У 2013 році французький уряд представив проект чергової пенсійної реформи, в рамках якої передбачено збільшення відрахувань до пенсійного фонду. За підрахунками уряду, це дозволить уникнути збільшення дефіциту до 20 млрд. євро в 2020 році.

На даний час пенсійний вік у Франції – 62 роки. До слова, пенсійна система у Франції одна з найскладніших в Європі. Зараз у країні працюють два рівня: солідарний і накопичувальний. Дефіцит пенсійного фонду виник у результаті того, що тривалість життя французів зростає, при цьому сім'ї рідко заводять більше трьох дітей. Згідно з демографічними дослідженнями, очікувана тривалість життя у Франції до 2040 року збільшиться на чотири роки. В результаті жінки в середньому будуть жити до 88 років.

Середня пенсія в Білорусі усього 150 доларів (це в два рази більше, ніж в Україні). Для отримання трудової пенсії чоловікам доведеться працювати як мінімум 25 років, а жінкам – 20 років. Внесок до Фонду страхування – 29 % від зарплати. При цьому 28 % платить роботодавець і тільки 1 % – найманий працівник.

У минулому році прийнято рішення поетапно підвищувати пенсійний вік – до 63 років у чоловіків і 58 років – для жінок. Платниками внесків можуть бути як самі працівники, так і їхні наймачі. Останній варіант переважає на більшості підприємств незалежно від форм власності. З власних коштів внески сплачують, зазвичай, особи які займаються індивідуальною трудовою діяльністю. Розмір обов'язкових платежів з пенсійного страхування залишається однаковим при будь-якому способі сплати – 29 %. При сплаті страхових внесків роботодавцем на нього припадає 28 % із зазначеної суми, і на працівника – 1 %. Внесок зі страхування на випадок тимчасової непрацездатності – 6 %.

Головна проблема української пенсійної системи – низькі зарплати. Розмір соціального внеску – 22 % від зарплати, а отже, чим нижча зарплата, тим менше грошей на пенсії. Однією з важливих проблем також є те, що багато людей офіційно отримують мінімальну заробітну плату, а друга частина зарплати виплачується «в конверті» і, відповідно, податки з неї не відраховуються. Проблема низьких пенсій полягає у відсталості економіки України. Для вирішення цього вкрай важливого питання необхідно направити зусилля на розвиток економіки, яка, в свою чергу, зможе вивести заробітну плату з «тіні» та сприятиме зменшенню дефіциту Пенсійного фонду.

Межевська Л.В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД РОБОТИ ОСІБ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ, У РАЗІ ВЧИНЕННЯ НИМИ КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Частиною 6 статті 72 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 року [1] зазначено, що відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків у разі вчинення ним корупційного правопорушення здійснюється відповідно до Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» [2]. Поширення корупції є однією з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, а її викоренення – довгострокове завдання органів державної влади. Це, своєю чергою, негативно впливає на темпи економічного розвитку, умови ведення бізнесу та підприємницької діяльності, рівень інвестицій у різні сфери народного господарства. Корупція є соціальною «корозією», яка постійно роз'їдає державні структури, і при цьому держава постійно прагне знищити корупцію.

Нині проблема корупції в Україні досліджується багатьма вченими, здебільшого представниками науки адміністративного та трудового права. Слід звернути увагу на роботи М.І. Мельника, Є.В. Невмержицького, В.В. Лазарева та інших вчених, в яких з'ясовано питання щодо визначення сутності та заходів протидії проявам вчинення корупційних правопорушень. Більша частина досліджень проблем подолання корупції здійснювалася у контексті розуміння цього явища, виходячи зі змісту Закону України «Про запобігання корупції», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, постанови Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» [3] та інших нормативно-правових актів.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданих внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави [4]. Згідно з ч. 5 ст. 65 зазначеного Закону встановлено, що державний службовець, як особа, яка виконує функції держави, у разі повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню

від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. У разі складання стосовно державного службовця протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язаного з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, він може бути відсторонений від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом. Якщо розуміти буквально, то відсторонення від виконання службових обов'язків, допускає перебування державного службовця на роботі? У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

Згідно з результатами Судової практики Верховного Суду України, 17 січня 2005 року Голова Верховного Суду України В.Т. Малярєнко розглянув матеріали справи, за якими постановою судді Нікопольського міського суду Дніпропетровської області від 11 листопада 2002 року К. визнано винуватим у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого п. «г» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про боротьбу з корупцією» з накладенням адміністративного стягнення у виді штрафу в розмірі 255 гривень. Але постанова судді підлягала скасуванню. К. визнано винуватим у тому, що він, працюючи на посаді старшого державного виконавця відділу державної виконавчої служби Марганецького міського управління юстиції Дніпропетровської області і виконуючи зведене виконавче переведення про стягнення боргів із А., при недостатності суми не розподілив суму боргу в рівних долях між усіма стягувачами однієї черги, а виніс постанову і стягнув усю суму боргу – 4059 грн. на користь матері своєї дружини – М., тобто при прийнятті в межах своєї компетенції рішення, спрямованого на одержання суми боргу за рішенням суду на користь М., надав їй незаконні переваги перед іншими стягувачами. Таким чином, згідно з положеннями п. «г» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. відповідальність особи, уповноваженої на виконання функцій держави, за надання незаконних переваг фізичним чи юридичним особам під час підготовки чи прийняття рішень може настати лише в тому випадку, якщо вона дійсно надавала такі переваги [2].

Із матеріалів справи видно, що К. при проведенні виконавчих дій, надавши незаконну перевагу стягувачу М., не дотримався встановленого законом порядку розподілу суми боргу в рівних долях між усіма стягувачами. Сам же факт невиконання К. норм Закону України «Про виконавче провадження» [5], про що йдеться в постанові судді, не може бути підставою для визнання його винуватим у корупційному правопорушенні. Отже, в даній справі дії К. аж ніяким чином не пов'язані з тим, що він проводив конкурс чи тендер [6].

Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, заносяться до Єдиного державного реєстру

осіб, які вчинили корупційні правопорушення, що формується та ведеться Міністерством юстиції України [7]. Згідно зі ст. 2 Положення «Про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили правопорушення», реєстр ведеться з метою: забезпечення єдиного обліку осіб, які вчинили корупційні правопорушення; забезпечення в установленому порядку проведення спеціальної перевірки відомостей про осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; аналізу відомостей про осіб, які вчинили корупційні правопорушення, з метою визначення сфер державної політики та посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, з найбільшими корупційними ризиками; недодержання законодавства про державну службу, про боротьбу з корупцією, порушення етики поведінки; вимога самого держслужбовця зняти з нього безпідставні, на його думку, звинувачення або підозру [7].

Безоплатний цілодобовий доступ до відомостей з Реєстру здійснюється через офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України шляхом пошуку та перегляду такої інформації про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення: 1) прізвище, ім'я, по батькові; 2) місце роботи, посада на час вчинення корупційного правопорушення; 3) склад корупційного правопорушення; 4) вид покарання (стягнення); 5) спосіб вчинення дисциплінарного проступку; 6) вид дисциплінарного стягнення. Розміщення інформації на веб-сайті здійснюється протягом трьох робочих днів з дня внесення відповідної інформації до Реєстру.

Бібліографічні посилання

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 року.
2. Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією : постанова Верховного Суду України від 25.05.1998 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-98/print1455467687435373>
3. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. // ВВР України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
4. Про відсутність правопорушення згідно з Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 17 січня 2005 : постанова Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/8FDB339ABF971B18C325701C0019CC8C?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=8FDB339ABF971B18C325701C0019CC8C&Count=500&>
5. Мін'юст оприлюднив реєстр із даними про 7 тис. корупціонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/47493-minyust_oprilyudniv_reestr_iz_danimi_pro_7_tis_korupcioneriv.html
6. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення : наказ Міністерства юстиції України від 11.01.2012 р. № 39/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 6. – Ст. 223.

Коваленко К.М.,
студентка групи С-ЮД-615
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КАТЕГОРІЇ УПРАВЛІННЯ

Управління є різновидом посередницької діяльності, сутність якого полягає у діяльності особи-посередника з реалізації повноважень в інтересах установника цих повноважень, тобто власника майна. Посередницька діяльність реалізується через посередницькі правовідносини. Відносини, які встановлюються між установником управління, тобто власником майна, та управителем на підставі таких правовідносин, повинні відповідати певним ознакам, серед яких можна виділити довірчий характер та ризиковий характер цих відносин.

У літературі існують різні думки щодо цивільно-правової природи відносин управління. На думку Е.А. Барінова, С.О. Сліпченка, П.В. Туришева управління є речовим правом, Ю.В. Курпас, Л.Ю. Міхеєва, С.М. Степанова вважають, що управління є зобов'язальним правом, а С.В. Гузиков, Р.А. Майданник, В.В. Горбунов, С.В. Хромушин розглядають управління як зобов'язання з елементами речового права [1, с. 26].

Прихильники речово-правового характеру управління майном допускають використання в континентальному праві України речово-правової конструкції управління як особливого різновиду обмежених речових прав з елементами конструкції прав на чуже майно, про що вище було згадано [2]. Речово-правове розуміння управління дає можливість пояснити наявність в управителя однієї із визначальних особливостей, яка полягає в невизначено широкому обсязі і динамічності змісту повноважень, що обтяжують право власності, і здійснюються ним на власний розсуд, з урахуванням встановлених цілей та обмежень, визначених договором та/або законом.

Зобов'язально-правову модель управління дослідники пояснюють наявністю повноважень в управителя, які виникають з договору управління майном і мають строковий характер. Зокрема М.М. Слюсаревський зазначає: "речові позови, що управитель може пред'явити у разі потреби захистити свої права по володінню і користуванню чужою річчю, не можуть вплинути на зобов'язально-правову природу інституту довірчого управління майном, так само, як ці позови не перетворюються в речові права. Позови, як похідні від прав, не визначають природи правовідносин. Незалежно від того, до складу речового чи зобов'язального права входять повноваження користування і володіння, вони всюди захищатимуться відповідним позовом про усунення перешкод у користуванні і позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння" [3, с. 19].

Стосовно дуалістичної природи категорії управління цікавої позиції дотримується Д.В. Федулова. Вона поділяє управління на правовідносини, що виникають між його учасниками, на дві групи. У першу групу входять правовідносини між установником управління та управителем, зміст яких полягає в тому, що установник передає майно управителю, а управитель зобов'язується здійснювати юридичні та фактичні дії з метою задоволення майнового інтересу установника або іншої вказаної ним особи. Відносини першої групи мають відносний та речовий характер, оскільки в них бере участь визначене коло осіб. До другої групи належать правовідносини між управителем і його контрагентами по операціях, пов'язаних з управлінням майном, а також іншими третіми особами щодо реалізації наданих йому правомочностей. З невизначеним колом третіх осіб управитель знаходиться в абсолютних правовідносинах. Управитель зобов'язаний інформувати про свій статус при вчиненні дій з приводу переданого йому майна у відносинах з третіми особами [4].

К.Г. Некіт при розгляді питання прав управителя зазначає, що його права умовно можна поділити на дві групи, а саме: права, що впливають із взаємостосунків управителя з третіми особами, та права, що складаються у відносинах з установником управління [5]. У внутрішніх відносинах установник управління і вигодонабувач є носіями прав вимоги до управителя, який кореспондує його обов'язок здійснювати управління. Ці відносини мають зобов'язальну природу. У зовнішніх відносинах визначальним є наявність в управителя титулу на майно, тобто визнання управителя правоволодільцем. У даних правовідносинах на боці зобов'язаного суб'єкта знаходиться невизначене коло осіб, що є визначальною рисою абсолютних правовідносин.

Загалом управління не можна віднести ні до речових прав, ні до зобов'язальних, адже воно передбачає в першому випадку для управителя – право захищати свої права шляхом подання речово-правових позовів та зобов'язальний елемент договірної конструкції управління, що закріплює обов'язок управителя вчиняти дії в інтересах установника управління або вигодонабувача. При цьому управитель має можливість безпосередньо впливати на майно, хоча і не для задоволення своїх потреб, що дає підстави говорити про наявність речово-правових елементів у зобов'язальних правовідносинах.

Управління має змішану природу, речово-зобов'язальну, адже речова природа підтверджується тим, що управителю у зовнішніх відносинах протистоїть невизначене коло осіб, а зобов'язальна пояснюється тим, що правовідносини між управителем та установником управління регулюються договором.

Категорії управління притаманний ризиковий характер, адже власник майна, передаючи майно в управління, несе не тільки ризик неотримання доходів, але і ризик незбереження вартості переданого в управління майна або його втрати. Крім цього, управлінська діяльність особи-управителя повинна відповідати певним вимогам, зокрема цілеспрямованості, ефективності та раціональності. Загалом дані ознаки є вирішальними, які деталізують та окреслюють категорію управління, роль яких не можна зменшувати.

Бібліографічні посилання

1. Слободян О.А. Цивільно-правове регулювання управління пайовим інвестиційним фондом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Слободян Олександр Анатолійович. – К., 2013. – 213 с.
2. Слипченко С.А. Право доверительной собственности : монография / С.А. Слипченко. – Х. : Консум, 2000. – 176 с.
3. Слюсаревський М.М. Теоретичні проблеми договірної управління чужим майном в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / М.М. Слюсаревський. – Х., 1999. – 21 с.
4. Федулова Д.В. Гражданско-правовая сущность доверительного управления / Д.В. Федулова // Право. – 2010. – № 1. – С. 113–115.
5. Некіт К.Г. Права та обов’язки довірчого управителя: порівняльно-правовий аналіз законодавства України, Республіки Молдова та Російської Федерації / К.Г. Некіт // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. літ., 2012. – Вип. 57. – С. 512–518.

Зима Ю.О.,

студент групи С-ЮЗ-615 (цпе)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІРАТСТВА
В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ І СУМІЖНИХ ПРАВАХ**

Піратство у сфері авторського права і суміжних прав сягнуло глобальних масштабів. Піратська продукція розповсюджується попри усі спроби держави протидіяти даному явищу. Піратство (особливо в мережі Інтернет) завдає шкоди багатьом верствам населення, являє собою загрозу для культури та економіки країн, однак, з іншої точки зору, сучасний світ не можна уявити без вільного та швидкого способу доступу до інформації. Необхідність всебічного та систематичного аналізу піратства в авторському праві і суміжних правах зумовлена складністю та суперечливістю даного явища.

Авторські і суміжні права регулюються окремими главами Цивільного кодексу України: гл. 36 «Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір») і гл. 37 «Право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу організацій мовлення)». Правові норми, які містяться у цих главах ЦКУ, мають характер основ цивільного законодавства щодо охорони і захисту авторських суспільних відносин [1]. Цивільний кодекс України – основний нормативно-правовий акт, який регулює відносини інтелектуальної власності, однак у ньому відсутні норми, які стосуються піратства в авторському праві і суміжних правах. По суті, в ньому містяться лише загальні норми, а спеціальні засади регулюван-

ня окремих видів правовідносин закріплено у спеціальних законах.

Спеціальний Закон «Про авторське право і суміжні права» у ст. 50 визначає піратство як опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення. У свою чергу, ст. 1 цього Закону визначає, що контрафактний примірник твору, фонограми чи відеограми – це примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, зокрема, з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися [2].

Згідно з визначенням, яке міститься в Законі, піратство включає в себе перелік таких дій: опублікування, відтворення, ввезення, вивезення, а також розповсюдження. Окреслені дії підпадають під визначення піратства лише в тому разі, коли вони здійснюються з контрафактними примірниками творів, фонограм або відеограм, тобто творами, які були отримані з порушенням авторського права та (або) суміжних прав.

Отже, законодавче визначення піратства зводиться до переліку неправомірних дій. Такий підхід не розкриває особливості піратства, що є важливим для відмежування його від інших порушень авторських і суміжних прав. При цьому недоліком, який породжує безліч питань та суперечок, як у теорії, так і в практиці, є використання терміна «контрафактні твори», а також зазначення того, що дані твори стосуються лише авторського права і суміжних прав.

При визначенні піратства у науковій доктрині, поряд з визначенням незаконних дій, які вчиняються при піратстві, також наголошується на його комерційних масштабах. Так, О.І. Харитонова визначає піратство як протиправну поведінку, що полягає в умисному протиправному опублікуванні, відтворенні, ввезенні на митну територію України, вивезенні з митної території України та поширенні контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій сповіщення, здійснюваних у комерційних масштабах [3]. Ю.Ю. Симонян визначає піратство як порушення авторських і суміжних прав, яке передбачає дії, пов'язані з можливістю відтворення, розповсюдження, копіювання або будь-яке інше використання творів або їх записів без дозволу автора, виконавця, виробника фонограми (відеограми), організації мовлення або іншої особи, якій такі права належать, з метою наживи (отримання прибутку) [4].

Поняття піратства та його ознаки містяться в окремих нормативно-правових актах, але тут існують деякі розбіжності, що створює проблему в плані розуміння даного явища, а також у процесі боротьби з ним. На основі

аналізу національних та міжнародних нормативно-правових актів, можна виділити такі ознаки піратства:

- 1) завдає значної шкоди інтересам авторів та (або) правоволодільців;
- 2) здійснюється шляхом використання (опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України та поширення) об'єктів авторського права і суміжних прав;
- 3) мета – отримання прибутку або іншої вигоди (у тому числі морального характеру);
- 4) здійснюється в комерційних масштабах.

Можна зробити висновок, що законодавство України потребує певних змін та доповнень, які б призвели до узгодження з нормами ЄС. Найбільш проблемними питаннями залишаються: практичне втілення законодавчих норм, вирішення проблем із використанням неліцензійної продукції більшістю населення України, в тому числі державними органами, підготовка кадрів у сфері охорони прав інтелектуальної власності, вироблення єдиних правил оцінювання розміру винагороди авторам та (або) правоволодільцям, прийняття нового закону щодо колективного управління авторськими правами тощо.

Бібліографічні посилання

1. Цивільне право України: в 2-х т. : підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова, канд. юрид. наук Н.Ю. Голубевої. – Х. : Одиссей, 2008. – Т. 1.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. // Нормативні акти України: Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page2>
3. Харитонова Е.И. Гражданские правоотношения интеллектуальной собственности, возникающие в результате творчества (концептуальные основы) : монография / Е.И. Харитонова. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Одесса : Феникс, 2012. – 365 с.
4. Симонян Ю.Ю. Щодо визначення термінів «піратство» і «контрафакція» / Ю.Ю. Симонян // Митна справа. – 2012. – № 5 (88).

Зима Л.Л.,
студент групи С-ЮЗ-615 (цпе)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ ГРОШЕЙ

Поняття цивільно-правової сутності грошей починається з історії їх появи та подальшого розвитку як соціально-економічного явища.

Грошима (грошовими коштами) визнаються нормативно визначені та виражені в емітованих в обіг паперових і металевих знаках або у безготівковій формі умовні вартісні одиниці (гривні, копійки або відповідні одиниці

іноземної валюти, наприклад, долари і центи), які мають забезпечений на законодавчому рівні примусовий курс, що полягає в обов'язковості їх приймання за визначеною номінальною вартістю, визначають міру вартості речей, робіт, послуг, інших матеріальних і нематеріальних благ, а також втрат (майнової та немайнової шкоди, збитків тощо), визнаються у цивільному обігу законним платіжним та кредитним засобом і забезпечують здійснення усіх видів платежів та розрахунків, виконуючи функції загального еквівалента, обігу і нагромадження [1].

Гроші давно займають у житті людства чи не найважливіше місце, але їх походження навряд чи комусь відоме досконально. Відомо, що гроші є багатofункціональною економічною категорією, також вони є особливим об'єктом цивільних правовідносин.

Походження грошей має глибоке історичне коріння. При досягненні певного рівня, общинна система розподілу "багатства", як правило, завжди руйнується і виникає необхідність у формуванні нового методу справедливої винагороди окремих людей за їх зусилля. Це веде до виникнення суспільства з використанням торгівлі, в якому люди "продають" плоди своєї праці (або саму працю) іншим членам суспільства. Отже, постало питання щодо створення універсального засобу обміну, на який були б згодні усі сторони і який визначав би відносну вартість кожного з товарів, що є предметом обміну. Цим засобом обігу стали гроші.

Як відомо, гроші є загальною мірою вартості усіх речей, робіт, послуг, інших матеріальних і нематеріальних благ, а також втрат, яких можуть зазнати учасники цивільних правовідносин унаслідок правопорушень. За допомогою грошей, як загального еквівалента, можна погасити будь-який майновий борг. Гроші, як єдина міра вартості і загальний еквівалент, необхідні для оцінки суспільної корисності та врахування економічної або соціальної цінності того чи іншого матеріального або нематеріального блага. Гроші дозволяють визначити вартісні характеристики відповідних правомірних або неправомірних дій суб'єктів цивільних правовідносин. В останньому випадку за допомогою грошей у цивільному праві відшкодовується майнова та немайнова шкода, а також завдані невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання збитки. За допомогою грошей визначаються розмір заподіяної шкоди або збитків, якими обумовлюється й обсяг майнової відповідальності винної особи. Завдяки використанню грошей, як загального еквівалента, визначається розмір матеріальної та нематеріальної (моральної) шкоди, забезпечується стягнення неустойки й відшкодування збитків у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, здійснюється виплата вартості незамінних речей у разі їх загибелі тощо. Правове значення грошей у цьому аспекті полягає в тому, що без їх використання як єдиної міри вартості та загального еквівалента забезпечення компенсаційної функції цивільного права було б неможливим [1].

У цивільно-правовій науці були визначені такі сутнісні ознаки грошей:

а) вони існують передусім як економічне явище; б) вони мають ідеальний характер; в) об'єктивізація грошей у правовій сфері відбувається шляхом опосередкування їх у формі грошових знаків та записів на банківських рахунках, які набувають значення об'єктів цивільних прав; г) гроші слугують універсальним еквівалентом та мірою вартості усіх інших об'єктів цивільних прав, що мають оплатний характер; д) правова значимість грошей полягає у тому, що вони по закону наділені здатністю слугувати засобом погашення зобов'язань в усіх випадках неможливості їх виконання [4].

Щодо теорії походження грошей, то існує багато течій та напрямів, які пояснюють їх виникнення та розвиток. Основними прийнято вважати раціоналістичний та еволюційний напрями.

Раціоналістичний напрям пояснює виникнення грошей як результат певної раціональної угоди між людьми або запровадження законодавчими актами держави з огляду на необхідність виділення спеціального інструменту для обслуговування сфери товарного обігу і підвищення ефективності їх функціонування [2, с. 252].

Еволюційний напрям пояснює появу грошей труднощами безпосереднього обміну продуктами праці.

Варто погодитися з думкою Н.І. Іванів, що головна особливість грошей полягає в тому, що вони можуть собою замінити майже будь-який об'єкт майнових відносин, що має відплатний характер [3].

У цивільному праві гроші передусім набувають значення об'єктів цивільних прав. Такий їх статус закріплено на рівні цивільного законодавства.

Грошима в цивільно-правовому сенсі є визначений державою предмет, що виконує функцію законного платіжного засобу в межах чинного правопорядку. В Україні таким предметом є грошова одиниця – гривня. При цьому грошова одиниця за своєю природою є не матеріальна, а ідеальна категорія, якій притаманні такі ознаки як номінальність, символічність, умовність. Однак варто зазначити, що як ідеальна категорія грошова одиниця може мати різні форми вияву. Грошові знаки випускаються у формі банкнот і монет, що мають зазначену на них номінальну вартість. Гроші у безготівковій формі зберігаються на рахунках учасників цивільних правовідносин у банківських та інших кредитно-фінансових установах. Усе це умовна предметна форма грошей, визначена законодавцем у процесі розвитку господарства для зручності взаєморозрахунків. Самі по собі банкноти, монети, записи не є грошима, це способи існування грошової одиниці на даному етапі суспільного розвитку, які можуть видозмінюватися [4].

Отже, можна зробити висновок, що у цивільно-правовому аспекті гроші в першу чергу виступають об'єктом цивільного права. Ще вони є оборотоздатним майном, яке може вільно набуватися та відчужуватися. Окрім цього, основною функцією, яка відрізняє гроші від інших об'єктів цивільного права, є їх здатність виступати законним платіжним засобом, тобто універсальним засобом виконання майнових зобов'язань. Також цивільно-правова сутність

грошей проявляється у тому, що вони виконують призначення загального еквівалента та міри вартості і можуть замінити собою будь-який інший об'єкт цивільних прав, котрий має оплатний характер. Процес розвитку грошей свідчить, що вони пройшли шлях від товару до універсального засобу обміну і стали продуктом світу речей, але видаються чимось більшим, ніж просто предметом матеріального світу.

Бібліографічні посилання

1. http://pidruchniki.com/1333122245899/pravo/groshi_valyutni_tsinnosti.
2. Дзера О.В. Цивільне право України : навч. посібник / О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова. – К. : Юрінко Інтер, 2010. – 436 с.
3. Іванів Н.І. Номіналістична теорія походження грошей: цивільно-правовий аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo02/part_1/30.pdf.
4. Даниленко О.В. Щодо поняття грошей у цивільному праві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/oleg/Downloads/FP_index.htm_2015_3_9.pdf.

Корецька А.О.,

студентка групи С-ЮЗ-617

ННІ післядипломної освіти та заочного
навчання цивільних осіб
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ;

Науковий керівник:

Саксонов В.Б.,

канд. юрид. наук, доцент, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАПОВІТ У НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИНАХ

На думку фахівців, у спадковому законодавстві містяться певні прогалини, які перешкоджають якісному вирішенню спадкових спорів.

Вбачається необхідним законодавчо впровадити таку форму заповіту, як заповіт у надзвичайних обставинах, з огляду на загострення ситуацій в окремих місцевостях та регіонах держави, що пов'язано з проведенням бойових дій, збройних протистоянь.

Істотною відмінністю його від усіх інших заповітів є те, що він може бути складений у простій письмовій формі, тобто просто записаний без посвідчення будь-якою офіційною особою. Складання подібного заповіту є мо-

жливим тільки тоді, коли громадянин перебуває в положенні, що явно загрожує його життю, і в силу сформованих надзвичайних обставин позбавлений можливості зробити заповіт в іншій, передбаченій законом формі (нотаріальній або прирівняній до нотаріальної), але може розпорядитися своїм майном на випадок смерті, склавши заповіт у простій письмовій формі.

Таким становищем, що явно загрожує життю громадянина, можуть бути найрізноманітніші обставини, зокрема:

- знаходження на фронті в районі бойових дій;
- участь в антитерористичній операції;
- поранення (незалежно від того, чи знаходиться поранений громадянин в госпіталі чи ні);
- важка хвороба (при знаходженні як вдома, так і в лікувальному закладі);
- знаходження на території, охопленій стихійним природним лихом;
- знаходження на кораблі, що терпить лихо.

Громадянин, який перебуває в цих чи інших подібних складних обставинах, може викласти останню волю щодо свого майна в простій письмовій формі – тобто просто записавши її на папері [1].

Однак документ, складений громадянином у простій письмовій формі і містить виклад у ньому його останньої волі, визнається його заповітом тільки в тому випадку, якщо він відповідає таким умовам:

- 1) зі змісту документа випливає, що він являє собою заповіт;
- 2) документ власноруч написаний і підписаний громадянином;
- 3) документ складений і підписаний громадянином у присутності двох свідків.

Документ повинен бути складений заповідачем так, щоб у ньому була максимально чітко виражена його спадкова воля. Це означає, що в ньому обов'язково зазначені спадкоємець або спадкоємці, яким має перейти майно; докладний опис самого майна не обов'язковий (особливо з урахуванням надзвичайного характеру ситуації, в якій такий заповіт складається) – важлива тільки вказівка заповідача про те, кому він хоче передати майно.

Вимога про власноручне написання і підписання такого заповіту неперечна – використання будь-яких технічних засобів (навіть найпростіших, наприклад друкарської машинки) веде до відсутності у такого заповіту юридичної сили.

Свідками при підписанні заповіту можуть бути будь-які присутні люди. Однак при цьому, незважаючи на надзвичайність ситуації, зберігається вимога про те, що свідками не можуть бути особи, на користь яких складено заповіт (та їх близькі родичі), недієздатні або обмежено дієздатні особи, особи, які не вміють писати, і громадяни з психічними вадами, які явно не дозволяють їм повною мірою усвідомлювати ситуацію/подію, що відбувається, а також особи, які не володіють мовою, на якій складено заповіт. При тому, що в такій надзвичайній ситуації подібні вимоги до свідків виглядають надмірними, вони є обґрунтованими, оскільки спрямовані на виключення зловживань

з боку свідків.

Кількість свідків чітко встановлено законом – не менше двох; запрошення більшої кількості свідків законом не заборонено. Якщо заповіт підписано тільки одним свідком, він не має юридичної сили.

Таким чином, у надзвичайних обставинах громадянин, який бажає скласти заповіт (і має таку можливість), повинен запросити двох свідків і в їх присутності на аркуші паперу власноруч написати текст, в якому буде вказано, ким складено цей документ, хто присутній при його складанні і кому він заповідає своє майно. Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому [2, с. 304].

Разом з тим бажано, щоб свідки, підписавши заповіт, вказали максимально повну інформацію про себе. З огляду на екстремальність ситуації, в якій складається такий заповіт, забезпечення його таємниці не є суттєвим. Після складання тексту заповіту ніяких спеціальних дій з ним робити не потрібно. Єдине – бажано максимально більшій кількості людей повідомити про цей документ: де він знаходиться і кому його передати.

Законодавець, допускаючи спрощений порядок складання заповіту, врахував обстановку, в якій укладаються такі заповіти, а також інші обставини, які можуть вплинути на формування і викладення волі заповідача, і встановив додаткові умови, за яких такий заповіт набуває юридичної сили і має бути виконаний після смерті заповідача.

Вважаємо, що доля заповіту, складеного в надзвичайних обставинах, повинна залежати від того, чи вижив у цих обставинах заповідач.

По-перше, якщо заповідач залишився живим, заповіт зберігає силу лише протягом одного місяця з моменту завершення надзвичайних обставин. Передбачається, що протягом цього строку при бажанні він може висловити свою волю щодо розпорядження майном у будь-якій іншій, передбаченій законом публічної формі. Встановлений місячний строк є остаточним, він не може бути відновлений судом ні за яких обставин. Після закінчення цього строку і в разі, якщо заповідач не уклав нового заповіту в нотаріальній формі, і у випадку, якщо він його уклав у належній формі, але не відтворив у ньому повністю зміст заповіту в надзвичайних обставинах, попередній заповіт втрачає юридичну силу.

По-друге, якщо заповідач загинув, то заповіт може стати підставою для оформлення спадкових прав спадкоємців, зазначених у ньому. Однак такий заповіт може послужити підставою для наслідування лише після того, як суд, куди повинні звернутися зацікавлені особи, підтвердить факт вчинення заповіту в надзвичайних обставинах – тобто підтвердить, що обставини дійсно загрожували життю заповідача. Тільки після підтвердження цього факту судом нотаріус має право відкрити спадкове провадження на підставі цього заповіту. Зацікавлені особи повинні звернутися до суду у межах загальних строків, встановлених для прийняття спадщини. У разі пропуску строку з поважних причин вони можуть клопотати про його відновлення.

Поняття надзвичайних обставин у цивільному законодавстві України не розкрито. Очевидно, в кожному конкретному випадку суд, з огляду на главу 85 Цивільного кодексу України – спадкування за заповітом, повинен буде встановити, чи мала місце екстремальна ситуація, що створювала безпосередню загрозу для життя заповідача і вела до неможливості зробити заповіт у будь-якій іншій формі [2, с. 305].

Інститут заповіту в надзвичайних обставинах досить широко відомий спадковому праву в інших країнах. Так, Цивільний кодекс Угорщини передбачає, що в особливих умовах при наявності надзвичайної ситуації будь-яка особа, яка володіє заповідальною дієздатністю, може висловити свою волю в усній формі. У німецькому цивільному Уложенні передбачено складення заповіту (у письмовій або усній формі) у присутності 3-х свідків. Цивільне законодавство Іспанії також передбачає усну форму заповіту, якщо це відбувалося у присутності декількох свідків під час бойових дій в умовах неминучої безпеки. У Цивільному кодексі Польщі передбачено можливість складання спеціальних заповітів, якщо існує імовірність швидкої смерті спадкодавця або якщо внаслідок особливих обставин дотримання звичайної форми заповіту є неможливим або це пов'язано з надзвичайними труднощами. У цьому випадку спадкодавець має право висловити свою останню волю усно у присутності не менше 3-х свідків. Відповідно до законодавства Швейцарії, при настанні надзвичайних обставин (загроза загибелі, відсутність зв'язку, епідемії, воєнні дії) спадкодавець має право вдатися до спрощеної форми свого волевиявлення, оголосити волю у присутності двох свідків і покласти на них обов'язок викласти (або доручити іншій особі викласти) зміст заповіту письмово на папері [3, с. 158–161].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що законодавство України потребує введення норми права, що встановлювала б такий вид заповіту, як заповіт у надзвичайних обставинах. Належним чином оформлений такий вид заповіту, чітко визначення кола осіб-спадкоємців та майна (як рухомого, так і нерухомого), яке буде предметом спадкування, у подальшому дозволить належним чином забезпечити права та інтереси спадкоємців.

Бібліографічні посилання

1. Лепіхіна О. Проблеми актуальної практики спадкування в зоні АТО / О. Лепіхіна // Юрист & закон. – № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA008217.

2. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 2 лист. 2016 р. – К. : Паливода А.В., 2016. – 408 с. – (Кодекси України).

3. Валах В.В. Наследственные отношения в Украине, Российской Федерации, Франции, Германии и США (сравнительно-правовое исследование) : монография / В.В. Валах. – Х., 2012. – 320 с.

Коваль О.Й.,
студентка групи С-ЮЗ-617 (цпс)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Саксонов В.Б.,
канд. юрид. наук, доцент
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРІОРИТЕТНІ ЗМІНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ДЕПОЗИТАРНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Згідно з визначенням, закріпленим у Законі України «Про депозитарну систему України», депозитарна діяльність – це діяльність професійних учасників депозитарної системи України та Національного банку України щодо надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку і обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках (далі – Розрахунковий центр), депонентів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього Закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України [1].

На поточний момент депозитарну діяльність в Україні здійснюють понад 200 депозитарних установ. У своїй діяльності ці установи повинні дотримуватися вимог чинного законодавства про депозитарну систему і законодавства у сфері фінансового моніторингу та забезпечення захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів.

Для виконання функцій щодо депозитарного обліку цінних паперів, обслуговування обігу цінних паперів та корпоративних операцій емітента на рахунках у цінних паперах Центральний депозитарій і депозитарні установи здійснюють адміністративні, облікові та інформаційні операції [2].

У ст. 6 Закону України «Про депозитарну систему України» передбачено, що депозитарна установа зобов'язана не пізніше робочого дня, наступного за днем прийняття від депонента розпорядження та інших документів, у випадках, установлених законодавством, повідомити про прийняття розпорядження до виконання або надати вмотивовану відповідь про відмову у прийнятті. У разі прийняття розпорядження до виконання депозитарна установа зобов'язана внести зміни до системи депозитарного обліку відповідно до ви-

мог розпорядження [1].

Особливості проходження кореспонденції у депозитарних установах, зокрема тих, які є банками або поєднують декілька видів професійної діяльності на ринку цінних паперів, передбачають багаторівневий бізнес-процес прийняття та обробки кореспонденції. Тож до відповідного підрозділу та безпосереднього виконавця розпорядження пакет документів надходить не відразу після отримання їх юридичною особою, а через деякий час, у зв'язку з об'єктивними можливостями установи та дотриманням нею внутрішніх норм і правил діловодства та документообігу. У зв'язку із цим, на практиці, для виконання наведеної вище норми закону, депозитарна установа вимушена приймати рішення щодо отриманого розпорядження та документів протягом декількох годин.

При цьому, окрім здійснення формальних дій щодо прийняття та реєстрації отриманого пакета документів, депозитарна установа повинна проаналізувати отриманий пакет щодо достатності підстав для внесення змін до системи депозитарного обліку. Крім оцінки юридичних аспектів правомірності операції по переходу прав власності, депозитарна установа, як суб'єкт первинного фінансового моніторингу, повинна здійснити щодо отриманого пакета та особи клієнта заходи, передбачені законодавством про протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, які передбачають глибокий та детальний аналіз не тільки отриманих документів, а і в цілому справи депонента.

Вбачається, що час, наданий законодавством, є недостатнім для прийняття обґрунтованого рішення щодо можливості проведення операції/надання відмови, та не лише ускладнює здійснення професійної діяльності депозитарними установами, а й може спонукати до помилкових дій щодо власності, допущених із причини об'єктивної неможливості здійснення детального аналізу документів у такий стислий час.

Із метою створення сприятливих умов для здійснення депозитарної діяльності, надання депозитарним установам можливості щодо виконання вимог законодавства про депозитарну систему та законодавства у сфері фінансового моніторингу й захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів, було б доцільним подовження законодавчо встановленого терміну щодо прийняття рішення стосовно отриманих розпоряджень депонентів до 3-х робочих днів із дати прийняття розпорядження.

Окрім ст. 6 Закону України «Про депозитарну систему України», відповідних змін потребує також Положення про провадження депозитарної діяльності, яким встановлено норми та правила обліку прав на цінні папери.

Аналогічна проблема стосується і термінів встановлення обмежень у системі депозитарного обліку, передбачених ст. 7 Закону України «Про депозитарну систему України»: «Депозитарна установа вносить зміни до системи депозитарного обліку щодо встановлення обмеження стосовно цінних паперів конкретного власника до завершення робочого дня, коли отримано відпо-

відне рішення, крім випадку, встановленого частиною третьою цієї статті».

Із зазначених вище причин вбачається доцільним подовжити термін внесення змін до системи депозитарного обліку щодо встановлення обмежень на ЦП до трьох робочих днів із дня отримання депозитарною установою відповідних документів.

Бібліографічні посилання

1. Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

2. Про затвердження Положення про провадження депозитарної діяльності НКЦПФР : рішення від 23.04.2013 № 735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1084-13>.

Сукаркаєва Д.Р.,

студентка групи С-ЮД-616 (цпс)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Саксонов В.Б.,

канд. юрид. наук, доцент
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СУПЕРФІЦІЮ В УКРАЇНІ

В умовах, коли процес отримання земельної ділянки в оренду із земель державної та комунальної власності певною мірою ускладнений через вади законодавчої бази в Україні, зростає зацікавленість у правових інститутах, що дозволяють забезпечити інтереси суб'єктів господарювання в доступі до земельних ділянок, зокрема, в отриманні права їх забудови.

Правове регулювання земельних відносин в Україні здійснюється Конституцією та Земельним кодексом нашої держави, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами (ст. 3 Земельного кодексу України). Але в Земельному кодексі норми, що регулюють правовий інститут суперфіцію, безпосередньо представлені фактично лише у ст. 102-1 [1]. Чого не можна сказати про норми ЦК України, в якому є окрема глава 34 – «Право користування чужою земельною ділянкою для забудови» (статті 413–417) [2].

Як встановлено частиною першою ст. 413 ЦК України, власник земельної ділянки має право надати її в користування іншій особі для будівництва

промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель (суперфіцій). При цьому частиною другою ст. 413 ЦК України передбачено, що право користування земельною ділянкою, наданою для забудови, може бути відчужене землекористувачем або передаватися у порядку спадкування, крім випадків, передбачених частиною третьою цієї статті.

Особа, яка набула право забудови чужої земельної ділянки (землекористувач), стає одноосібним власником збудованого об'єкта, про що прямо сказано у частині другій ст. 415 ЦК України. Крім того, у ЦК України закріплено норми про права та обов'язки власника такої земельної ділянки і землекористувача, а також про випадки та правові наслідки припинення права користування цією земельною ділянкою [2].

У Земельному кодексі стосовно суперфіцію у ст. 102-1 вказано, що право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб, відповідно до ЦК України. Суперфіцій може виникати також на підставі заповіту. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) може відчужуватися або передаватися в порядку спадкування [1].

Укладення договорів про надання права користування земельною ділянкою для забудови здійснюється відповідно до ЦК України з урахуванням вимог Земельного кодексу. Отже, стаття 102-1 Земельного кодексу України мало що дає для розуміння розглянутого питання і відсилає до норм ЦК України [2].

Крім того, Земельним законодавством України не встановлено у якій саме формі повинен бути укладений договір про встановлення суперфіцію. Але за загальними вимогами ЦК України для такого типу договорів є обов'язкова письмова форма, а нотаріальне посвідчення здійснюється за бажанням сторін [3].

У п. 4 ч. 6 ст. 102-1 ЗК України вказано, що право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) припиняються в разі: невикористання земельної ділянки для забудови в разі користування чужою земельною ділянкою для забудови протягом трьох років [1]. У п. 4 ст. 416 ЦК України зазначено, що право користування земельною ділянкою для забудови припиняється у разі невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років підряд [2]. Таким чином, як бачимо, формулювання, закріплені у ЗК та ЦК України, певною мірою відрізняються щодо підстав припинення суперфіцію.

Крім того, і донині залишається хибною думка про те, що інститут суперфіцію є майже аналогічним з таким договором, як оренда землі. Але суперфіцій і оренда є окремими правовими формами з характерними відмінностями. Для припинення речового права суперфіцію де-юре, необхідне внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав.

Водночас було б доцільним, на наш погляд, додати до законодавства одну з підстав виникнення суперфіцію та його успадкування, за умови відсутності заповіту.

Бібліографічні посилання

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/para878#n878>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/para2203#n2203>.
3. Методичні рекомендації щодо документів, які посвідчують речові права на земельну ділянку відповідно до законодавства : рішення колегії Державної реєстраційної служби України від 28.11.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/metodichni-rekomendaciyi-shodo-dokumentiv-jaki-posvidchuyut--doc129055.html>.

Яцків О.Я.,
студентка групи С-ЮЗ-619 (цпс)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Саксонов В.Б.,
канд. юрид. наук, доцент
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ГЕНЕЗА МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖНИХ
ІНСТИТУТІВ У СВІТІ ТА УКРАЇНІ**

Арбітражний розгляд є першою формою цивілізованого розгляду спорів, що виник задовго до появи державних судів загальної юрисдикції. Інститут третейського суду був формою правосуддя, до якої добровільно зверталися з метою встановлення справедливості. Історія розвитку інституту міжнародного комерційного арбітражу нараховує декілька століть. Але про становлення комерційного арбітражу в його власному юридично-соціальному розумінні та як прообразу сучасного комерційного арбітражу можна говорити починаючи з XVIII століття, коли відбувся активний розвиток законодавства про арбітраж і арбітражну практику. Проте тільки у XX столітті він набуває широкого визнання і відповідного правового статусу.

Виділяють чотири етапи розвитку міжнародного комерційного арбітражу у XX ст.

Перший період знаменується тим, що до закінчення Другої світової

війни тільки окремі міжнародні комерційні арбітражні справи існували за межами традиційних галузей торгового і морського арбітражу в таких центрах, як Лондон і Гамбург. Роль арбітрів була вирішальною, проте роль юристів в арбітражі була обмеженою і процес був неформальним, дружнім і швидким.

На другому етапі, у післявоєнну еру, набувають великого значення «нафтові» арбітражі, що зіштовхнули багатонаціональні нафтові компанії із суверенними урядами у спорах із приводу сфери дії націоналізації нафтових концесій.

Третій етап характеризується тим, що у 1960-х і 1970-х роках арбітраж став усе більше використовуватися за межами традиційних секторів торгівлі товарами й судноплавства, але ще не розвинувся у стандартний спосіб розгляду спорів, яким він став сьогодні.

На четвертому етапі арбітраж став «індустрією», а арбітражні застереження – стандартом у міжнародних контрактах, переважно тому, що сторони відмовляються розглядати спори у національних судах іншої сторони.

Під час перебування Української РСР у складі СРСР існувала монополія зовнішньої торгівлі, за умов якої у Радянському Союзі припускалося існування лише двох постійно діючих арбітражних установ – Арбітражного суду і Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті СРСР.

16 квітня 1991 р. Верховна Рада Української РСР прийняла Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1] і, виходячи, зокрема, з положень Декларації про державний суверенітет Української РСР, Закону «Про економічну самостійність Української РСР», рекомендувала Торгово-промисловій палаті України (далі – ТПП України) створити зовнішньоекономічний третейський суд, який і був утворений 11 серпня 1992 р. із усталеною в багатьох країнах назвою – Міжнародний комерційний арбітражний суд.

Перший досвід розгляду спорів засвідчив, що для успішного функціонування міжнародного комерційного арбітражного суду необхідна міцна правова база.

Комісія Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі розробила Типовий (модельний) закон про міжнародний торговий арбітраж, який було схвалено резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 40/172 11 грудня 1985 р. і рекомендовано державам усіх регіонів незалежно від правової чи економічної системи враховувати його, маючи на увазі бажаність тотожного арбітражного законодавства і конкретні потреби практики міжнародного арбітражу. Під час розробки цього модельного закону було вивчено досвід законодавчої регламентації міжнародного арбітражу в різних країнах світу для можливого його використання державами у власному законодавстві.

24 лютого 1994 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2] із двома додатками до нього: Положенням про Міжнародний комерційний арбітражний суд і Положенням про Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України.

В основу цього Закону покладено вищезгаданий Типовий закон Комісії ООН з права міжнародної торгівлі 1985 р., який схвалено Генеральною Асамблеєю ООН.

Оскільки Торгово-промислова палата України (ТПП), при якій діють Міжнародний комерційний арбітражний суд (МКАС) і Морська арбітражна комісія (МАК), є недержавною, неприбутковою, самоврядною організацією, що об'єднує юридичних осіб, які створені та діють відповідно до законодавства України, громадян України, зареєстрованих як підприємців, та їх об'єднання [3], Верховна Рада поклала на ТПП України, зокрема, такі функції, як затвердження регламентів МКАС і МАК, порядок обрахування арбітражного збору, ставки гонорарів арбітрів та інших витрат суду і комісії, сприяння їх діяльності. Останнє полягає у затвердженні рекомендаційних списків арбітрів, матеріально-технічному забезпеченні, призначенні арбітрів у конкретних справах у випадках, коли та чи інша сторона ухиляється від цього або звертається про це з проханням, коли сторони не досягають згоди щодо одноособового арбітра, а арбітри – стосовно головуючого при колегіальному складі арбітражу і в остаточному вирішенні питань про заявлений відвід арбітра.

МКАС і МАК – це перш за все компетентні, неупереджені, незалежні арбітри, українські й іноземні громадяни, серед яких – вчені та практики зі світовим ім'ям. Це також і високопрофесійні співробітники секретаріатів МКАС і МАК.

Зовнішньоекономічні спори вирішують фахівці, що призначені самими сторонами або на їх прохання і відповідно до Закону та Регламенту Президентом ТПП України. Арбітри не є представниками сторін. Наявність у рекомендаційних списках іноземних арбітрів не є формальною.

Отже, на сьогодні МКАС і МАК є самостійними, постійно діючими арбітражними установами, що здійснюють свою діяльність відповідно до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», а також міжнародних правових актів, ратифікованих в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон Української РСР від 16 квітня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80>.

Волощенко І.В.,
студент групи С-ЮД-616
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Саксонов В.Б.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

На сьогодні фактор захисту прав інтелектуальної власності набуває особливо великого значення у зв'язку зі швидким розвитком технологій, оскільки з'явилася можливість порушення цих прав у таких обсягах, що були неможливі раніше. Тому без належного правового захисту зазначених прав охорона інтелектуальної власності не може бути ефективною [1].

Після того, як об'єкт інтелектуальної власності створено і охоронним документом закріплено на нього права, настає важливий етап включення його у господарський обіг. Саме на цьому етапі об'єкт інтелектуальної власності приносить правовласнику прибуток чи іншу користь, власне те, заради чого він і був створений. Однак, як тільки інформація про об'єкт інтелектуальної власності стає відомою несумлінним конкурентам, у них виникає спокуса використати його у своїх інтересах. При цьому порушник прав знаходиться у більш вигідних умовах, чим правовласник: він не несе витрат на стадії створення та охорони об'єкта інтелектуальної власності [2, с. 88].

Існує дві форми захисту прав інтелектуальної власності: юрисдикційна і неюрисдикційна. Неюрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності своїми силами, тобто самозахист. Наприклад, це може бути відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу майнових прав.

Юридичні форми захисту передбачають два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний). Відповідно – загальний порядок захисту здійснюється в судах. Спеціальний же порядок захисту прав здійснюється в органах державного управління, або в органах Антимонопольного комітету України чи в органах Державної митної служби України.

Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні в Україні вже сформовано законодавчу й організаційну системи державних органів, які прямо або опосередковано забезпечують захист прав у сфері інтелектуальної власності

[1]. Також активно удосконалюється нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності з урахуванням міжнародних стандартів, насамперед, встановлених Угодою Світової організації торгівлі про торгові аспекти прав інтелектуальної власності. Але деякі питання щодо захисту інтелектуальної власності в законодавстві України ще не вирішені [3].

Так, Закон України “Про авторське право та суміжні права” від 23.12.1993 № 3792-ХІІ не встановлює вичерпного переліку творів, що можуть бути об’єктом спору [4]. З одного боку, це є правильним, оскільки творча індивідуальність особи може виражатися у найрізноманітніших формах. Це також відповідає принципам Всесвітньої конференції про авторське право 1952 року (ратифікована Україною 23 грудня 1993 року). Водночас така ситуація призводить до правової невизначеності.

Щодо терміну одержання патенту, в Україні є два види патентів: дійсний і деклараційний. Перший видається на 20 років, однак, щоб його отримати необхідно чекати 4–6 років від часу подання заявки, що унеможлиблює укладення ліцензійних договорів.

Крім того, у Законі України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ мають місце певні суперечності. Зокрема, в ньому передбачено можливість примусового припинення майнових прав на винаходи і корисні моделі. Так, стаття 30 цього Закону містить припис, за яким, якщо винахід (корисна модель), крім секретного винаходу (корисної моделі), не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання винаходу (корисної моделі) було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати винахід (корисну модель), у разі відмови власника прав від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання винаходу (корисної моделі). Примусове припинення чинності майнових прав на винахід (корисну модель), передбачене частиною 1 статті 30 Закону, не узгоджується з частиною 5 статті 9 цього самого Закону, яка передбачає, що строк збереження роботодавцем чи його правонаступником службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації у разі його невикористання не повинен перевищувати чотирьох років. Виходить, що частина 1 статті 30 не поширюється на частину 5 статті 9 цього Закону [5].

Отже, забезпечення ефективного розвитку процесів створення та використання об’єктів інтелектуальної власності потребує системних та скоординованих дій з боку органів державної влади.

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що сьогодні в Україні є достатньо розвинута законодавча база стосовно інтелектуальної власності, активно діє система правової охорони інтелектуальної власності, але існує ряд невідповідностей, які необхідно врахувати при реформуванні правового забезпечення права інтелектуальної власності в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка : у 3-х т. / упоряд. : П.М. Цибульов, А.М. Горнісевич, С.М. Болелій. – К. : Ін-т. інтел. власн. і права, 2015. – 168 с.
2. Цибульов П.М. Введення до інтелектуальної власності : навч. посібник / П.М. Цибульов. – К. : Держ. інст. інтел. власн., 2014. – 124 с.
3. Комарова А.С. Охорона інтелектуальної власності в Україні / А.С. Комарова // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XV Міжнародної наук. конф. молодих науковців (м. Запоріжжя, 17–18 травня 2007). – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – Ч. 3. – 495 с.
4. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

Нетяга М.І.,

студент групи С-ЮД-616 (цпс)
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Саксонов В.Б.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРАВО ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ ЯК РЕЧОВЕ ПРАВО
СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

На сьогоднішній день у вітчизняній науці, крім права власності та прав на чуже майно, до речових прав також відносять і право господарського відання.

Слід зазначити, що право власності та право на чуже майно, закріплені у Цивільному кодексі України [1], є первинними речовими правами, а право господарського відання, передбачене в Господарському кодексі нашої держави [2], є засобом реалізації права власності, отже вони не можуть існувати окремо.

Важливим є те, що у Цивільному кодексі право господарського відання і право оперативного управління, як види речових прав, не тільки не регу-

люються, але й не згадуються взагалі. Натомість норми щодо них містяться у Господарському кодексі України.

Стаття 136 Господарського кодексу визначає право господарського відання як речове право суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником або уповноваженим органом, з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених чинним законодавством [2].

За суб'єктами господарювання, які не належать до суб'єктів підприємництва, майно не може закріплюватися на праві господарського відання. До них застосовуються інші форми правового режиму (право оперативного управління, право користування тощо). Для порівняння зазначимо, що за законодавством Російської Федерації майно на праві господарського відання належить лише державному або муніципальному унітарному підприємству (ст. 294 ЦК РФ), а за законодавством Республіки Казахстан – державному підприємству (ст. 196 ЦК РК), яке може бути республіканським або комунальним [3].

Право господарського відання – це речове право суб'єкта підприємництва, який, так само як і власник, володіє, користується і розпоряджається закріпленим за ним майном. Проте, якщо зазначені повноваження власника мають абсолютний характер, то суб'єкт підприємництва, за яким майно закріплене власником (уповноваженим власником органом) на праві господарського відання, обмежений у здійсненні повноваження розпоряджатися окремими видами майна.

Якщо порівнювати право господарського відання з правом власності, можна помітити ідентичність їх змістів: суб'єкт відповідного права має можливість володіння, користування і розпорядження майном. Водночас для суб'єкта підприємництва, за яким майно закріплено на праві господарського відання, існують обмеження не тільки щодо права розпорядження цим майном, але й стосовно права користування. Зокрема, установчими документами передбачено цільове використання такого майна.

Поряд із вказаним, для захисту права господарського відання застосовуються положення закону, встановлені для захисту права власника. Важливим є те, що в Господарському кодексі указано, що суб'єкт підприємництва, який здійснює господарювання на основі права господарського відання, є підприємством. Статус юридичної особи, яким наділене підприємство, дозволяє такому суб'єкту підприємництва не лише закріпити за ним майно засобами бухгалтерського обліку, і тим самим відокремити його від майна інших суб'єктів господарювання, власника тощо, а й нести відповідальність за своїми зобов'язаннями закріпленим за ним майном, звертатися до суду за захистом порушених майнових прав і в тому випадку, коли таке порушення мало місце з боку власника [3].

Проте між ними існують суттєві відмінності, які, передусім, полягають

у характері зазначених прав. Як зазначалося вище, право власності є самостійним правом, у той час як право господарського відання є похідним і залежить від права власності.

Вторинний характер права господарського відання також виявляється і в такому його обмеженні, як можливість власника контролювати використання майна шляхом аудиторських та інших перевірок, отримувати частку прибутку від використання цього майна, ухвалювати рішення про ліквідацію або реорганізацію юридичної особи, в господарське відання якої було надано майно, тощо.

Право господарського відання, крім обмеження суб'єкта підприємництва у розпорядженні окремими видами майна згодою власника (уповноваженого органу), характеризується і тим, що власник майна, закріпленого за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна. Такий контроль може здійснюватися власником як безпосередньо, так і через уповноважений ним орган. Проте в будь-якому разі такий контроль не повинен призводити до втручання в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Таким чином, право господарського відання – це право юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку господарську діяльність (тобто є суб'єктами підприємництва), похідне від права власності, з обмеженням повноваження розпоряджатися окремими видами майна згодою власника. Сутність його полягає у тому, що воно є вторинним (похідним) речовим правом, призначеним забезпечувати реалізацію права власності.

Бібліографічні посилання

1. Господарський кодекс України: станом на 08.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Господарський кодекс України: станом на 08.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Харитонова О.І. Право господарського відання та право оперативного управління: проблемні питання / О.І. Харитонова // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 38. – С. 245–249.

Михайська П.В.,
курсант 2 курсу ФПФОДР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Круглова О.О.,
канд. юрид. наук, доцент,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СПОРТИВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ СПОРТИВНОГО ПРАВА

Попри те, що у світі вже давно існує окремий напрям юриспруденції – спортивне право, в Україні законодавство, яке мало б охоплювати суспільні відносини у сфері фізичної культури й спорту, тільки формується.

Найважливішими нормативно-правовими актами в даній галузі є регламенти і засновницькі документи спортивних організацій, об'єднань, контракти й інші акти. Внутрішні документи спортивних організацій мають велике значення для функціонування системи спортивних правовідносин у зв'язку з тим, що державні і міжнародні нормативно-правові акти регламентують лише загальні положення.

Фізкультурний рух в Україні спирається на різнобічну діяльність громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості [1].

Сфера фізичної культури і спорту в Україні має 2 великі сегменти: професійний (спорт вищих досягнень) та масова фізична культура та спорт.

Первинною ланкою самодіяльної організації фізкультурного руху є колективи фізкультури на підприємствах, в установах, організаціях, що об'єднують на засадах добровільності громадян за їх інтересами у фізкультурно-спортивному русі.

Добровільні спортивні товариства є масовими громадськими об'єднаннями. У своїй діяльності вони керуються Законами України «Про фізичну культуру і спорт», «Про об'єднання громадян» та іншими законодавчими актами України.

Крім добровільних спортивних товариств, значну роль у розвитку фізичної культури й спорту відіграє Національний олімпійський комітет України (далі – НОК України), який є незалежною, неурядовою, громадською організацією. У своїй діяльності НОК України керується законодавством України, Олімпійською хартією та власним Статутом. НОК України має виключне право представляти Україну на Олімпійських іграх, у

Міжнародному олімпійському комітеті, міжнародних олімпійських організаціях. Держава сприяє розвитку матеріально-технічної бази НОК України, надає йому фінансову й організаційну допомогу щодо участі членів збірних команд в Олімпійських і Параолімпійських іграх, сприяє встановленню міжнародних зв'язків [2].

Розвиткові фізичної культури, спорту та туризму сприяють також національні спортивні федерації (громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості). Спортивні федерації мають виключне право представляти спорт України в міжнародних спортивних змаганнях і міжнародних спортивних організаціях, а також право на організацію й проведення відповідних національних спортивних змагань. Спортивні федерації створюють за потреби в усіх обласних і міських спортивних комітетах.

Ключова діюча особа сфери фізичної культури і спорту – спортивна організація в контексті цивільно-правового регулювання, як юридична особа, має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнові та особисті немайнові права і мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді тощо. Як юридична особа, спортивна організація може бути створена як громадська організація, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» є громадським об'єднанням, засновниками та членами якого виступають фізичні особи. Ці організації – громадські або господарські – можуть об'єднуватися у спортивні федерації. Разом із тим послуги у сфері спорту і фізичної культури можуть набувати комерційного характеру, бути об'єктом підприємницької діяльності, а отже, передбачати створення суб'єктів спортивної і фізкультурної діяльності у формі господарських організацій в різних організаційно-правових формах, що можуть створюватися у формі підприємств, заснованих на різних формах власності, унітарних чи корпоративних засадах.

У законодавстві, на жаль, немає типізації суб'єктів спортивної і фізкультурної діяльності з позицій існуючих у господарському та цивільному законодавстві видів юридичних осіб та їх організаційно-правових форм, а існує перелік усіх суб'єктів за предметними особливостями їх діяльності у сфері фізкультури і спорту, що ускладнює правову врегульованість відносин у цій сфері [3].

Сучасний спорт розвивається стрімкими темпами не тільки за кордоном, а й в Україні. Зміни, які відбуваються в сучасному спорті, вимагають свого законодавчого оформлення на різних рівнях: міжнародному, державному, суб'єктів держави і муніципалітетів [4]. Прогрес спортивних відносин у нашій країні відбувається досить динамічно, що, у свою чергу, вимагає постійної роботи з удосконалення нормативно-правової бази, створення принципово нових законодавчих актів, що закріплюють досягнення українського спорту.

Бібліографічні посилання

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України // ВВР України. – 1994. – № 14. – Ст. 80 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>.
2. Олімпійська хартія Міжнародного Олімпійського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://noc-ukr.org/files/OfficialDocuments/CHARTER%20July%202007-Feb08.pdf>
3. Костенко М.П. Законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку спорту вищих досягнень в Україні / М.П. Костенко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. праць. – К. : Науковий світ, 2003. – С. 12–17.
4. Корж В.П. Нормативно-правове та організаційно-управлінське забезпечення розвитку фізичної культури і спорту в Україні / В.П. Корж, Ю.О. Павленко, М.В. Дутчак та ін. // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту: зб. наук. праць. – 2006. – №10. – С. 4–12.
5. Шкретій Ю.М. Напрями реформування системи фізичної культури і спорту в Україні / Ю.М. Шкретій // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. праць. – 2004. – № 4. – С. 5–11.
6. Сітнікова Н.С. Механізми державного регулювання олімпійського руху в Україні. – Тернопіль : Збруч, 2000. – 248 с.
7. Олійник М.О. Правові основи організації та управління фізичною культурою, спортом і туризмом в Україні / М.О. Олійник, А.П. Скрипник. – Х. : Харківський держ. ін.-т фізичної культури, 2000. – 292 с.
8. Леонова А.О. Ефективність державного управління в контексті євроінтеграції України : навч.-метод. посіб. / А.О. Леонова, В.П. Давидова, О.О. Новачук. – К. : ДПА України, 2007. – 390 с.
9. Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні : Закон України // ВВР України. – 2000. – № 43. – Ст. 370 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1954-14>.
10. Про антидопінговий контроль у спорті : Закон України // ВВР України. – 2001. – № 23. – Ст. 112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2353-14>.

Мазенко Н.А.,
курсант 3-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Коваленко А.В.,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОДНОСТОРОННІХ ДОГОВОРІВ ОСІБ, ЯКІ ВИЗНАНІ СУДОМ НЕДІЄЗДАТНИМИ. ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ

Правовий статус односторонніх договорів та інших правочинів регулюється окремими статтями Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ). Згідно зі ст. 51, 52, 55 ЦКУ, недійсними (нікчемними) є такі угоди: укладена неповнолітнім, що не досяг 15 років, крім дрібних побутових угод; укладена громадянином, визнаним недієздатним унаслідок душевної хвороби чи слабоумства; укладена громадянином, хоча і дієздатним, але який знаходився у момент її здійснення в такому стані, коли він не міг розуміти значення своїх дій чи керувати ними, і може бути визнана судом недійсною за позовом цього громадянина (заперечна угода).

Крім цього, до таких угод належать угоди, укладені неповнолітнім від 15 до 18 років, укладені обмежено дієздатним без згоди піклувальника. Кожна зі сторін по таких угодах зобов'язана повернути іншій стороні все отримане нею по угоді, а при неможливості повернення отриманого в натурі відшкодувати його вартість у грошах. Дієздатна сторона зобов'язана, крім того, відшкодувати іншій стороні понесені нею витрати, втрату чи ушкодження її майна, якщо вона знала чи повинна була знати про недієздатність іншої сторони [2].

Насамперед, треба звернути увагу на правовий статус договорів осіб, які були визнані судом недієздатними. Громадянин вважається недієздатним з години набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним. Визнання фізичної особи недієздатною здійснюється судом, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 39 ЦК). Фізична особа, визнана

недієздатною, не має права вчиняти будь-якого правочину (ст. 41 ЦК) [1]. Суд повинен надіслати копію рішення органів опіки та піклування для призначення опікуна над недієздатним. Від імені недієздатного укладає угоди опікун. Укладені раніше односторонні угоди (заповіт, видача довіреності), договори, пов'язані з особою громадянина, визнаного недієздатним, припиняють свою дію. Визнання громадянина недієздатним припиняє дію виданої їм довіреності. За шкоду, заподіяну цим громадянином, відповідають його опікун або організація, які зобов'язані здійснювати за ним нагляд, якщо не доведуть, що шкода виникла не з їхньої вини.

Загальним наслідком визнання правочину недійсним є двостороння реституція. У випадку, якщо інша сторона правочину знала про стан особи, яка не усвідомлювала значення своїх дій або не могла керувати ними, вона зобов'язана додатково відшкодувати їй моральну шкоду, завдану вчиненням такого правочину. За загальним правилом ст. 226 ЦКУ, нікчемними є правочини, вчинені недієздатною фізичною особою, у тому числі дрібні побутові правочини, не схвалені опікуном такої особи [1; 3].

Відповідно, правочини, які вчинені недієздатною особою, включаючи дрібні побутові, є нікчемними (статті 41, 203, 215 ЦК), за винятком схвалених в установленому порядку опікуном. При цьому опікуну надається право схвалити вчинені недієздатною особою правочини, але тільки ті, що належать до дрібних побутових (ст. 41 ЦК). Порядок схвалення правочину передбачено ст. 221 ЦКУ, згідно з якою правочин вважається схваленим, якщо опікун, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявив претензії другій стороні [1]. Схвалення дрібного побутового правочину опікуном допускається, якщо він був вчинений на користь недієздатної фізичної особи (в результаті правочину недієздатна особа отримала вигоду) [5]. Якщо внаслідок правочину настають несприятливі для неї наслідки, правочин є нікчемним.

Можуть бути ситуації, коли правочин, вчинений недієздатною фізичною особою, потребує його юридичного підтвердження (легалізації). Тому ч. 2 ст. 226 ЦК надає опікуну право вимагати у судовому порядку визнання правочину, вчиненого недієздатним, дійсним. Суд може задовольнити ці вимоги за умови, що правочин вчинено на користь недієздатної особи. Наведене положення стосується і тих правочинів, які виходять за межі дрібного побутового правочину [1].

У разі неможливості повернення в натурі дієздатна сторона має здійснити відшкодування вартості майна за цінами, що існують на момент відшкодування. Опікун недієздатної особи зобов'язаний відшкодувати дієздатній стороні вартість майна тільки у випадках, якщо його винна поведінка сприяла втраті майна (він передав його третій особі, свідомо знищив тощо) або сприяла вчиненню правочину [3]. В останньому випадку вина опікуна може полягати в нездійсненні належного догляду за недієздатною особою, що сприяло вчиненню нею правочину.

Крім того, на дієздатну сторону покладається додатковий обов'язок ві-

дшкодувати опікуну недієздатної особи або членам її сім'ї моральну шкоду, якщо буде встановлено, що вона знала про психічний розлад або недоумство другої сторони або могла припустити такий її стан. При цьому слід звернути увагу на те, що в даному випадку вимагається обізнаність дієздатної сторони не про стан недієздатності другої сторони, а саме про її психічний розлад або недоумство.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний Кодекс України. – К., 2003. – № 435-IV. – Ст. 41, 51, 52, 223, 226.
2. Бернада Є.В. Правові наслідки визнання правочину недійсним та неукладеним / Є.В. Бернада // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 3(6). – С. 180–189.
3. Ткаченко І.М. Нікчемний та оспорюваний правочин: правова різниця між поняттями / І.М. Ткаченко // Уч. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В.И. Вернадського. Юрид. науки. – 2008. – № 2. – Т. 21 (60). – С. 372–377.
4. Спасибо-Фатєєва І.В. Спірні питання недійсності правочинів / І.В. Спасибо-Фатєєва // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 3 (50). – С. 95–106.
5. Голодницький Е. Про види та наслідки нікчемного правочину / Е. Голодницький // Юридичний журнал. – 2004. – № 11.

Циб І.С.,

курсант III курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Коваленко А.В.,

канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ, ЇЇ ОБСЯГ ТА ВИДИ

Розуміти у повному обсязі значення своїх дій людина може лише з досягненням певного віку і за відсутності хвороб, які позбавляють можливості діяти розсудливо. Спираючись на вищевказане, необхідно зазначити, що закон встановлює ще одну властивість фізичної особи, яка називається дієздатністю. Дієздатність особи означає мати здатність особисто здійснювати різноманітні юридичні дії: укладати договори, заповідати, видавати довіреності тощо, а також відповідати за заподіяну майнову шкоду (пошкодження або знищення чужого майна, ушкодження здоров'я), за невиконання договірних

та інших обов'язків. Загальноприйнято вважати, що дієздатність включає в себе правоздатність, тобто здатність вчиняти правочини.

Цивільне законодавство, визначаючи фізичну особу як учасника цивільних правовідносин, виходить з наявності у фізичної особи цивільної правоздатності та дієздатності, що передбачено ст. 24, 25, 30 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [1]. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає з моменту її народження і не може обмежуватися.

Обсяг цивільної дієздатності регламентується законодавством відповідно до віку фізичної особи, який є юридичним фактом цивільного права. Обсяг дієздатності може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, передбачених законом, тобто у судовому порядку.

Відповідно до ст. 36 ЦКУ, суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Суд може також обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим самим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Крім того, ч. 5 ст. 32 ЦКУ передбачає, що при наявності достатніх підстав неповнолітня особа (віком від 14 до 18 років) у судовому порядку може бути обмежена у праві самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлена цього права [1].

Окрім цього, фізична особа, яка внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не може розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними, може бути відповідно до ст. 39 ЦКУ визнана судом недієздатною [2].

Обмеження дієздатності фізичної особи, як і визнання її недієздатною, не означає, що особа повністю позбавляється цивільних прав та обов'язків, хоча і зазнає щодо них істотні обмеження. Однак такі обмеження повинні мати законодавчо визнані підстави відповідного рішення. Проблематику обраної теми висвітлила у своїх наукових працях ціла низка науковців: Л.О. Красавчикова, С.О. Лозовська, Н.І. Мірошников, С.Т. Максименко, М.М. Малєїнова, М.О. Стефанчук та інші.

Важливим для розуміння динаміки суб'єктивного цивільного права є процес його здійснення. Відповідно до чинного законодавства, цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [3].

Дієздатність виникає у повному обсязі з моменту досягнення особою повноліття – 18 років (ст. 34 ЦКУ). У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту його реєстрації. Стаття 22 Сімейного кодексу України (далі – СКУ)

передбачає, що шлюбний вік для жінки та чоловіка встановлюється у вісімнадцять років [4]. Таким чином, закон встановлює мінімальний вік особи, з досягненням якого їй може бути надано право на шлюб. У разі розірвання шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. У разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається [4].

Разом з цим ЦКУ передбачає випадки і порядок надання повної цивільної дієздатності неповнолітній особі. Зокрема, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, котра записана матір'ю або батьком дитини; фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і котра бажає займатися підприємницькою діяльністю. В останньому випадку виникнення повної цивільної дієздатності пов'язується з моментом державної реєстрації фізичної особи як підприємця, однак вказаному обов'язково передує письмова згода на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається (ст. 35 ЦКУ).

Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років обумовлює здатність самостійно вчиняти дрібні побутові правочини і здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Закон встановлює, що неповнолітні, які не набули повної цивільної дієздатності згідно з ч. 1 ст. 35 ЦКУ, самостійно розпоряджаються лише своїм заробітком, стипендією, а не речами, придбаними на ці кошти, бо на останні поширюється дія ч. 2 ст. 32 ЦКУ. Між тим постає запитання: як бути у тому разі, коли заробітна плата виплачена речами у порядку, встановленому чинним законодавством? У цьому разі, на думку переважної більшості науковців, неповнолітня особа має право самостійно вчиняти правочини, спрямовані на їх реалізацію. Вона має право самостійно розпоряджатися доходами, одержаними від придбаних цінних паперів, гонорарами, преміями за участь у спортивних змаганнях, творчих конкурсах тощо [2; 3].

Інші дії, включаючи й дії з розпорядження коштами, внесеними іншими особами у банківську установу на ім'я неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 32 ЦКУ), здійснюються неповнолітніми за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Така згода має на меті компенсувати недостатній життєвий досвід неповнолітнього, запобігти зловживанням з боку третіх осіб. Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від будь-кого з батьків (усиновлювачів).

Спираючись на все вищевикладене, можна вести мову про те, що за своєю юридичною природою цивільна дієздатність, як і цивільна правоздатність фізичної особи, є специфічним суб'єктивним цивільним правом. З огля-

ду на зміст цивільної дієздатності законодавець справедливо вказує, що її має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Тож, можна сказати, що фізична особа повинна бути здатною адекватно відображати у своїй свідомості значення своїх дій та передбачати їх наслідки. Вольовий аспект дієздатності виявляється в тому, що фізична особа при здійсненні своєї цивільної дієздатності може керувати своїми діями, тобто за допомогою своєї волі робити свої дії відповідними до своїх обов'язків.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, зі змінами станом на 02.11.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Стефанчук Р.О. Філософія права / Р.О. Стефанчук. – М. : Мысль, 2014. – 524 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. 1. – 832 с.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року, зі змінами станом на 10.11.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

Мороз М.В.,

курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кобзар Т.С.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному світі актуалізується проблема охорони комерційної таємниці. Протягом останніх двадцяти років Україна тримає курс на новий шлях розвитку, стали популярними такі визначення як бізнес, конкуренція, приватна власність і інше, така тенденція свідчить про те, що економіка країни перейшла до ринкової. Внаслідок цих процесів, а також важких умов виживання підприємства на ринку, з'явилося таке поняття, як "комерційна таємниця".

На сьогодні немає усталеної думки щодо юридичної природи прав на комерційну таємницю, інституту цивільно-правової охорони цієї таємниці, шляхів удосконалення чинного законодавства у даній галузі тощо.

Цю проблему розглядали у своїх працях відомі юристи далекого і близького зарубіжжя, вітчизняні науковці: Е. Тоффлер, А. Турена, К. Коята, І. Лазарев, В. Лопатин, Б. Вербенко, Е. Брамман, Т. Полякова, В. Бритко, В. Цимбалюк, О. Орехов, М. Швець, Р. Коллюжний, О. Селезньов, О. Шакірова, О. Кохановська та інші. Але внесення змін до Закону України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ „Про інформацію”, прийняття Закону України від 13.01.2011 № 2939-VI „Про доступ до публічної інформації” потребує уточнення окремих положень щодо регулювання комерційної таємниці та способів її захисту і робить цю тему актуальною.

Слід підкреслити, що питання про інформацію, яка належить до комерційної таємниці, є дискусійним, оскільки немає єдиного підходу до визначення даного терміна. В економічній та юридичній літературі часто зустрічаються суміжні з комерційною таємницею поняття, такі як "ділові секрети", "виробничі секрети", "торговельні секрети", "конфіденційна інформація". З правової точки зору комерційна таємниця є засобом захисту від недобросовісної конкуренції в рамках реалізації права на інтелектуальну власність. Це загальновизнане у світі положення слідує також зі змісту пункту VIII статті 2 Конвенції 1967 р., що засновала Всесвітню організацію інтелектуальної власності [5, с. 74].

Відповідно до ст. 505 ЦК України, комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою і нелегкодоступною для осіб, які, звичайно, мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність і була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [4].

Також комерційну таємницю можна розглядати як метод боротьби з недобросовісною конкуренцією та ринковою невизначеністю, так як кожна фірма-конкурент намагається заволодіти секретною інформацією про діяльність конкуруючого суб'єкта господарювання.

Відповідно до ст. 36 Господарського кодексу України, до комерційної таємниці відносять відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону [2].

За підрахунками американських фахівців, втрата усього 20 % інформації, яка є комерційною таємницею, призведе до руйнування фірми (організації) протягом місяця в 60 випадках зі 100. Тобто спостерігається пряма залежність між розголошенням секретної інформації і втратою конкурентоспроможності підприємства. Саме тому одним з основних завдань на підприємстві, яке прагне залишатися конкурентоспроможним, повинна бути ефективна охорона комерційної таємниці. При цьому треба мати на увазі усі можливі

способи і джерела втрати даного виду інформації. Адже не тільки конкуренти можуть навмисно полювати за конфіденційною інформацією, а й за рахунок власного недбалого ставлення до комерційної таємниці підприємство може просто її втратити, що призведе до втрат прибутку і клієнтів.

Варто назвати види правопорушень, що пов'язані з комерційною таємницею. Це чотири склади правопорушень:

- 1) неправомірне збирання комерційної таємниці;
- розголошення комерційної таємниці;
- схилення до розголошення комерційної таємниці;
- неправомірне використання комерційної таємниці.

Ці норми призначені для захисту контрактних і конфіденційних підприємницьких відносин і ґрунтуються на декількох основних положеннях: порушенні контракту або конфіденційності відносин; неналежному засобі встановлення комерційної таємниці та її розголошення; неправомірному розкритті її іншими особами. Конфіденційні відносини можуть існувати між підприємцем і його працівниками, між партнерами в підприємстві, між юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності і його службовими особами, а також між підприємцем та іншими комерційними і некомерційними контрагентами. Відповідно до ст. 16 Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання [3].

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на те особи неправомірно отриманих відомостей, що складають відповідно до законодавства України комерційну таємницю [3].

Конституція України встановила базові правові рамки, в межах яких особа має право реалізовувати свої права на комерційну таємницю та відстоювати власні законні інтереси в забезпеченні конфіденційності інформації.

Відповідно до ч. 6 ст. 36 Господарського кодексу України, за неправомірне збирання, розголошення або використання відомостей, що є комерційною таємницею, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом [1].

Відповідальність фізичних і юридичних осіб за правопорушення, що посягають на право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю, накладається відповідно до чинного господарського, цивільного, трудового, адміністративного та кримінального законодавства.

За порушення права суб'єкта господарювання на комерційну таємницю до винної особи може бути застосована юридична відповідальність різної галузевої приналежності.

Насамперед, за порушення законодавства про комерційну таємницю

можливе застосування цивільно-правової відповідальності. Згідно з ч. 3 ст. 162 ГК особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону [1].

Якщо право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю порушено у межах укладеного договору, а саме, особою, яка одержала доступ до комерційної таємниці на підставі договору, то застосовуються цивільно-правові норми про відповідальність за порушення зобов'язань (глава 51 Цивільного кодексу України). У разі порушення цього права в позадоговірних зобов'язаннях особою, яка одержала незаконним шляхом доступ до комерційної таємниці, слід застосовувати норми про зобов'язання щодо відшкодування шкоди (глава 82 Цивільного кодексу України) [4].

На основі Цивільного кодексу України повинні встановлюватися підстави відповідальності, її розміри, відповідальність за шкоду, завдану працівниками, а також вирішуватися інші питання цивільно-правової відповідальності за порушення права суб'єкта господарювання на комерційну таємницю.

Цивільно-правова відповідальність не є єдиним видом юридичної відповідальності, що може застосовуватися за порушення законодавства про комерційну таємницю. Не виключене застосування за ці порушення дисциплінарної і матеріальної відповідальності, передбаченої Кодексом законів про працю України [1].

Отже, із зазначеного можна дійти висновку, що комерційна таємниця – це результат інтелектуальної діяльності у вигляді інформації, яка є секретною, тобто не є загальновідомою і легкодоступною для осіб, які оперують відповідною інформацією, що має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих суб'єктом права на цю інформацію. За неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею, винні особи несуть відповідальність, у встановленому законом порядку.

Слід підкреслити, що комерційна таємниця підлягає ретельній охороні як з боку підприємства, так і з боку її працівників. Питання охорони комерційної таємниці вимагає детального розгляду в подальших дослідженнях.

Бібліографічні посилання

1. Господарське право України : навч. посібник / за заг. ред. проф. Н.О. Саніахметової. – Х. : Одіссей, 2005. – 163 с.
2. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 червня 1996 року // ВВР України. – 1996. – 07 червня. – № 237/96.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // ВВР України. – 2003. – № 40–46. – Ст. 356.
5. Яременко О.І. Інформаційні відносини як предмет цивільно-правового регулювання. Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики / О.І. Яременко. – Х., 2004. – С. 447.

Маргарян З.О.

курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кобзар Т.С.

канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

БЛАГОДІЙНІ ТА ІНШІ НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК УЧАСНИКИ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Благодійництво в українській традиції займає значне місце. Відомими меценатами свого часу були інтелектуальні, високоосвічені, успішні люди: П. Могила, І. Мазепа, Г. Галаган, родини Терещенків та Ханенків, які зробили великий внесок у розвиток української культури, освіти, науки. Сьогодні благодійний сектор в Україні практично сформований і справляє відчутний вплив на національну економіку та суспільні відносини. Розгалужена система благодійних організацій (далі – БО) охоплює своєю діяльністю переважну більшість сфер життєдіяльності українських громадян.

Щодо стану даного явища за кордоном, то слід зазначити, що у країнах Заходу держава активно підтримує розвиток благодійництва та меценатства, створюючи для цього сприятливі умови. Так, у Бельгії та Великій Британії передбачено стимулювання спонсорства шляхом вилучення суми, витраченої на рекламу та маркетингові операції, з обсягів, що обкладаються податком. В Австрії та Франції спонсорство трактується як маркетингові витрати компанії на рекламу, що не оподатковуються. У США розмір добродійних пільг складає до 10 % доходу компанії; з пожертв у грошовій формі можна отримати податкове вирахування в межах 50 % річного доходу, з пожертв у негрошовій формі – 20-30 %. В Угорщині дозволено відрахування на меценатство 70 % прибутку підприємств і компаній, Німеччині – 33,2 % [1].

Тематику волонтерського руху та інших неприбуткових організацій активно висвітлюють у журналістських публікаціях у зв'язку з його активізацією в останні роки. Однак публікацій, які б мали наукове підґрунтя, є обмаль. Деякі вчені все ж займались дослідженням даної проблематики, зокрема це: О. Безпалько, О. Брижовата, Р. Вайнола, І. Грига, М. Дейчаківський, Л. Дума, З. Зайцева, І. Зверева та ін.

Сьогодні державна влада в Україні не має достатнього арсеналу підт-

римки благодійності. Проте вона вдається до певних адміністративних заходів та відповідного нормотворення, спрямованих на покращення ситуації у цій сфері, створення сприятливих умов для розвитку благодійного сектору, що, безумовно, позитивно відбивається на динаміці розширення його інститутів та можливостей.

Заслуговує на увагу те, що у благодійному секторі України протягом останніх років намітилася тенденція до об'єднання благодійних організацій (далі – БО) у співтовариства, що дозволяє більш ефективно розвивати взаємодію між ними. За чисельністю найбільшими наразі є Всеукраїнська благодійна організація «Асоціація благодійників України» (включає 34 організації) та благодійна організація «Український форум благодійників» (включає 21 повноправного члена та 5 асоційованих членів) [2].

Першим важливим фактором успішного функціонування благодійної діяльності є ставлення громадян до цього процесу і, відповідно, їх залученість до нього. Респонденти вважають, що українське суспільство в цілому позитивно чи нейтрально сприймає благодійну діяльність. І це, з огляду на патерналістські настрої щодо ролі держави у забезпеченні сталого соціального клімату значної частини громадян, є важливим індикатором змін у сприйнятті населенням свого місця у взаємодії між державою і громадянським суспільством. Останнім часом спостерігається й тенденція, коли зростання обсягів благодійної діяльності відбувається за рахунок внесків вітчизняних благодійників, які починають відігравати ключову роль у цій сфері. Серед найбільших українських благодійників експерти назвали: Ріната Ахметова, Віктора та Олену Пінчуків, Віталія та Володимира Кличків, Катерину Ющенко, Олександра Фельдмана. У тому числі за їх допомогою найбільшими бенефіціарами в Україні стали: малозахищені верстви населення, дитячі будинки, будинки людей похилого віку, лікарні (у тому числі Охматдит, Інститут раку).

Другий фактор полягає у недостатній державній політиці сприяння розвитку благодійництва й характеризується відсутністю стимулів з боку держави щодо заохочення до благодійної діяльності громадян та організацій (наприклад, відсутність податкових стимулів для бізнесу).

Третій фактор відзначається становленням благодійних організацій та пов'язаних з цим явищем проблем інституційного росту: непрофесійність благодійних фондів (організацій) у питаннях залучення ресурсів та їх ефективного розподілу, низький рівень управлінської культури персоналу, недостатній рівень публічної діяльності.

Отже, благодійний сектор в Україні має тенденцію до зростання, яка характеризується збільшенням статистичної кількості його інститутів та зростанням об'ємів коштів, спрямованих на добродійність. Показники України у рейтингах благодійності та проведені відділом стратегій розвитку громадянського суспільства НІСД експертне опитування вказують на те, що громадяни України більш схильні довіряти власним можливостям у здійсненні

благодійної діяльності. В їх свідомості відбувається зміщення джерела атракції допомоги від держави до об'єднань громадян. Разом з тим маємо констатувати й наявність певної недовіри українських громадян до БО, через що вони більш схильні до того, щоб самотужки перераховувати кошти нужденним та здійснювати волонтерську роботу, ніж передовіряти адміністрування в цій сфері.

Оскільки реалізація державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні щодо підтримки волонтерства та благодійництва передбачає «підтримку суб'єктів господарювання та громадян, які надають фінансову допомогу чи здійснюють добровільні пожертвування інститутам громадянського суспільства для розв'язання проблем, що мають важливе суспільне значення» [4], на нашу думку, необхідно:

– стимулювати поширення благодійності як соціальної норми, заохочуючи діяльність благодійних організацій і громадян, які підтримують їх як фінансово, так і волонтерською діяльністю;

– запровадити механізми державного замовлення на надання громадськими об'єднаннями та благодійними організаціями соціальних послуг на конкурсних засадах, у тому числі внести відповідні зміни до Бюджетного кодексу України, а також до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України;

– збирати і публікувати у відкритому доступі інформацію, яка дозволить оцінити і розвивати поточні тенденції у сфері філантропії; збільшити відсоток соціальної реклами, спрямованої на популяризацію благодійності;

– створювати для донорів ефективні, з точки зору процедур і оподаткування, способи здійснення пожертв; сприяти розвитку альтернативних джерел фінансування для організацій громадянського суспільства: соціальних інвестицій, венчурної філантропії та мікрофінансування.

Бібліографічні посилання

1. Висновок Головного науково-експертного управління апарату ВРУ на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (реєстр. № 3100 від 16.08.2013, внесений КМ України). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48049.

2. Зелена книга української благодійності. URL: http://www.scribd.com/fullscreen/148986920?access_key=key-1lllos8ven5nr2whp4y5&allow_share=true&view_mode=scrol.

3. Оцінка соціального та економічного внеску благодійних організацій України в економіку України. К.: Творчий центр ТЦК, 2013.

4. Чупрій Л. Благодійництво у сфері збереження й популяризації історико-культурної спадщини. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26751/25-Chupriy.pdf?sequence=1>.

Синько Є.В.,

курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кобзар Т.С.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЧЕРГИ КРЕДИТОРІВ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Останнім часом в Україні досить нестабільною є ситуація в усіх сферах суспільного життя. В результаті зміни влади, проведення антитерористичної операції та впливу іноземних держав економіка України знаходиться на досить низькому рівні. Інфляція, падіння курсу гривні та інші фактори впливають на те, що багато підприємств стають банкрутами. У зв'язку з чим ці та інші фактори обумовлюють актуальність дослідження порядку ліквідації суб'єкта господарювання і пов'язаних з даним процесом проблеми.

Науковий вклад в розвиток даної теми внесли такі вчені, як І.В. Вендиктова, О.М. Вінник, А.А. Герц, В.М. Коссак, П.О. Повар, О.В. Титова, О.В. Швець, І.А. Фаршатов та інші.

Так, згідно із Цивільним кодексом України юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення [1].

Під ліквідацією розуміється процедура, за якої дані про юридичну особу як про суб'єкта господарської діяльності виключаються з Єдиного державного реєстру, юридична особа знімається з обліку в податковій та інших держорганах, усі права та обов'язки юридичної особи припиняються і не переходять до третіх осіб. Процедура ліквідації закінчується, коли в Державному реєстрі з'являється відмітка про припинення діяльності суб'єкта [4].

Згідно з нормами чинного законодавства ліквідація юридичної особи може бути добровільною і примусовою.

Підставами добровільної ліквідації юридичної особи можуть бути:

- 1) рішення учасників або уповноважених на це органів;
- 2) закінчення строку, на який створено юридичну особу, або досягнення цілей, заради яких її було створено (на цій підставі можуть ліквідуватися споживчі кооперативи);
- 3) досягнення мети, задля якої була вона створена;

4) юридичні особи можуть бути добровільно ліквідовані й за іншими передбаченими законом підставами.

Підставами примусової ліквідації можуть бути рішення суду:

- 1) про визнання юридичної особи банкрутом;
- 2) про визнання недійсними установчих документів про створення юридичної особи;
- 3) про заборону діяльності юридичної особи як такої, що систематично порушує умови, передбачені законодавчими актами, або суперечить цілям діяльності юридичної особи, або діяльності, забороненої законом, тощо [2].

Щодо початкової стадії процесу ліквідації зазначимо, що учасники юридичної особи, уповноважені органи та суд призначають ліквідаційну комісію, голову ліквідатора та встановлюють порядок і строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється.

Загальний строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи.

Розрахунки з кредиторами можуть проводитися у двох видах черговості:

- 1) при ліквідації платоспроможної юридичної особи;
- 2) при ліквідації неплатоспроможної юридичної особи (процедура банкрутства).

Черговість у разі ліквідації платоспроможної юридичної особи дотримується відповідно до ст. 112 ЦК України, а саме:

- 1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;
- 2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;
- 3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);
- 4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги.

Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належать кожному кредитору цієї черги [1].

У разі ліквідації неплатоспроможної юридичної особи черговість встановлюється відповідно до ст. 45 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 31. Згідно з цим законом встановлюється шість черг кредиторів:

– у першу чергу задовольняються: вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати перед працюючими та звільненими працівниками банкрута та інші виплати, передбачені цим законом;

– у другу чергу задовольняються вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, та інші зобов'язання,

що пов'язані за даними вимогами;

– у третю чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

– у четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

– у п'яту чергу задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства та вимоги щодо додаткових виплат;

– у шосту чергу задовольняються інші вимоги [3].

Вимоги кредиторів, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

Конкурсні кредитори за вимогами, які виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство.

Відлік строку на заявлення грошових вимог кредиторів до боржника починається з дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство. Зазначений строк є граничним і поновленню не підлягає [3].

Отже, ліквідація юридичної особи здійснюється на підставі цивільного законодавства. Ліквідація може бути як добровільною (за ініціативою її учасників або уповноважених органів), так і примусовою (судом). Окремим питанням залишається виплата боргів юридичної особи боржникам при ліквідації. Так, розрахунки з кредиторами обов'язково задовольняються тільки при ліквідації платоспроможної юридичної особи. У випадку ліквідації підприємства у зв'язку з банкрутством гарантій на задоволення усіх вимог кредиторів немає. При цьому слід враховувати, що виплати заборгованостей кредиторам здійснюються у певній черговості, встановленій законом і що ця черговість відрізняється при ліквідації платоспроможного і неплатоспроможного боржника.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page2>.

2. Коментар до Цивільного кодексу України. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/862-avtor-gky.html>.

3. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 31. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/page4>.

4. Ліквідація підприємства. Закрити і забути. URL: <http://gc.ua/k/business-news/likvidaciya-pidpriyemstva-zakriti-i-zabuti>.

Бочаров В.І.,
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Кобзар Т.С.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Підприємницька діяльність приносить дохід як окремим суб'єктам господарювання, так і державі в цілому, але в Україні допомогу для розвитку підприємницької діяльності і самих підприємств організовано і реалізовано на достатньо незначному рівні. При цьому слід зауважити, що розвиток даного сектора бізнесу впливає на створення нових робочих місць, стимулювання ділової активності населення та розвитку середнього класу, що є поширеними явищами в країнах Західної Європи.

Однак активізація євроінтеграційних процесів в Україні дозволяє здійснювати пошук ефективних шляхів стимулювання та підтримки розвитку малого та середнього бізнесу на основі вивчення та запровадження досвіду європейських країн. Так, у Євросоюзі налічується понад 20 мільйонів підприємств малого та середнього бізнесу, які дають більше половини загального обороту і доданої вартості. В країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) на 1000 осіб припадає близько 42 підприємства, а частка зайнятих у сфері малого підприємництва там складає близько 75% працездатного населення. Найбільшу кількість малих підприємств створено в торгівлі, будівництві та харчовій промисловості. Що стосується України, то ці показники є значно нижчими: на 1000 населення – лише близько 3,5 підприємств та, відповідно, лише близько 11% працездатного населення.

Як засвідчує міжнародний досвід, важливою складовою конкурентоспроможності національної економіки є підприємництво. Розвиток підприємництва значною мірою залежить від зовнішнього середовища, в якому за останні роки відбулися такі суттєві зрушення:

- індивідуальна споживацька поведінка, яка проявляється у диференціації попиту;
- розвиток нових технологій, в першу чергу інформаційних і комунікаційних;
- глобалізація конкуренції [1].

Україна піднялася з 87 на 83 місце в рейтингу Doing Business-2016. За середнім підрахунком експертів Світового банку, один пункт в рейтингу Doing Business приносить державі близько 500-600 млн. дол. інвестицій.

Державі необхідно забезпечувати належні умови існування підприємств, як це робиться в державах ЄС, адже там підприємницька діяльність є основним джерелом ВВП держави, тому доречним видається переймання саме такого позитивного досвіду [4].

Звернемо увагу, що в країнах ЄС отримали розвиток дві форми державної підтримки:

- розробка довгострокових програм щодо малого і середнього підприємництва як основи законодавчої бази;
- включення малого і середнього підприємництва в рішення таких актуальних проблем, як поліпшення адміністративної і нормативної бази, фінансових і податкових умов, надання інформаційних послуг і розширення співпраці, підвищення конкурентоспроможності та доступу до досліджень, інновацій, навчання [2].

Окрім того, для здійснення державного регулювання в малому і середньому підприємстві застосовується спеціальне законодавство, розробляється і реалізується система цільових програм фінансового, інформаційного, технологічного, кадрового сприяння розвитку цього сектора економіки.

Також велике значення має правове регулювання. З метою стимулювання малого бізнесу були розроблені і введені оригінальні юридичні моделі: Європейський пул економічних інтересів, Європейська акціонерна компанія. Все це дозволяє малому і середньому бізнесу різних країн, які вступають в партнерські відносини, вирішувати проблеми протиріч національних правових систем, що полегшує їх участь у міжнародних програмах ЄС [2].

Як правило, європейська політика у сфері стимулювання малого та середнього бізнесу здійснюється на двох рівнях: через діяльність країн і через програми, що реалізуються під егідою ЄС. Заходи щодо підтримки малого бізнесу фінансуються зі структурних фондів ЄС (наприклад, Соціального фонду, Фонду регіонального розвитку).

У даному контексті цікаво розглянути досвід Польщі, оскільки в даній країні послідовна реалізація державних реформ для підтримки малого бізнесу передбачала створення базових організаційних структур. Ці структури у процесі взаємодії з урядом та парламентом забезпечують надання достовірної інформації щодо стану та перспектив розвитку підприємництва в країні, забезпечують надання кредитів малим підприємствам, сприяють розвитку інноваційних технологій та їх застосуванню в малому бізнесі. Фінансова підтримка малого бізнесу передбачає використання системи проектного фінансування малих підприємств, тобто цільове кредитування позичальника для реалізації інвестиційного проекту. На частку цього сектора припадає більше 50% ВВП країни і 60% зайнятого населення. Особливою формою підтримки підприємництва стало створення бізнес-інкубаторів, головною метою яких є на-

дання організаційної та консультаційної допомоги молодому бізнесу [3, ст. 26].

До того ж для розвитку співпраці між підприємствами в рамках ЄС було створено Бюро зі зближення підприємств, а також діє Європейська асоціація венчурного капіталу, що сприяє розвитку малих спільних фірм. Комісія ЄС організувала Комітет зі спрощення процедур у сфері підприємництва. Мережа інформаційних підприємницьких центрів дозволяє застосовувати єдині методики і схожі вимоги до підприємницьких проектів, що відбираються, а також підвищити ефективність використання фінансових ресурсів [2].

Позитивним моментом є й те, що на рівні ЄС діють дві головні програми фінансування сектора малого і середнього підприємництва. Одна з них спрямована на забезпечення ризиковим капіталом перспективних підприємств і передбачає видачу кредитів в розмірі до 50 відсотків стартового капіталу, а також покриття до 50 відсотків експлуатаційних витрат з терміном погашення п'ять років. Друга – «Євротек» – створила мережу з 13 фондів взаємних гарантій, які виділяють кредити для інвестицій у високотехнологічні проекти транснаціонального характеру і допомагають інвестувати в структурно-кризові галузі, а також в екологічні проекти.

Слід зазначити, що одним з найбільш важливих напрямків регулювання і сприяння розвитку малого та середнього підприємництва є державне фінансування. Воно може здійснюватися як у вигляді прямого субсидування на основі бюджетного фінансування фондів, так і шляхом створення змішаних форм підтримки, надання гарантій з повернення кредитів, видачі їх під пільгові відсотки, участі у капіталі малих і середніх фірм [2].

Тобто для покращення економічного стану в державі треба сконцентрувати увагу на розвитку підприємницької діяльності та забезпечити його стрімкий розвиток, у зв'язку з чим вважаємо, що в наш час держава повинна приділяти більше уваги розробці програм розвитку малого та середнього бізнесу, враховуючи позитивний досвід країн ЄС, зазначений вище.

Бібліографічні посилання

1. Клепанчук О.Ю. Підприємство як суб'єкт господарювання та його складові // Наукове товариство Івана Кушніра. 2015. С. 15-19.
2. Федорова А. Розвиток малого і середнього бізнесу в країнах Європейського союзу // Збірник праць Інституту економіки та управління. 2013. № 3. URL: http://puet.edu.ua/sites/default/files/zbirnyk_taez_ch2_25122015_2.pdf.
3. Біла І.С. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / І.С. Біла, Н.М. Салатюк // Проблеми економіки. 2014. № 3. С. 26-30.
4. Рейтинг Doing Business-2016. URL: doingbusiness.org.

Івашенко А.В.,

курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кобзар Т.С.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОРЯДОК ЗАКРИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

Приватна справа є альтернативним та ризикованим способом забезпечення матеріального благополуччя на тривалий період з подальшим розвитком. Відкрити власну справу «з нуля» сьогодні є досить реальним явищем, але найскладніше – утримати цей процес у дії.

Актуальність цієї проблеми науковці та юристи-практики вбачають в тому, що у сучасних умовах кризових явищ в економіці все частіше доводиться закривати (ліквідувати) нереалізовану справу, тому існує точно визначений законом порядок ліквідування фізичної особи – підприємця.

Зі змінами чинного законодавства дана процедура значно скоротилася у часі. Головне, що треба знати: закриття фізичної-особи підприємця (далі – ФОП) – це не ліквідація фізичної особи-підприємця, а його припинення як суб'єкта права без правонаступництва.

Згідно із Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань" державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця проводиться у разі:

- прийняття фізичною особою-підприємцем рішення про припинення підприємницької діяльності;
- смерті фізичної особи-підприємця;
- постановлення судового рішення про оголошення фізичної особи померлою або визнання безвісно відсутньою;
- постановлення судового рішення про визнання фізичної особи, яка є підприємцем, недієздатною або про обмеження її цивільної дієздатності;
- постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця [1].

Підставами для постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця є:

- визнання фізичної особи - підприємця банкрутом;
- провадження нею підприємницької діяльності, забороненої законом;

– неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону [1].

Для проведення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності ФОП за його власним рішенням необхідно подати документи в реєстраційну службу. Державний реєстратор вносить в Єдиний державний реєстр запис про припинення підприємницької діяльності. З цієї миті фізична особа втрачає статус підприємця. Проте в податковій інспекції і пенсійному фонді фізична особа перебуватиме на обліку як фізична особа-підприємець. Для зняття з обліку необхідно провести перевірки зі сплати податків і зборів, зі сплати єдиного соціального внеску і сплати страхових коштів.

Згідно з Порядком платників податків і зборів, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.2011 № 1588, у триденний термін після внесення запису до ЄДР про припинення ФОП необхідно подати до Державної податкової інспекції за місцем реєстрації заяву про зняття з обліку платника податків (форма 8-ОПП), оригінали документів, що видаються органами Державної фіскальної служби платнику податків (свідоцтва, патенти, довідка за формою 4-ОПП та інші документи) і підлягають поверненню до органу державної податкової служби, а також завірені органом Державної фіскальної служби копії цих документів, якщо такі видавались та підлягають поверненню до органу державної податкової служби [3].

Після отримання заяви про припинення податковий орган призначає позапланову перевірку, яка повинна бути проведена протягом місяця з дня отримання заяви. Згідно з п. 82.2 ст. 82 Податкового кодексу України тривалість документальної позапланової перевірки не повинна перевищувати 5 днів для суб'єктів малого підприємництва і 10 днів – для інших платників податків [2].

Після проведеної перевірки платника податків, у разі встановлення факту відсутності заборгованості перед держбюджетом України і місцевими бюджетами, орган ДФС знімає його з обліку. Зняття з обліку платника податків в органах ДФС проводиться за наявності повідомлення від установи банку про закриття такому платнику рахунків (якщо вони були відкриті). Після завершення процедури зняття з обліку орган ДФС складає довідку про зняття з обліку платника податків за ф. № 12-ОПП, яку надсилає органу, що здійснив реєстрацію. Якщо проведеною перевіркою платника податків встановлено факт заборгованості його перед бюджетами, орган ДФС не знімає його з обліку, а підрозділи обліку та звітності складають повідомлення про наявність обов'язків по сплаті податків і зборів (обов'язкових платежів) за ф. № 10-ОПП і надсилають його особі, відповідальній за погашення податкових зобов'язань або податкового боргу, що є таким відповідно до законодавства в разі ліквідації платника податків.

Коли процедура зняття з обліку в органах ДФС буде завершена, підприємець отримує довідку про відсутність заборгованості по податках, зборах

(обов'язкових платежах) за ф. № 22-ОПП. Ця довідка є дійсною протягом двох місяців.

Не раніше двох місяців з дати опублікування в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації оголошення про початок процедури припинення в органах державної реєстрації проводиться державна реєстрація припинення підприємницької діяльності ФОП. На цей раз приватний підприємець подає державному реєстратору особисто (надсилає рекомендованим листом з описом вкладення) або через уповноважену особу такі документи:

– заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичною особою – підприємцем за її рішенням;

– свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи – підприємця;

– довідку відповідного органу ДФС про відсутність заборгованості по податках, зборах (обов'язкових платежах);

– довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості;

– довідки відповідних органів фондів соціального страхування про відсутність заборгованості або про те, що він не перебував на обліку [1].

Тільки після цього до реєстру буде внесено запис про припинення підприємницької діяльності.

Зважаючи на викладене, можемо узагальнити, що ліквідація ФОП, хоч і спрощена сьогодні законодавцем та має менші строки виконання, все одно залишається непростю та тривалою процедурою, яка потребує подальшого удосконалення.

Бібліографічні посилання

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

2. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

3. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1588. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11/page>.

Колесніченко Н.С.,
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Кобзар Т.С.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ДЕРЖАВИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В умовах трансформації економіки України, процесу роздержавлення власності постійно виникає питання формування підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави. Тобто питання ефективності управління державними корпоративними правами за умов побудови ринкових відносин в економіці дедалі більше привертають увагу науковців. І хоча на теоретичному рівні дослідженню цього питання безпосередньо або опосередковано присвятили свою увагу такі правники України, як Жабський В.І., Фатєєва І.В., Кашаніна Т., Воловик О., Кучеренко І.М., Кібенко О.Р., Задихайло Д.В., Винар Л.В., Погребний Д.І. та інші, проте велика кількість аспектів цієї проблеми залишається недослідженою.

Державні корпоративні права виникли внаслідок політики приватизації, де в статуті капіталу підприємств залишались державні частки та необхідності збереження державної власності для забезпечення контролю за функціонуванням соціально значущих галузей. Слід зазначити, що ці процеси відбувалися без чіткої стратегії та досить часто мають негативні результати.

Державне акціонерне товариство – це в минулому державне унітарне комерційне підприємство, перетворене у випадках та порядку, передбачених законом, на корпоратизоване підприємство [1]. Слід зазначити, що існують такі різновиди акціонерних товариств, створених державою на базі майна державних підприємств: відкриті акціонерні товариства, що створювалися шляхом продажу акцій, які належать державі у господарських товариствах, на аукціоні, за конкурсом або на фондових біржах, тобто способами, що передбачають загальнодоступність та конкуренцію покупців; державні акціонерні компанії (ДАК) та Національні акціонерні компанії (НАК), що створювалися в особливому, не врегульованому законом порядку та холдинги, що створювалися шляхом об'єднання у статутному фонді контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств та інших активів.

У Господарському кодексі України [2] визначено, що відносини,

пов'язані з управлінням корпоративними правами держави, регулюються Законом України "Про управління об'єктами державної власності" [3], іншими законами України та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них. У зазначеному Законі України не дається чіткого визначення категорії «корпоративні права держави». Лише у статті 3 «Об'єкти управління державної власності» зазначено, що «об'єктами управління державної власності є корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (далі – корпоративні права держави)» [3].

На думку В.І. Жабського [1], з метою уникнення неоднозначного тлумачення вищевказаного поняття та забезпечення ефективного управління корпоративними правами держави, необхідним є ініціювання внесення змін до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» щодо затвердження на законодавчому рівні поняття «корпоративні права держави» у такій редакції: корпоративні права держави – це сукупність майнових і немайнових прав держави-власника частки в статутному фонді (капіталі) товариства, які впливають з права власності на частку в статутному фонді (капіталі) товариства, що включають право на участь в управлінні товариством, отримання дивідендів та активів товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

Слід погодитись з думкою автора щодо необхідності затвердження на законодавчому рівні поняття «корпоративні права держави», але дана категорія повинна відповідати визначенню, поданому у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави», в якій зазначено, що «корпоративні права держави – це право держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами» [4].

Корпоративні права держави мають майновий та управлінський характер. Наприклад, корпоративні права держави, що мають майновий характер, – це: право брати участь у формуванні статутного фонду товариства; право брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди); право продати акції акціонерного товариства, права відступити частку (її частину) в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю; права на виплату вартості майна при виході або виключенні учасника з товариства з обмеженою відповідальністю; права на участь у розподілі коштів товариства при його ліквідації. Корпоративні права держави, що мають управлінський характер, – це право брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах; право виходу в установленому порядку з товариства; право одержувати інформацію про діяльність товариства.

Відповідно до ст. 168 ГК України корпоративні права держави здійснюються визначеними законом центральними органами виконавчої влади та уповноваженими особами в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Таким чином, корпоративні права держави здійснюються або безпосередньо центральними органами виконавчої влади, або через уповноважених осіб [1]. Кабінет Міністрів України відповідно до своєї постанови «Про затвердження основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» [3] визначає систему та механізм управління корпоративними правами держави, здійснює інші повноваження щодо реалізації прав держави як власника корпоративних прав відповідно до законодавства та з урахуванням Основних підходів.

Отже, на підставі вищезазначеного можна узагальнити, що визначення дефініції «корпоративні права» є законодавчо урегульованим, про що свідчить відповідність даного поняття у Господарському кодексі України та Законі України «Про акціонерні товариства». До різновидів акціонерних товариств, створених державою на базі майна державних підприємств, відносяться: відкриті акціонерні товариства, Державні акціонерні компанії (ДАК) та Національні акціонерні компанії (НАК), холдинги. Корпоративні права держави доцільно характеризувати як такі, що мають майновий та управлінський характер. Суб'єктами управління корпоративними правами держави є: Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України, органи виконавчої влади та уповноважені особи.

Бібліографічні посилання

1. Жабський В.І. Корпоративні права держави як об'єкт корпоративних правовідносин // Наше право. 2013. № 10. С. 16-22. URL: nbuv.gov.ua/j-pdf/Nashp_2013_10_5.pdf.
2. Господарський Кодекс України Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
4. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2014 р. № 155. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/155-2004-п>.

Савченко К.І.,
курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Кобзар Т.С.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНКУРЕНЦІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У зв'язку з розпадом Радянського Союзу та поваленням адміністративно-командної системи економічної діяльності на теренах держав – членів колишнього СРСР почала впроваджуватись та розвиватись ринкова економіка. Сьогодні успішне функціонування підприємств залежить від зовнішніх та внутрішніх сил. Важливим елементом ефективного функціонування економічної системи загалом і окремого підприємства зокрема є правильна оцінка конкурентоспроможності підприємства з урахуванням умов зовнішнього середовища, адже вона є запорукою отримання високого та стабільного прибутку, а також забезпечення життєдіяльності підприємства, його економічної безпеки та стабільного розвитку. Досягнення цієї мети можливо лише при усвідомленні загальної характеристики конкуренції між суб'єктами господарювання. В наш час існує дуже висока конкурентоспроможність тому, що з'явилося багато нових підприємств на економічній арені. Кожен із підприємців намагається як можна більше покупців перетягнути на свій бік. І через це конкуренція з кожним роком зростає.

Питанням конкурентної боротьби, розвитку конкуренції як одного із базових принципів ринкової економіки присвячені праці таких відомих вчених-економістів, як Г. Азоев, Ф. Найт, М. Портер, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Сміт, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінов та інші. Серед вітчизняних науковців, які аналізували проблеми конкуренції, слід відзначити праці визнаних вчених-економістів Б. Губського, С. Мочерного, Ф. Павленка, В. Подсолонко, В. Сизоненко та інших. Але, незважаючи на велику кількість робіт і досліджень, присвячених цьому питанню, і дотепер немає єдиного погляду на визначення конкуренції між суб'єктами, а також відсутня загальна характеристика цього явища.

Стаття 42 Конституції України забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності [1]. Так, відповідно до Конституції України держава забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від

проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

Згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції» економічна конкуренція – це змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість обирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [2].

Характеристика конкуренції суб'єктів підприємницької діяльності передбачає з'ясування сутності категорії «конкуренція». Уперше сформулював поняття конкуренції у 1776 р. відомий економіст А. Сміт, який визначив її як суперництво, що підвищує ціни під час скорочення пропозиції товарів і знижує ціни під час перевищення пропозиції над попитом. Крім того, він визначив головний принцип конкуренції – принцип “невидимої руки”, який полягає в тому, що, незважаючи на устремління бізнесменів до власної вигоди, обставини щоразу повертаються так, що, переслідуючи власний інтерес, він одночасно реалізує й інтереси всього суспільства [3].

Метою конкуренції є максимізація прибутку за рахунок завоювання переваг споживачів. Так, А. Юданов визначає конкуренцію як боротьбу фірм за обмежений платоспроможний попит споживачів, яка ведеться ними на доступних сегментах ринку [4], а Р. Фатхутдінов вказує, що конкуренція – це процес управління суб'єктом своєю конкурентною перевагою для отримання перемоги або досягнення іншої мети в боротьбі з конкурентами для задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства чи в природних умовах [5].

На підставі проведеного аналізу наукових джерел та законодавчих актів, на нашу думку, конкуренцію можна визначити як сукупність відносин між суб'єктами господарювання, які виражаються у формі суперництва, що спрямована на досягнення однієї мети, яка надасть можливість споживачам обирати між кількома продавцями, а також забезпечить підвищення прибутку підприємства за рахунок розширення кола споживачів.

З'ясувавши суть поняття «конкуренція», доцільно буде перейти до безпосереднього надання загальної характеристики конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності. Конкуренція між суб'єктами господарювання визначається їх динамічністю, здатністю втілювати і поглиблювати сучасні технології, успішністю господарювання, якістю продукції, які в комплексі визначають здатність підприємства до стабільного розвитку в тривалій перспективі, а також утримання конкурентних переваг і збільшення частки ринку.

Економічна конкуренція має свої особливості, а саме: цивілізована форма боротьби, що виражається у змаганнях між суб'єктами господарювання; схожість товарів, що випускають конкуруючі підприємства; самостійне управління конкурентними перевагами; суперництво здійснюється за для досягнення єдиної мети; кожна зі сторін обмежена у праві впливати на умови

руху товарів на ринку.

З викладеного бачимо, що метою конкуренції є завоювання ринку та привернення якомога більшої кількості клієнтів, що, у свою чергу, призводить до підвищення якості товару та збільшення прибутків підприємства.

Отже, ми з'ясували, що конкуренція – це сукупність відносин між суб'єктами господарювання, які виражаються у формі суперництва, спрямована на досягнення однієї мети, яка надасть можливість споживачам обирати між кількома продавцями, а також забезпечить підвищення прибутку підприємства за рахунок розширення кола споживачів. Саме завдяки конкуренції товаровиробники зацікавлені впроваджувати у виробництво новітні технології для покращення якості товарів.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР// База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA>.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
3. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. М.: Дело, 1997. С. 41-48.
4. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика. М.: Изд-во «ГНОМ- ПРЕСС», 1998. С. 12.
5. Фатхутдинов Р. А. Конкурентноспособность: экономика, стратегия, управление. М. : ИНФРА-М, 2000. С. 16.

Циганко М.О.,

курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кобзар Т.С.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У процесі своєї діяльності будь-яке підприємство оперує інформацією як специфічним товаром високої цінності. Для кожного сучасного підприємства, компанії або організації одним з найголовніших завдань є саме забезпечення інформаційної безпеки. Коли підприємство стабільно захищає свою інформаційну систему, воно створює надійні та безпечні умови для своєї діяльнос-

ті. Пошкодження, витік, відсутність і крадіжка інформації – це завжди збитки для кожної компанії. Наприклад, можуть з'явитися збитки від поганої репутації компанії, від відсутності клієнтів, від витрат на відновлення стабільної роботи або від втрати важливої інформації, якою володіла дана компанія.

Інформаційну безпеку підприємства Є.С. Позднишева визначає як стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей підприємства, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування [1, с. 74].

Інформаційна безпека підприємства характеризується конфіденційністю, цілісністю, доступністю та може розглядатися як сукупність таких елементів: безпечні умови функціонування інформаційних технологій, побудова ефективної інфраструктури інформаційного простору, цілісного ринку інформації, створення оптимальних умов для проходження інформаційних процесів.

Мета захисту інформації – мінімізація шкоди внаслідок порушення вимог цілісності, конфіденційності та доступності.

Захист інформації підприємства включає в себе повний комплекс заходів із забезпечення цілісності та конфіденційності інформації за умови її доступності для користувачів, що мають відповідні права і складається з:

а) цілісності – поняття, що визначає збереження якості інформації та її властивостей;

б) конфіденційності – передбачає забезпечення секретності даних і доступу до певної інформації окремим користувачам;

в) доступності – якість інформації, що визначає її швидке і точне знаходження конкретними користувачами.

Забезпечення незмінності існуючого порядку функціонування інформаційних систем має відбуватися на трьох рівнях: адміністративному – за допомогою політики безпеки організації, локальному – шляхом формування специфічних правил та рекомендаційних норм для персоналу, об'єктному – використання сертифікованих, легальних засобів програмного та апаратного забезпечення [2, с. 156].

Основними загрозами інформаційній безпеці підприємства є:

1) несприятлива для підприємства економічна політика держави. Регулювання економіки державою за допомогою маніпуляцій (визначення валютного курсу, облікова ставка, митні тарифи і податки) є причиною багатьох протиріч на підприємствах у сфері виробництва, фінансів і комерції. Велику небезпеку для забезпечення безпеки інформації підприємства несуть адміністративні зобов'язання виходу на ринок, що призводить до насильницького звуження товарно-грошових відносин, порушення законів з боку держави і обмеження діяльності підприємства. Часто держава перебільшує свою компетентність у фінансовій і комерційній сфері діяльності підприємства і необгрунтовано втручається в простір інформації цих сфер, а також зазіхає на власність підприємства в різних формах. Серйозну загрозу для забезпечення безпеки інформації підприємства несуть політичні дії, спрямовані на обме-

ження або припинення економічних зв'язків. Санкції в економіці викликають у обох сторін недовіру до подальшої діяльності і підривають комерційні взаємини. Все це веде до дестабілізації економічних відносин, і не тільки на рівні держави [3];

2) дії інших господарюючих суб'єктів. В даному випадку ризик забезпечення безпеки інформації несе нездорова конкуренція. Нездорова, або недобросовісна, конкуренція має кілька понять і за нормами міжнародного права поділяється на три види: 1) коли діяльність однієї комерційної структури намагаються представити споживачеві під виглядом іншого; 2) дискредитування репутації комерційного підприємства шляхом поширення неправдивої інформації; 3) неправомірне і некоректне використання торгових позначень, що вводять споживача в оману.

Окрім того, порядок забезпечення інформаційної безпеки підприємства порушується шляхом:

- розголошення комерційних таємниць, а також з'ясування інформації за допомогою шпигунства, підкупу;
- встановлення нерівноправних і дискредитаційних умов, що впливають на забезпечення безпеки інформації;
- таємного створення картелів, змови під час торгів з наданням комерційної інформації;
- створення умов, що обмежують можливість забезпечення безпеки інформації;
- навмисного зниження цін для придушення конкуренції;
- копіювання товарів, реклами, послуг та інших форм комерційної діяльності та інформації конкурента.

Є й інші аспекти, що виявляють недобросовісну конкуренцію. До них відноситься економічне придушення, яке виражається в різних формах – шантаж персоналу, керівників, компрометуюча інформація, паралізація діяльності підприємства і зрив угод за допомогою медіаканалів, корупційних зв'язків в держорганах. Комерційний і промисловий шпіонаж, що підриває основи забезпечення інформаційної безпеки організації, також потрапляє під правову юридичну відповідальність, оскільки має передбачає незаконне заволодіння секретною інформацією конкурента з метою отримання особистої вигоди [3].

Отже, інформаційна безпека підприємства є важливим аспектом у діяльності підприємства, але існують суттєві проблеми у процесі її забезпечення, тому наголошуємо на необхідності створення нормативно-правових актів, що чітко визначають компетенцію держави у фінансовій та комерційній сфері діяльності підприємства. Ще однією пропозицією є вдосконалення законодавства у сфері забезпечення добросовісної конкуренції підприємств, розширення переліку дій, що підпадають під недобросовісну конкуренцію, та встановлення більш жорсткого покарання за порушення даного законодавства.

Бібліографічні посилання

1. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємництва (збір та пошук інформації) : навч. посіб. – Кн. 2 / за заг. ред. Є.В. Позднишева. К., 2007. 74 с.
2. Зубок М.І. Інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності: навч. посіб. К.: КНТЕУ, 2007. 156 с.
3. Сороківська О.А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи / О.А. Сороківська, В.Л. Гевко. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_2/032-035.pdf.

Гапіч І.О.,
курсант 2 курсу ФПФОДР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Круглова О.О.,
к.ю.н., доцент,
ст. викладач кафедри цивільного
права та процесу ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ**

В умовах сучасних законотворчих процесів необхідним є приділення особливої уваги вирішенню завдань, які постають перед юридичною наукою і практикою задля найкращого забезпечення охорони та захисту прав і законних інтересів громадян. Захист авторського права з впевненістю можна охарактеризувати як одну з найцікавіших сфер.

У суб'єктивному розумінні авторське право – це сукупність прав, які належать конкретному автору або його правонаступникам та іншим суб'єктам авторського права у зв'язку зі створенням і використанням твору науки, літератури і мистецтва [1, с. 18].

Умови володіння, користування та розпорядження правами інтелектуальної власності та результатами творчої діяльності людей визначаються законодавством України. Предметом авторського договору виступає як твір науки, літератури і мистецтва, з приводу якого сторони уклали угоду, так і майнові права, якими автор або інший правовласник поступається користувачеві.

Інтернет становить основу інформаційного суспільства та глобалізації, є широкомасштабною, різноманітною, доступною базою знань та інформації, інтелектуальним середовищем. Виходячи з цього, можна вважати, що захист

авторських прав в мережі Інтернеті виступає одним з істотних правових питань у сучасному глобалізованому світі. У той же час захист авторських прав є важливим аспектом регулювання у мережі Інтернет. Як відомо, існує ряд норм, які регулюють відносини щодо захисту авторських прав в Інтернет-мережі, але в умовах інтеграційних процесів повинно бути приділено особливої уваги до досвіду європейських країн щодо вирішення завдань з питань захисту авторського права. Норми, прийняті на даний момент, регулюють найбільш загальні проблеми і не вирішують ряд конфліктів, що зазвичай виникають у сфері захисту авторського права. Через відсутність національних кордонів в Інтернеті рішення виниклих проблем, пов'язаних із захистом авторського права, вимагає прийняття і розробки міжнародних норм, спрямованих на уніфікацію відповідних національно-правових систем. Питання щодо захисту авторського права потрібно розглядати в рамках системи національних та державних інтересів, основних прав і свобод людини, регулювання та розвитку Інтернету, міжнародного права і міжнародних відносин. В мережі Інтернет відбувається вільний обмін інформацією між людьми різних країн. Твори науки, літератури і мистецтва розраховані на дуже широку аудиторію. Усі ці аспекти створюють певні проблеми захисту об'єктів авторського права в Інтернеті.

Вважаємо, що вирішення даної проблеми полягає у створенні більш ефективного законодавчого механізму, що адекватно і вчасно реагує на нові реалії, в умовах швидкого розвитку інтернет-технологій у мережі Інтернет. Також Україна повинна чітко визначити особливості настання відповідальності, в тому числі й адміністративної, за порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, зокрема авторського права. Недоречно казати про загальні відмінності у законодавстві щодо захисту авторського права європейських країн та України, тому що на достатньому рівні відсутній саме законодавчий аспект щодо вирішення типових конфліктів і ситуацій, з якими зіштовхуються користувач в глобальній мережі Інтернет.

Без сумніву, використання Інтернету має чималу значимість і для соціального середовища. Таким чином, підприємці отримують можливість рекламувати свою продукцію та послуги по всьому світу, витрачаючи при цьому мінімальну кількість грошових коштів, інформувати широку громадськість, встановлювати тісні та оперативні зв'язки з покупцями. Крім того, за допомогою Інтернету можливою є організація вільного перегляду та вигідного продажу деяких товарів, в першу чергу програмної продукції, літератури і мистецтва, а також творів науки, винаходів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сьогодні ми не можемо говорити про досягнення високого рівня гармонізації у сфері захисту авторських прав в мережі Інтернет на міжнародному рівні та в Україні, а тому розширення обізнаності стосовно законодавства окремих країн при вирішенні таких конфліктів, які саме зачіпають права автора, є необхідною передумовою забезпечення захисту відповідних прав громадян у всьому світі та в Україні. Інтер-

нет використовується і для надання різноманітних послуг, таких як дистанційне обслуговування програмного забезпечення, встановленого на комп'ютері, сервері, консультаційні послуги, дистанційне навчання, послуги інформаційного характеру та послуги, безпосередньо пов'язані з використанням та діяльністю Інтернету.

Такі послуги тією чи іншою мірою пов'язані з об'єктами авторського права. Наприклад, при наданні інформаційної послуги запропонована інформація та дистанційні зміни, внесені в комп'ютерну програму, можуть бути захищені авторським правом. І найголовніша проблема саме захисту авторських прав в мережі Інтернет полягає в тому, що через відсутність національних кордонів в Інтернеті рішення виниклих проблем, пов'язаних із захистом авторського права, вимагає прийняття і розробки міжнародних норм, спрямованих на уніфікацію відповідних національно-правових систем.

Це пов'язано з тим, що кожен користувач мережі Інтернет, територіально не прив'язаний до своєї творчої, інтелектуальної діяльності, може ділитися результатами своїх робіт з іншими користувачами, але часто зіштовхується з проблематикою захисту результатів власних робіт.

На особливу увагу заслуговує також таке порушення авторського права, як плагіат. Однією з найважливіших передумов поширення плагіату на сьогодні є розвиток Інтернету, що спричиняє неконтрольований рух інформації, обсяги якої постійно збільшуються. Плагіатом вважається опублікування повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Плагіат вирізняється саме присвоєнням чужого авторства. При піратстві, наприклад, може відбуватися розповсюдження чужих творів без дозволу автора, але ім'я справжнього автора не приховується. Тобто у даному випадку немайнові права автора зберігаються, чого не можна сказати про плагіат, де порушуються як майнові, так і особисті немайнові права автора. Цікаво зауважити, що плагіатом не вважається використання змісту, суті, ідеї, теорії, концепції чужих творів шляхом цитування (обов'язкове посилання на автора). Крім того, одним зі способів плагіату є несанкціонований переклад і подання перекладеного тексту як свого власного без посилання на першоджерело [3, с. 18].

На думку І. Римаренка, існує два шляхи захисту авторських прав у мережі Інтернет: на етапі до порушення та на етапі після порушення.

Захист на етапі до порушення має вигляд: 1) обмеженої функціональності – автори розповсюджують програми, які не здатні друкувати документи або зберігати їх у пам'яті комп'ютера; 2) «годинникової бомби» – автор розповсюджує повноцінний об'єкт авторського права, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим; 3) захисту від копіювання, тобто автор встановлює кількість разів, коли файл може бути скопійований; 4) криптографічних конвертів – твір зашифровано так, що доступ до нього можливий з використанням ключа до шрифту; 5) контракт-угоди «наскрізного клацання», укладеної через Інтернет – це дозволи автора на використання творів;

б) запобіжних заходів: попередня публікація матеріалу на традиційному матеріалі, підтвердження факту існування твору на певну дату, засвідчення в нотаріуса дати створення твору, запис на лазерному диску і поміщення в архів або веб-депозитарій; 7) клірингових центрів – автор надає центру право ліцензувати свої права на твір, центр приймає плату від користувача і передає її володільцеві авторських прав [2, с. 34].

Захист на етапі після порушення: 1) агенти – це комп'ютерні програми, які автоматично виконують попередньо визначені команди, наприклад пошук у мережі контрафактних примірників творів; 2) стенографія – процес приховування інформації у файлах, наприклад «водяного знаку» автору твору, що буде доказом авторства цієї особи щодо цього твору; 3) «маячок» – це особлива мітка, яка розміщується в творі і спрацьовує під час несанкціонованого використання, надаючи можливість знайти порушника авторських прав; 4) використання кодових слів [2, с. 37].

Таким чином, питання захисту авторських прав в мережі Інтернет потребує спеціального підходу. Важливим моментом сьогодні є прийняття міжнародного нормативного документа, який би зміг регулювати всі аспекти, проблеми і забезпечення та інтереси кожної зі сторін, а найголовніше – у мережі Інтернет. Наступним кроком можна було б зробити можливість ратифікації кожною державою даних нормативних документів, які б у подальшому склали частину її національного законодавства. Використання вищезазначених способів захисту авторських прав у глобальній мережі Інтернет дійсно забезпечить захист, але для реалізації таких способів необхідно отримати підтримку з боку держави. Сьогоднішні тенденції рухаються в бік глобальної Інтернет-мережі, де зберігається незліченна кількість об'єктів інтелектуальної власності, що потребують правової допомоги. Потрібно внести кардинальні зміни в національне законодавство шляхом прийняття законодавчого акта з питань захисту авторських прав в Інтернет мережі. Більшість країн Європи уже займається цими питаннями.

Бібліографічні посилання

1. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. Х., 2002. 368 с.
2. Римаренко І.В. Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Гуменюк О., Арданов О. Плагіат та інші актуальні проблеми реалізації авторського права у діяльності засобів масової інформації // Інтелектуальна власність. 2009. № 5. С. 13-21.

Балюра А.О.,
курсант 2 курсу ФПФОДР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Круглова О.О.,
к.ю.н., доцент,
ст. викладач кафедри цивільного
права та процесу ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Питання визначення правового статусу, сутності та особливостей участі у цивільних правовідносинах такого суб'єкта права, як юридичної особи, дуже широко висвітлено у науці цивільного права, однак в той же час вони є достатньо полемічними. Неодноразово вчені намагалися розробити власну теорію юридичних осіб, але сьогодні залишаються дискусійними ряд питань.

Стаття 80 Цивільного кодексу України визначає юридичну особу як організацію, створену і зареєстровану в установленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, правом бути позивачем та відповідачем у суді [1]. З самого визначення випливає розуміння того факту, що юридична особа наділена досить широким спектром прав і обов'язків.

Ознаки юридичної особи – це та сукупність законодавчо закріплених вимог до певної організації, додержання яких дозволяє останній стати суб'єктом цивільних правовідносин.

Виходячи з визначення, можемо зазначити, що першою ознакою юридичної особи є наявність організаційної єдності. Вона полягає у тому, що дана організація як єдине ціле повинна мати чітку внутрішню структуру, органи управління і відповідні підрозділи для виконання своїх функцій. Організаційна єдність юридичної особи закріплюється статутом юридичної особи або іншими установчими документами. У статуті визначаються: назва організації, її місцезнаходження, предмет і мета діяльності, органи управління і контролю, їх компетенція, порядок утворення і використання майна, умови припинення діяльності організації, порядок проведення реорганізаційних і ліквідаційних процедур.

Організаційна єдність, забезпечуючи реалізацію юридичною особою своєї правоздатності, має на меті вирішення певних завдань: по-перше, робить доступними для сприйняття третіми особами шляхом вираження через

організаційно-правову форму існування юридичної особи, елементи внутрішнього устрою, чим забезпечує можливість набуття суб'єктивних прав і створення обов'язків як через органи юридичної особи, так й іншими способами; по-друге, визначає порядок формування органів юридичної особи, їхню компетенцію, місце і роль того чи іншого елемента їхньої побудови при здійсненні дій організацією; по-третє, служить способом формування волі юридичної особи та її вираження; по-четверте, забезпечує єдність елементів, що складають внутрішню структуру організаційних зв'язків юридичної особи; по-п'яте, є способом забезпечення управління майном організації; і нарешті, по-шосте, виступає способом узгодження інтересів осіб, включених у структуру внутрішньої організаційної єдності юридичної особи [4, с. 6].

Іншою важливою ознакою юридичної особи є майнова відокремленість. Наявність відокремленого майна означає, що майно юридичної особи відокремлено від майна власників, які створили цю організацію, від держави, від інших суб'єктів цивільного права. Практичне значення майнової відокремленості юридичної особи полягає у такому: по-перше, юридична особа стає суб'єктом права, що дозволяє їй виступати в цивільному обороті; по-друге, це тягне за собою розподіл відповідальності засновників і юридичної особи за своїми зобов'язаннями.

Однією з ознак юридичної особи є її виступ у цивільному обігу від свого імені, що означає можливість саме для конкретної організації отримувати і здійснювати цивільні права і нести цивільні обов'язки, а також виступати позивачем і відповідачем у суді. Але межі виступу в цивільному обороті залежать від мети створення юридичної особи і визначаються цілями її діяльності. Для підприємницьких юридичних осіб – це одержання прибутку з подальшим його розподілом між учасниками; для непідприємницьких – досягнення соціальних, благодійних, культурних, наукових цілей, задоволення духовних потреб людини, захист прав та законних інтересів тощо. Мета діяльності непідприємницької юридичної особи має бути вказана в її установчому документі [3, с. 143–144].

Головною рисою, яка дає змогу відрізнити певну юридичну особу від усіх інших організацій, є власна назва. Саме тому це виступає необхідною передумовою цивільної правосуб'єктності юридичної особи.

Засобом індивідуалізації є місцезнаходження юридичної особи. Відповідно до ст. 93 ЦК України місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (де переважно перебуває керівництво) та здійснення управління й обліку. Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» місцем знаходження юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені.

Маючи усі вказані ознаки (без винятку), юридична особа визнається

самостійним суб'єктом права.

Інформація про зміну місцезнаходження юридичної особи підлягає обов'язковому опублікуванню у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації [2, с. 40-41].

Слід погодитися із провідними вченими-правниками, що на створення та існування юридичних осіб у першу чергу впливає розвиток цивільного обороту. Саме у відносинах економічного характеру виникає й існує організаційно-правова форма, яка має ознаки юридичної особи.

Підсумовуючи, зазначимо, що юридична особа є невід'ємним учасником цивільних правовідносин та відіграє фундаментальну роль не тільки в економіці (враховуючи те, що будь-яке підприємство, установа, організація є юридичними особами), а також і в інших сферах життєдіяльності окремої людини, суспільства та держави. Наявність всіх охарактеризованих ознак дає право вважати, що юридична особа є рівноправним учасником цивільних правовідносин, а тому набуває цивільних прав і обов'язків.

Бібліографічні посилання

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>.

2. Цивільне право України: навч. посіб. / кол. авт.; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2011. 468 с.

3. Цивільне право: підручник : у 2-х т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2011. Т. 1. 656 с.

4. Блащук Т.В. Організаційна єдність як ознака юридичної особи // Підприємництво, господарство і право. 2005. № 10. С. 41-45.

Фат Д.В.,
курсант навчальної групи ПС-443
факультету підготовки фахівців
органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Межевська Л.В.,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ГМО ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Досить стрімке розповсюдження генетично модифікованих продуктів та продуктів харчування, отриманих за їх допомогою, ставить питання контролю за їх поширенням. ГМО допомагають вирішити низку проблем, таких як екологічні, харчові та інші, тому зупинити їх розповсюдження дещо важко, і саме з цих причин вони потребують вивчення, контролю та моніторингу наслідків. Також не можна недооцінювати роль правової бази стосовно застосування ГМО. На європейському рівні питання використання ГМО є доволі розробленим, чого, на жаль, не можна сказати про Україну. Тому існує потреба в удосконаленні законодавства України стосовно використання ГМО, а також контролю за їх обігом.

На науковому рівні питання щодо використання ГМО при виробництві продуктів харчування розглядалось у роботах таких вчених, як В.І. Андрейцев, Н.О. Багай, Г.І. Балюк, В.М. Єрмоленко, В.С. Кайдашов, І.І. Каракаш, Т.О. Коваленко, Т.Г. Ковальчук, М.І. Козир.

Доцільно наголосити на тому, що сьогодні в Україні, на жаль, не існує єдиного державного органу, який би займався питанням використання ГМО при виробництві продуктів харчування. Відповідно до Закону про біобезпеку повноваження щодо контролю та регулювання розпорозені між: Кабінетом Міністрів, Міністерством освіти та науки, Міністерством охорони навколишнього природного середовища, Міністерством охорони здоров'я та Міністерством аграрної політики України [1, с. 85].

У свою чергу, Кабінет Міністрів відповідає за розробку нормативно-правових актів на виконання Закону про біобезпеку. Міністерство освіти та науки регулює діяльність у сфері генетичної інженерії в закритих системах, Міністерство охорони навколишнього природного середовища регулює випробування ГМО у відкритих системах. Проведення екологічних експертиз

ГМО належить до повноважень Міністерства охорони навколишнього природного середовища, у той час як Міністерство охорони здоров'я проводить санітарно-епідеміологічну експертизу ГМО перед прийняттям рішення про їх державну реєстрацію [2, с. 20].

З цього ми можемо дійти висновку, що проблема правового регулювання використання ГМО при виробництві продуктів харчування має значний масштаб. Тому необхідно приділити цьому питанню дещо більше уваги, а саме все ж таки створити єдиний орган, котрий буде зосереджувати питання щодо використання ГМО при виробництві продуктів харчування або контролювати діяльність всіх інших органів, на які покладено завдання з контролю та регулювання використання ГМО.

Також слід наголосити, що реакція на продукти з ГМО в різних країнах світу є різною. Так, споживачі в США здебільшого позитивно ставляться до генної інженерії: за даними соціологічного опитування, майже 75% американців ставляться до застосування біотехнологій як до великого успіху для суспільства. Натомість 44 % європейців, навпаки, вважають це серйозним ризиком для здоров'я [3, с. 7]. Опитування громадської думки свідчать, що поляки більшою мірою виступають проти допущення на ринок генетично модифікованої їжі [4].

Дійсно, у різних країнах до використання ГМО під час виробництва продуктів ставляться по-різному. На нашу думку, людина сама в праві обирати ті продукти харчування, які їй до вподоби. Але все ж таки ніхто не може особисто обирати, що будуть використовувати під час виробництва продуктів харчування, бо це буде стосуватись всіх.

Законодавчим актом, що регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, є Закон України "Про інформацію" від 13 січня 2011 року. Згідно зі ст. 14 даного Закону правовий режим інформації про товар визначається законами України про захист прав споживачів, про рекламу, іншими законами та міжнародними договорами України. При цьому згідно зі ст. 6 Закону "Про захист прав споживачів" від 12 травня 1991 р. продавець (виробник, виконавець) зобов'язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію [5].

Доцільно наголосити, що наразі триває процес удосконалення законодавчої бази щодо використання ГМО, зокрема до Верховної Ради України внесено проект Закону "Про проголошення території України вільною від генетично модифікованих організмів (ГМО)". Згідно з даним законопроектом Україна, усвідомлюючи пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища порівняно з отриманням економічних переваг від застосування ГМО, проголошується територією, вільною від ГМО. При цьому на території України забороняється: діяльність, пов'язана зі створенням, випробуванням та впровадженням ГМО в обіг; виготовлення, продаж та імпорт ГМО і продуктів харчування, які виготовлені з ГМО або

містять його у своєму складі. На території України дослідження ГМО дозволяється виключно з науковою метою і тільки спеціальними державними установами, уповноваженими на це Кабінетом Міністрів України або центральним органом виконавчої влади з питань освіти і науки [6].

Розглянувши дану тему, можна дійти висновку, що, незважаючи на всі спроби удосконалити дану проблему, наразі існує потреба доопрацювання та затвердження законодавства щодо регулювання використання ГМО під час виробництва продуктів харчування. А вже наступним кроком стане запровадження заходів контролю за виконанням вимог нормативних документів, вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів, технічних регламентів, пов'язаних з безпечністю та якістю продукції. Також існує необхідність у створенні єдиного органу, котрий регулюватиме питання стосовно обігу та контролю ГМО при виробництві продуктів харчування.

Бібліографічні посилання

1. Баласинович Б., Ярошевська Ю. ГМО: виклики сьогодення та досвід правового регулювання. К., 2001. С. 85.
2. Струтинська-Струк Л.В. Правове забезпечення біобезпеки при здійсненні генетично-інженерної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 "Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право". К., 2005. 20 с.
3. Гарбуз Н. ГМО: спасіння чи загибель // Деснянська правда вільна. 2009. № 26. С. 1, 7.
4. Польща проти ГМО. URL: www.kolomyya.org/se/sites/ko/25304.
5. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>.
6. Проект Закону України "Про проголошення території України, вільної від генетично модифікованих організмів (ГМО)" (реєстр. № 5286-1). URL: ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF42U01A.html.

Синько Є.В.,

курсант навчальної групи КМ-442
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДУРОЧНИХ РОБІТ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Під час виконання трудових обов'язків важливим аспектом для працівників є тривалість робочого часу та оплата праці. Для різних категорій професій встановлюються різні робочі тижні та різний графік роботи, також у багатьох професіях застосовується робота в нічний та надурочний час. Норма

тривалості робочого часу є загальною для всіх і встановлюються трудовим договором, але не може перевищувати 40 годин на тиждень (ст. 50 КЗПП України). Робота понад цю норму вважається надурочним робочим часом, за яку, за загальними положеннями, законодавець передбачає додаткову надбавку в оплаті та встановлює граничні норми надурочних робіт. Для поліцейських встановлюються окремі положення, які певним чином відокремлюють їх від загальних норм.

Раніше дану тему вивчали такі науковці, як: Р.Г. Валєєв, В.В. Гончарук, М.І. Гордієнко, А.В. Коваленко, І.М. Коваленко, К.Ю. Мельник, Л.В. Могілевський, І.М. Троян, І.В. Шруб та інші.

Так, за загальними положеннями, згідно зі ст. 50 КЗПП, тривалість робочого часу може встановлюватися менше норми в 40 годин на тиждень, якщо це прописано в колективному договорі підприємств і організацій.

Але відповідно до Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ для осіб рядового і начальницького складу встановлюється 41-годинний робочий тиждень [3]. Отже, на законодавчому рівні поліцейським встановлено одну годину надурочних робіт.

Також, відповідно до ч. 3 ст. 91 ЗУ «Про Національну поліцію» для поліцейських устанавлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, тобто 8-годинний робочий день плюс одна година на тиждень.

Окрім цього, часто трапляється так, що для своєчасного виконання своїх службових обов'язків щодо розслідування злочинів або охорони громадського порядку працівники поліції вимушені працювати понад встановлену законом норму.

За загальними положеннями, відповідно до ст. 62 КЗПП України, надурочні роботи, як правило, не допускаються і лише у виняткових випадках, що визначаються законодавством, власник або уповноважений ним орган може їх застосовувати [1].

Проте для працівників поліції встановлено, що у необхідних випадках вони несуть службу понад устанавлену тривалість робочого часу, а також у вихідні та святкові дні. Оплата праці в понадурочний, нічний час, у вихідні та святкові дні провадиться відповідно до законодавства [4].

Також особливістю є те, що загальними положеннями ст. 106 КЗПП передбачено, що за погодинною системою оплати праці робота в надурочний час оплачується в подвійному розмірі годинної ставки, за відрядною системою оплати праці за роботу в надурочний час виплачується доплата у розмірі 100 відсотків тарифної ставки працівника відповідної кваліфікації, оплата праці якого здійснюється за погодинною системою, – за усі відпрацьовані надурочні години, а компенсація надурочних робіт шляхом надання відгулу не допускається [1].

На відміну від загальних положень, відповідно до наказу МВС № 260 від 06.04.2012, грошове забезпечення поліцейським за виконання службових обов'язків понад устанавлений службовий час, у вихідні, святкові та неробо-

чі дні не виплачується [4]. Проте поліцейським, які виконували службові обов'язки у вихідні, святкові та неробочі дні, крім поліцейських, які працюють у змінному режимі, відповідний час для відпочинку (у порядку компенсації) надається протягом двох наступних місяців [3].

Також, за загальними правилами, надурочні роботи не повинні перевищувати для кожного працівника чотирьох годин протягом двох днів підряд і 120 годин на рік [1].

Отже можна дійти висновку, що головними відмінностями надурочних робіт для цивільних працівників та для працівників органів Національної поліції є:

1) для поліцейських встановлено обов'язок виконувати свої службові обов'язки у надурочний час у необхідних випадках, тоді як до інших працівників надурочні роботи застосовуються лише у виняткових випадках;

2) за загальними положеннями за виконання своїх службових обов'язків виплачується погодинна грошова доплата у розмірі 100% виконаної роботи, а компенсація шляхом відгулу не допускається, тоді як поліцейським грошове забезпечення за надурочну роботу не виплачується, а навпаки – надається відповідний час для відпочинку.

Бібліографічні посилання

1. Кодекс законів про працю України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Про Національну поліцію : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ від 29 липня 1991 р. № 114. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/114-91-п>.
4. Наказ МВС від 06.04.2016 № 260. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16>.

Бакало В.О.,
курсант групи ПС-543
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Межевська Л.В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФІНАНСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ В УКРАЇНІ

Сьогодні, будуючи демократичну державу, Україна надає великого значення забезпеченню демократичного цивільного контролю над оборонними витратами, прозорості оборонного бюджету та створенню механізмів ефективного використання бюджетних коштів.

До найважливіших показників, що відбивають прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку Збройних Сил та інших військових формувань, підтримання їхньої бойової готовності в належному стані, належать обсяг та рівень видатків на оборону.

Серед вітчизняних науковців, які теоретично обґрунтували засади фінансування національної оборони України та достатність забезпечення коштами даної сфери, слід відзначити Г. Варламова, В.А. Овчаренка, Т.А. Стукаліна, О.В. Устименка, О.В. Феденка, В.Ф. Халіпова, О.М. Бандурку та ін. Проте, незважаючи на велику кількість праць та досліджень у цій сфері, недостатньо висвітлено проблематику фінансування Збройних сил України у контексті забезпечення національної безпеки держави.

На нашу думку, невід'ємним показником є те, що в умовах сьогодення, викликаних збройною агресією проти нашої держави, посиленням терористичних загроз, безумовно, актуальним постає питання про розбудову національного сектора оборони, приведення його до найкращих світових стандартів.

В умовах сьогодення одним з головних завдань нашої держави є розробка стратегії сталого розвитку «Україна-2020», яка має належним чином забезпечити підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних сил України та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог та з урахуванням досвіду, набутого в ході антитерористичної операції, а також розвиток оборонно-промислового комплексу для максимального задоволення потреб Збройних Сил України.

Хотілося б додати, що головним завданням цієї стратегії є системна

реструктуризація оборонно-промислового комплексу, зорієнтована на створення й організацію випуску конкурентоспроможної продукції військового та цивільного призначення.

Головним завданням видатків має бути їх спрямування на підготовку проведення мобілізаційної роботи, відновлення боєздатності, технічне обслуговування та ремонт озброєння і військової техніки, аварійних приміщень, міжнародне військове співробітництво та участь України у міжнародних операціях закупівлю нової та модернізованої військової техніки, озброєння, засобів автоматизації та спеціального обладнання.

Якщо розглядати дану проблему із законодавчої точки зору, то у ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» визначено, що Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона та захист суверенітету України, територіальної цілісності і недоторканності, забезпечення стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорона повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Якщо порівняти дане визначення із сьогодишньою ситуацією, яка склалася на території нашої держави, то Україна перебуває у досить скрутному становищі, коли, борючись за свою незалежність та суверенітет, намагається усіма силами протистояти збройній агресії та тероризму, що тривають останні 3 роки на Сході України. Органи державної влади намагаються протистояти терористичній окупації та докладають всіх зусиль для вирішення даної проблеми, яка сьогодні є досить актуальною у всьому світі та наболілою для українського народу.

Хотілося б наголосити, що у даний час нагальною проблемою у зв'язку зі скрутною ситуацією в Україні є потреба в пошуку коштів на армію, нерівномірне фінансування розвитку озброєнь, військової техніки та інфраструктури.

Беручи до уваги аналіз статистичних даних, порівняно з минулим 2016 роком, у 2017 році видатки на утримання Збройних Сил України значною мірою збільшилися.

З цього можна виділити, що нецільове використання державних фінансів у Збройних силах України становить особливий кримінологічний інтерес. Це пояснюється тим, що через розкрадання бюджетних коштів українська армія не в змозі у повному обсязі виконати поставлені перед нею завдання з охорони державних кордонів і збереження територіальної цілісності України. Особливо гостро це питання постає у період проведення антитерористичної операції на Донбасі, коли фактично вирішується майбутнє нашої країни. Такі дії унеможливають рівномірне використання та призначення коштів належним чином і порушує послідовність та повноту виконання заходів із розроблення та закупівлі озброєння, яке не дає можливості в повному обсязі ефективно спланувати рівномірність фінансування заходів, що в ході цих дій призводить до ситуації, коли Міністерство оборони України змушене першочер-

гово здійснювати авансування виконання цих заходів щодо розвитку військової інфраструктури та оборонно-промислового комплексу для максимального задоволення потреб Збройних Сил України, що призводить до збільшення дебіторської заборгованості.

З метою вдосконалення державної політики щодо фінансування оборони в Україні доцільною, як уже зазначалося вище, є розробка та прийняття Концепції розвитку сфери національної оборони України. Цим нормативно-правовим актом мають бути визначені цілі, завдання, напрями, принципи, пріоритетні напрями розвитку державної політики у сфері оборони, сфери та напрями взаємодії спеціальних суб'єктів держави щодо підвищення обороноздатності країни, питання контролю та нагляду в даній сфері.

Беручи до уваги усе вище сказане, можемо зазначити, що військова оборона нашої держави перебуває не у найкращому стані, оскільки відсутня належна нормативно-правова база, яка б чітко регламентувала організацію та ведення оборони, фінансування та матеріально-технічне забезпечення заходів Збройних Сил України. Кошти, які виділяються кожного місяця, унеможливають у повному обсязі їх використання, що перешкоджає та призводить до ситуації, коли Міністерство оборони України вимушене здійснювати асигнування, що в кінцевому результаті призводить до дебіторської заборгованості оборонної сфери. З нашої точки зору, для того щоб запобігти нецільовому використанню бюджетних коштів, які виділяються на Збройні Сили України, потрібно розробити чіткі напрями з боку законодавства, які регламентуватимуть діяльність Збройних Сил України та де буде зазначено наслідки неналежного додержання норм з приводу забезпечення обороноздатності нашої держави, завданням чого полягатиме у запобіганні цьому негативному явищу соціальної дійсності.

Бібліографічні посилання

1. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=57078>.
2. URL: <http://intkonf.org/barabash-ao-gordeeva-ta-osnovni-problemi-finansuvannya-natsionalnoyi-oboroni-ukrayini-na-suchasnomu-etapi-rozvitku>.
3. URL: http://pidruchniki.com/ekonomika/vidatki_oboronu_pravoohoronnudiyalnist_bezpeku_derzhavi_upravlinnya.
4. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.
5. Детермінація нецільового використання бюджетних коштів у Збройних Силах України // Право і безпека: Юриспруденція. Економіка. Техніка. Психологія. Соціологія. Харків, 2014. № 2. С. 119-124.

Наукове видання

**СУЧАСНА ЦИВІЛІСТИКА:
ТЕНДЕНЦІЇ ТА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 28 квітня 2017 р.)

Упорядник –
*кандидат юридичних наук, доцент
А.В. Коваленко*

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*
Редактори: *Н.Ю. Веріго, Л.В. Омельченко*

Підп. до друку 13.11.2017 р. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Умов.-друк. арк. 7,00. Обл.-вид. арк.8,40. Тираж – 50 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013 р.